

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ KULLANDIKLARI ETİK
KARAR VERME MODELLERİNE GÖRE ETİK KARARLARININ
İNCELENMESİ**

ESİN MATOĞLU

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

KIRIKKALE- 2023

KABUL VE ONAY

Esin MATOĞLU tarafından hazırlanan “OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ KULLANDIKLARI ETİK KARAR VERME MODELLERİNE GÖRE ETİK KARARLARININ İNCELENMESİ” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OYBİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

İmza

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet GÜVEN

İmza

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı
Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Süleyman BALCI

İmza

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 15/06/2023

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç.Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Esin MATOĞLU

10.06.2023

ÖZET

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ KULLANDIKLARI ETİK KARAR VERME MODELLERİNE GÖRE ETİK KARARLARININ İNCELENMESİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

Haziran 2023, 93 sayfa

Bu araştırmanın amacı, okul psikolojik danışmanlarının etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının etik karar vermeleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Yasalar, mesleki etik ilkeler ya da sosyal ortam gibi bazı durumlar psikolojik danışmanın etik ikilem yaşamasına sebep olmaktadır. Okulda çalışan psikolojik danışmanların etik ikilem yaşadıklarında problem çözme basamaklarını içeren sistematik bir karar verme modeli kullanmalarının etik karar vermelerini kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Araştırma Ankara, Kırıkkale ve Çorum illerinde çalışan 122 okul psikolojik danışmanı üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Etik Durum Anketi ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Ölçme aracı yer alan dört boyut “ilkeli”, “sonuç odaklı”, “dengeli” ve “savunulabilir”dir. Bu dört boyut iki değerlendirici tarafından puanlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenilirliğin belirlenmesinde Spearman Rho Korelasyon Katsayısı (r_s) kullanılmıştır. Ölçme aracı yer alan boyutlar olan “ilkeli”, “sonuç odaklı”, “dengeli” ve “savunulabilir” boyutlarına ilişkin olarak elde edilen Spearman Korelasyon Katsayıları sırası ile 0,85, 0,72, 0,95 ve 0,96 (hepsi için $p<0,05$) olarak elde edilmiştir. Korelasyon katsayılarının 0,70’ten yüksek olması pozitif ve yüksek düzeyde korelasyona işaret etmektedir. Dolayısı ile puanlayıcılar arası tutarlılığın yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Tüm katılımcıların kararları her iki değerlendirici tarafından da değerlendirmeye tabii tutulmuş ve analizlere dahil edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 26 paket programı kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: psikolojik danışma, etik ikilem, etik karar verme

ABSTRACT

EXAMINING THE ETHICAL DECISIONS OF SCHOOL PSYCHOLOGICAL COUNSELORS ACCORDING TO THE ETHICAL DECISION MAKING MODELS USED

Kırıkkale University

Institute of Social Sciences

Department of Guidance and Psychological Counseling, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

June 2023, 93 pages

The purpose of this study is to investigate the effect of using a decision-making model when experiencing ethical dilemmas on the ethical decision-making of school counselors. Laws, professional ethical principles, or social situations can cause psychological counselors to experience ethical dilemmas. It is stated that when school counselors experience ethical dilemmas, using a systematic decision-making model that includes problem-solving steps facilitates their ethical decision-making. The research was conducted on 122 school counselors working in Ankara, Kırıkkale, and Çorum provinces. The Ethical Situation Questionnaire and Personal Information Form were used in the study. The four dimensions included in the measurement tool are "integrity," "outcome-oriented," "balanced," and "defensible." These four dimensions were scored by two evaluators. Spearman's Rho Correlation Coefficient was used to determine inter-rater reliability. The Spearman Correlation Coefficients obtained for the dimensions "integrity," "outcome-oriented," "balanced," and "defensible" were 0.85, 0.72, 0.95, and 0.96, respectively (all $p < 0.05$). Correlation coefficients above 0.70 indicate a positive and high level of correlation. Therefore, it can be said that inter-rater reliability is high. The decisions of all participants were evaluated by both evaluators and included in the analyses. SPSS 26 software package was used for data analysis.

Keywords: psychological counseling, ethical dilemma, ethical decision-making

TEŞEKKÜR

Bana desteklerini esirgemeyen ve bilgi birikimiyle yanımda olan danışmanım Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR'a çok teşekkür ediyorum. Tez savunma sınavında jüri olan Prof. Dr. Mehmet GÜVEN ve Dr. Öğretim Üyesi Süleyman BALCI'ya teşekkür ediyorum. Hayatımın her aşamasında benim yanımda olan ve beni destekleyen sevgili anneme, babama ve hep olduğu gibi bu emek ve çaba isteyen süreçte de yanımda bulunan sevgili eşime teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Varsayımlar	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Etik Kavramı.....	9
2.1.1. Etik Kuramları	10
2.1.2. Etik ve Ahlak	11
2.1.3. Etik ve Hukuk.....	12
2.1.4. Mesleki Etik.....	12
2.2. Psikolojik Danışma ve Rehberlik	13
2.2.1. Psikolojik Danışma ve Etik.....	15
2.2.2. Etik İkilem	21
2.2.3. Yetkinlik.....	23
2.2.4. Gizlilik	23
2.2.5. Özerklik.....	24
2.2.6. İkili-Çoklu İlişkiler ve Cinsel İlişki.....	25
2.2.7. Bilgilendirilmiş Onam.....	26
2.3. Etik Karar Verme.....	27
2.3.1. Etik Karar Verme Modelleri.....	30
2.4. İlgili Araştırmalar	37
3. YÖNTEM.....	49
3.1. Araştırmanın Modeli	49
3.2. Çalışma Grubu.....	49
3.3. Veri Toplama Araçları.....	50

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	51
3.3.2. Etik Durum Anketi.....	51
3.4. Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi.....	53
4.BULGULAR	55
5.TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER	66
5.1. Tartışma ve Sonuç	66
5.2. Öneriler.....	69
5.2.1. Uygulamaya yönelik öneriler	69
5.2.2. Araştırmaya yönelik öneriler	70
KAYNAKLAR.....	71
EKLER.....	78
EK-1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	78
EK-2. ETİK DURUM ANKETİ SEZGİSEL FORM	79
EK- 3. ETİK DURUM ANKETİ KRİTİK FORM	80
EK- 4. ETİK İZİN.....	81
EK- 5. ANKET İZİNİ	82
ÖZGEÇMİŞ.....	83

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Araştırma grubuna ait tanımlayıcı bilgiler.....	49
Tablo 3.2. Puanlayıcılar arası güvenilirlik	54
Tablo 3.3. Alt Boyutlara ve Değerlendirme Türüne Göre Dağılımların yüzdeleri ve frekansları	55
Tablo 3.4. Değerlendirme koşulunun yaşa göre dağılımı	57
Tablo 3.5. Üç soruya verilen yanıtların yüzde ve frekansları.....	57
Tablo 3.6.. Korelasyon değerleri	58
Tablo 3.7. Sezgisel ve kritik değerlendirme için bağımsız değerlendiricilerin etik çözüm kalitesi puanlarını karşılaştıran Mann-Whitney U sonuçları.....	60
Tablo 3.8. Sezgisel ve kritik değerlendirme için bağımsız değerlendiricilerin etik çözüm kalitesi puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	60
Tablo 3.9. Sezgisel değerlendirme ve kritik değerlendirme için katılımcıların kendi bildirdikleri güven derecelendirmelerini karşılaştıran Mann-Whitney U testi sonuçları	61
Tablo 3.10. Katılımcıların mesleki etik konusundaki eğitim kaynakları.....	61
Tablo 3.11. Etik ikilemlerle başa çıkma yöntemleri.....	62
Tablo 3.12.. Sonuç odaklı boyutu için yaş puanlarına göre düzeltilmiş karar niteliği puan ortalamalarının ANCOVA sonuçları	64
Tablo 3.13. Savunulabilir Boyutu için Yaş Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları.....	64
Tablo 3.14. Sonuç Odaklı Boyutu için Hizmet Süresi Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları	65
Tablo 3.15. Savunulabilir Boyutu için Hizmet Süresi Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 Kişisel değerlerden mesleki etik ilkelere giden yol..... 19

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Psikolojik danışma ilişkisi, psikolojik danışman ile danışanın oluşturduğu güvene dayalı bir ilişkidir. Mesleki etik ilke ve standartları içselleştirmek ve buna uygun davranmak danışan için faydalı olmayı sağlamaktadır. Mesleki etik ilkeler, yasalar ya da sosyal ortam danışanın probleminin çözümü hakkında doğru karar vermek için birden fazla seçenek önerebilmektedir. Karar verme aşamasında birden fazla seçenek olması durumu psikolojik danışmanların bir sorunun çözümünde etik olarak ikilem yaşamasına sebep olmaktadır. Bir problemin çözümü sırasında etik ikilem yaşanması psikolojik danışmanın karar vermesini zorlaştırmaktadır.

Psikolojik danışmanların yaşadığı etik ikilemin önemi ve değeri araştırmacılar arasında fark edilir olmuştur. İlgili literatür tarandığında çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmüştür (Kolay Akfert, 2012; İkiz, Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen, 2017; Yam, 2017; Çetinkaya Yıldız, 2019; Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu, 2020). Bir olayın birbirine zıt her iki tarafında da doğruların bulunması durumunda kararsızlık yaşanması etik ikilem olarak tanımlanmaktadır. Etik ikilemin yaşanma sebebi doğrudan olay ile ilgili olabildiği gibi olayın sonuçları ile ilgili de olabilir (Çubukçu, 2020). Etik ikilemler çoğunlukla psikolojik danışmanın kişisel etik ve değerleri, mesleki kurallar, kurumun politikası, ahlak felsefesi, danışma yaklaşımları, hukuki kurallar gibi kaynaklardan dolayı oluşmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2020). Etik ikilem durumunda kalan kişinin etik duyarlılık, farkındalık, teorik bilgiyi uygulayabilme yeterliliği ve problem çözme becerilerinin bütünleştirilebilmesi yani profesyonel davranış sergileyerek etik ilkeleri uygulaması gerekmektedir (Pope ve Vasquez, 2016).

Her mesleğin kendine özgü etik ilkeleri bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlık ile ilgili etik ilkelerin mesleklerin oluşturduğu dernekler tarafından geliştirildiği görülmektedir. Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (American Counseling Association [ACA]) Amerikan

Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'nı (2014) hazırlamıştır. ACA etik ilkeleri özerklik, zarar vermeme, yararlı olma, verilen sözlere sadık kalma, danışanlar arasında adil olma ve dürüstlük olarak belirlemiştir. Amerikan Okul Danışmanları Derneği (American School Counselor Association [ASCA]) Okul Danışmanları İçin Etik Standartlar'ı (2016) hazırlamıştır. ASCA etik ilkeleri zarar vermemek, yararlı olmak, özerklik, sadakat ve adil olmak olarak belirlemiştir. Türkiye'de ise Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'ı (2011) hazırlamıştır. Türk PDR-DER etik ilkeleri dürüstlük, yeterlilik, ehliyet, yetkinlik, duyarlı ve saygılı olmak, toplumsal sorumluluk ve bireysel ve kültürel farklılıklara saygı, mesleki ve bilimsel sorumluluk olarak belirlemiştir. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin hazırladığı etik kurallar ile değinilen diğer derneklerin hazırladığı etik ilkeler karşılaştırıldığında; “dürüstlük” ilkesinin ortak olduğu görülmektedir. “Saygılı” olmak danışanların kendi kararlarını doğru şekilde verebilmelerine ve kendi sorunlarını çözebilmelerine olan inançlarını simgelediğinden “özerklik” ilkesiyle benzerlik göstermektedir. “Duyarlı olmak” danışanların zarar görmelerini önlemek ve yarar görmelerini sağlamak ile ilgili olduğundan “zarar vermeme” ve “yararlı olma” ilkeleriyle benzerlik göstermektedir. “Bireysel ve kültürel farklılıklara saygı” ilkesi danışanların bireysel ve kültürel farklılıklarına saygı duymayı yansıtmaması sebebiyle “danışanlar arasında adil olma” ilkesi ile benzerlik göstermektedir. “Yetkinlik, (yeterlilik, ehliyet)” psikolojik danışmanların uzmanlık alanları kapsamında hareket etmeleri ve uzmanlık alanları çerçevesinde danışanlarına taahhütte bulunmayı gerektirdiğinden “verilen sözlere sadık kalma” ilkesi ile benzerlik göstermektedir. Bu açıklamalara bakıldığında ACA ve ASCA'nın etik ilkeleri ile Türk PDR Derneği'nin etik ilkelerinin örtüştüğü anlaşılmaktadır. Doğru ve yanlış davranışı ayırt etmede etik ilkelerin önemli birer kıstas olduğu söylenebilmektedir (Camadan, 2018).

ACA (2014) etik kurallarında etik problemlerin çözümü olarak “Psikolojik danışmanlar bir etik ikilemlerle karşılaştığında uygun gördüğü şekilde konsültasyonu, etik ilke ve standartları ve yasaları dikkate almayı, eylemin olası sürecinin oluşturulmasını; riskleri ve yararları düşünmeyi; koşullara ve dahil olan herkesin iyiliğine dayalı olarak objektif karar seçmeyi içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan bir etik karar verme modeli kullanırlar ve bunu belgelendirirler” şeklinde belirtmiştir. Etik ikilem yaşanan durumda karar vermek ve eldeki kaynaklara başvurmak gerekmektedir (Türk PDR-DER, 2021). Bu süreçte kişilerin etik karar verme rehberi oluşturmaları meslek elemanlarının faydasına olacaktır (Duran, 2014: 22). Etik karar verme modelleri etkili karar vermek amacıyla oluşturulmuştur. Etik ihlalin

önlenebilmesi amacıyla bir karar verme modeli kullanmak önem taşımaktadır (Türk PDR-DER, 2021). Belirli hiçbir etik karar verme modelinin her zaman en etkili olmayacağı, güvenilir bir karar modeli kullanmanın gerektiği ve bu süreçte danışanla işbirliği içinde çalışılması gerektiğinin unutulmaması gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020).

Etik hayatın içinde yer almaktadır. İyilik, dürüstlük, adalet gibi kavramlardan yola çıkarak genel kurallar oluşturmaktadır (Haynes, 2002). Psikolojik danışma yeterliliğine sahip olmak için etik değerleri bilmek ve ona uygun davranmak gerekmektedir (Arslan, 2020). Etik kararlar vermek kişisel, mesleki, ekonomik ve sosyal kültürel etkileri barındırdığı gibi psikolojik danışmandan kaynaklanan etkileri de olabilir. Bu sebeple, etik karar verme kuram ve modellerine ilişkin yeterli bir eğitim almak psikolojik yardım mesleği için oldukça önemlidir. Etik ikilemlerde etik karar vermenin ülkemiz için çok yeni bir konu olması kaynak sayısının son derece sınırlı olduğunu göstermektedir. Lisans ve lisansüstü eğitimde de oldukça yeni bir konu olması psikolojik danışmanların eksikliklerinin olduğunu düşündürmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 205). Bu nedenle psikolojik danışmanların çoklu kaynaklardan beslenmeleri bilgi ve yeterliklerini geliştirmeleri yeterli bir eğitimle etik anlayış ve duyarlılık geliştirmeleri gerekmektedir. Etik ikilem konusunda sistematik bir yaklaşımı benimsemek psikolojik danışmanların danışan danışman ilişkisi için ve meslek etiği konusunda geçmiş sınırlı olan ülkemiz için oldukça önemli olmaktadır. Türk PDR derneğinin bünyesindeki Etik Komisyonu'nun okul psikolojik danışmanları için Milli Eğitim Bakanlığı'na öneri oluşturması oldukça önemli olacaktır (Gümüş ve Gümüş, 2020). Ruh sağlığı uzmanlarına yönelik birçok karar verme modeli önerilmiştir (Forester-Miller ve Davis, 1996; Freeman, 2000; Kanada Psikologlar Derneği (CPA), 2000; Welfel, 2006; Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, 2011; Corey, Corey, Corey ve Callanan (2015); Amerikan Okul Psikolojik Danışmanları Derneği (ASCA, 2016). Her modelde ayırt edici öğeler olsa da ortak öğeler de bulunmaktadır. Ortak basamaklara bakıldığında sorunun tanımlanması, etik ilkelerin ve yasaların gözden geçirilmesi, alternatif kararların oluşturulması, eylemlerin risk ve faydalarına odaklanması olası sonuçlarına bakılması, karar verilmesi gibi basamaklardan oluştuğu görülmektedir. Karar verme modellerinin sistematik bir problem çözme basamaklarından oluşması problemi ele alırken bir bütün olarak ele almayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Probleme sistemli adımlarla bakmanın, verilecek kararların çözüm kalitesini olumlu olarak etkileyeceği, etik olarak doğru kararlar verilmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Psikolojik danışmanlar etik standart ve yasalardan faydalanamadıkları zamanlarda etik karar verme süreciyle karşılaşabilmekte ve çatışma yaratan süreç ikilemleri ortaya çıkarabilmektedir (Kitchener, 1984). Yaşanan ikilemler, etik kodların, yasaların, sorunun sosyal bağlamının iki ya da daha fazla seçenek ortaya koymasıyla ortaya çıkmaktadır. Etik kararların kişisel, mesleki, maddi, kültürel dayatmaların altında kalması etik karar vermenin kısıtlanmasına neden olmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 205). Etik karar verme modellerinin problemi, etik ilkelere ve yasalara dayandırması, kararın olası risk ve faydalarının düşünülmesi, alternatif kararlar ortaya koyması, tarafların haklarını ve sorumluluklarını değerlendirmesi probleme sistematik yaklaşmayı içermektedir. Bu nedenle etik karar verme kuram ve modellerinden yararlanmanın psikolojik danışmanlara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde sistematik olarak problem çözme basamaklarını içeren etik karar verme modellerinin çözüm kalitesini artıracığı düşünülmektedir. Bu sebeple araştırmanın temel amacı okul psikolojik danışmanlarının etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının etik karar vermeleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Koocher ve Keith Spiegel'in (1998) etik karar verme modeli kullanılacaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hipotezler sınanacaktır yerine problem durumları değerlendirilecektir: (problem cümlelerindeki okulda çalışan psikolojik danışmanlar yerine okul psikolojik danışmanı yazılmıştır ve ilişki vardır yerine farklılık vardır olarak değiştirilmiştir.)

1. Okul psikolojik danışmanlarının etik karar verme modeli kullanmaları ile etik karar vermeleri arasında anlamlı farklılık vardır.
2. Okul psikolojik danışmanlarının yaş düzeyi ile mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi arasında anlamlı farklılık vardır.
3. Okul psikolojik danışmanlarının yaş düzeyi ile etik açıdan uygun hareket tarzını seçtiğinden emin olması arasında anlamlı farklılık vardır.
4. Okul psikolojik danışmanlarının yaş düzeyi ile verilen duruma tepkiyi yerine getirmekten emin olması arasında anlamlı farklılık vardır.

5. Okul psikolojik danışmanlarının hizmet süresi ile mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi arasında anlamlı farklılık vardır.
6. Okul psikolojik danışmanlarının hizmet süresi ile etik açıdan uygun hareket tarzını seçtiğinden emin olması arasında anlamlı farklılık vardır.
7. Okul psikolojik danışmanlarının hizmet süresi ile verilen duruma tepkiyi yerine getirmekten emin olma arasında anlamlı farklılık vardır.
8. Okul psikolojik danışmanlarının yaş düzeyi ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı farklılık vardır.
9. Okul psikolojik danışmanlarının hizmet süresi ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı farklılık vardır.
10. Okul psikolojik danışmanlarının etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğine güven düzeyi ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı farklılık vardır.
11. Okul psikolojik danışmanlarının verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı farklılık vardır.
12. Okul psikolojik danışmanlarının sezgisel değerlendirme grubu ve kritik değerlendirme grubu ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı farklılık vardır.
13. Okul psikolojik danışmanlarının kendi bildirdikleri güven derecelendirmelerinin sezgisel değerlendirme grubu ile kritik değerlendirme grubu arasında anlamlı farklılık vardır.
14. Okul psikolojik danışmanlarının etik ikilemlerle başa çıkma yöntemlerinin sezgisel değerlendirme ile kritik değerlendirme arasında anlamlı farklılık vardır.

15. Okul psikolojik danışmanlarının kritik değerlendirme grubundaki psikolojik danışmanların yanıtlarının niteliği ile değerlendirme boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

1.3. Araştırmanın Önemi

ACA (1997)'ye göre psikolojik danışma, kişinin iyi oluşuna, gelişimine hizmet etmek için patoloji konularına değinerek müdahale stratejileri aracılığıyla uygulanmasıdır (akt. Hackney ve Cormier, 2008, s. 3). Psikolojik danışma sayesinde danışanlar güçlü yönlerini keşfedebilir, yaşamlarının gidişatını değiştirebilirler. Nasıl mutlu olduklarını ve zor anlarda kendilerine neyin güç verdiğini keşfedebilirler. Yeni davranışlar öğrenebilirler ve nasıl öğrenecekleri hakkında kendilerini yetiştirebilirler (Pope ve Vasquez, 2016, s. 7). Psikolojik danışmanların danışanların gelişimini desteklemeleri ve etik standartları temel almaları beklenmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020). Güçlü bir mesleki kimliğe ulaşmak için etik kurallara uygun davranmak gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 1). Etik farkındalık, psikolojik danışmanın seçimlerinin danışanların, meslektaşların ve toplumun yaşamına olan etkisinin görülmesini sağlamaktadır. Alışkanlıkların, mantık hatalarının, özensizliğin sınırlarından kurtarmaktadır(Pope ve Vasquez, 2016, s. 2). Bond'a (2013) göre mesleki etik ilkelerin kişiliğin bir parçası haline gelmesi bireylerdeki ve toplumdaki güvenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Etik ikilemlerin varlığı, karar verirken derinlemesine incelemeyi ve verilecek kararın detaylı değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle birçok model oluşturulmuştur ve yeni modeller de eklenmektedir. Gerçek yaşam bağlamı, kişisel ve sosyal baskılar, yasalar modellerle birlikte değerlendirilmelidir (Kitchener, 1984). Yapılan çalışmalar incelendiğinde psikolojik danışma ve rehberlik alanında etik ve etik ikilemler hakkında yapılan çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Etik ikilemler ile ilgili yapılan çalışmaların ikili ilişkiler (İkiz, Şensoy, Balkan ve Akıman, 2017), gizlilik (Akfert, 2012; Çetinkaya, 2014; 2015; İkiz, Otlu ve Arslan, 2017; İkiz Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen, 2017; İkiz, Şensoy, Balkan ve Akıman, 2017; Lehr, Lehr ve Sumarah, 2007; Yam, 2017; Çetinkaya Yıldız, 2019),ve yetkinlik (Akfert, 2012; Arslan ve Sommers-Flanagan, 2018; Camadan, 2018; Lehr, Lehr ve Sumarah, 2007) üzerine olduğu görülmektedir. İlgili araştırmalar bölümünde yapılan çalışmaların içerikleri verilmiştir.

Sistemik bir karar verme modeline ulaşımın oldukça kolay olduğu dűřünölse de araştırmalar yurt dışında okul psikologlarının çoğunluğunun karar verme modellerinden yararlanmadığını gűstermektedir (Dailor ve Jacob, 2011; Tryon, 2001). Tűrkiye’de okul psikolojik danışmanlarının etik ikilemlerle bařa çıkarken sistemik bir karar verme modeli kullanıp kullanmadıklarına dair yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda sistemik bir karar verme modeli kullanan bir psikolojik danışman ile karar vermeyi sezgilerine, deneyimlerine gűvenerek yapan bir psikolojik danışmanın çözüm kalitesini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Problem özme basamaklarını içeren sistemik karar verme modellerinin kullanımının etik ikilemlere ilişkin çözüm kalitesi üzerindeki etkisini araştırmanın literatűre katkı sağlayacağı dűřünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmaya katılan okulda çalışan 122 psikolojik danışmanın Kişisel Bilgi Formu ve Etik Durum Anketi’ni objektif ve içtenlikle doldurduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda verilmiştir:

1. Araştırma, okulda çalışan psikolojik danışmanlar ile gerçekleştirildiği için bulgular benzer nitelikteki kişilere genellenebilir.
2. Araştırmada incelenen “Etik Durum Anketi” ltüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Araştırmadaki demografik değişkenler “Kişisel Bilgi Formu”nda yer alan sorularla sınırlıdır.
4. Araştırmanın verileri Google Form aracılığıyla toplanmıştır. 122 okul psikolojik danışmanı ile sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Araştırmadaki tanımlara aşağıda yer verilmiştir:

Etik: Hayatın çoėu alanında kullanılan bir kavram olan etik; ahlaki davranış, eylem ve yargıları içinde barındıran felsefe ve bilimin sistemik bir çalışma alanıdır. Doėru-yanlış, iyi-kűtű, erdem-kusur gibi davranışları ve bu davranışların sonuçlarını değerlendirmek ile ilgilenmekle birlikte ahlaki tutumların arkasındaki sebepleri incelemektedir (Aydın, 2012, s. 4).

Ahlak: Adaletli doğru eylemler ortaya çıkarmak amacıyla belirli kültürel ve dini standartlara ölçüt olarak geliştirilen, eylemi doğru ya da yanlış olarak ifade etmeye yarayan değerler sistemi ahlak olarak tanımlanmaktadır (Bond, 2017, s. 8).

Mesleki Etik: Bir meslek grubunun eylemlerinin nasıl olması gerektiğini belirten ölçütlere mesleki etik denilmektedir (Bond, 2017, s. 9).

Etik İkilem: Etik ikilem, bir olayın birbirine zıt her iki tarafında da doğruların bulunması durumunda yaşanan kararsızlık olarak tanımlanmaktadır (Çubukçu, 2020).

Etik Karar Verme: Etik karar verme, bir davranışın sonuçlarını etik ilkelere göre sistematik bir şekilde ele alarak ve değerlendirerek seçme sürecidir (Özdemir, 2009, s. 132). Diğer bir deyişle birbiriyle çatışan seçeneklerin olması halinde, sistematik problem çözme basamaklarıyla ahlaki olarak en doğru eyleme ulaşılmasını içeren mantıksal bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Berggren, Begat ve Severinsson, 2002, s. 15).

Psikolojik Danışma: ACA (1997)'ye göre psikolojik danışma kişinin iyi oluşuna, gelişimine hizmet etmek için patoloji konularına değinerek müdahale stratejileri aracılığıyla uygulanmasıdır (Hackney ve Cormier, 2008, s. 3).

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde etik, etik ikilem, etik karar verme modelleri, psikolojik danışmanlık ile ilgili kuramsal çerçeveye; yurt içinde ve yurt dışında yapılan ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Etik Kavramı

Hayatın çoğu alanında kullanılan bir kavram olan etik; ahlaki davranış, yargı ve eylemleri içinde barındıran bilimin ve felsefenin sistematik bir çalışma alanıdır. Doğru-yanlış, iyi-kötü, erdem-kusur gibi davranışları ve bu davranışların sonuçlarını değerlendirmek ile ilgilenmekle birlikte ahlaki tutumların arkasındaki sebepleri incelemektedir (Aydın, 2012, s. 4). Etik kelimesi, Yunancada ethos sözcüğünden türemiştir. Karakter anlamına gelen bu kelimedenden türetilen ethics sözcüğü, ahlak kurallarının ve değerlerinin incelenmesini ifade etmektedir (Aydın, 2012, s. 5). Etik sözcüğü, bireylerin töresel adetleri anlamında da kullanılmaktadır (Atayman, 2005). Türkçe de “ethics” kavramının karşılığı olarak kullanılan ahlak kelimesi Arapça mizaç, huy anlamına gelen “hulk” kelimesinden gelmektedir (Cevizci, 2014: 12). Etik, doğru yönü bulmak için kullanılan bir pusula görevi görmektedir. İnsanların herhangi bir zorlama olmaksızın seçilen davranışa yönelik iradesini ortaya koymaktadır (Pieper, 2012, s. 98). Etiğin, davranışların doğru veya yanlış olarak belirlenmesini sağlayan bir ölçüt olduğu görülmektedir. Etiğin işlevi davranışlardaki değeri bulmak, bunların neler olduğunu araştırmak ve davranış biçimi tanımlayan kuralları ele almaktır (Kolçak, 2013, s. 4).

Etik farkındalık, danışmanın seçimlerinin danışanların, meslektaşların ve toplumun yaşamına olan etkisinin görülmesini sağlamaktadır. Alışkanlıkların, mantık hatalarının, özensizliğin sınırlarından kurtarmaktadır. Yeni yollar görmeyi, daha fazla anlayışla hareket etmeyi sağlamaktadır (Pope ve Vasquez, 2016, s. 2). Etik anlayışın kişiliğin bir parçası haline gelmesi bireylerdeki ve toplumdaki güvenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Bond, 2013). İyi bir kişi olmanın nitelikleri araştırmak, insan davranışlarına sınırlandırma getiren kuralları temellendirmek etiğin amaçlarındandır (Akarsu, 2010, s. 62).

Etik, somut olarak davranışların tek olarak iyi olduğu hakkında belirlemeler yapmaz. Belirli ölçütler ortaya koyar ve hangisinin iyi olarak kabul edileceğini gerekli ve bağlayıcı

olabileceğini gösterir. Bu doğrultuda etik, bir şeye iyi denilmesini sağlayan hükme nasıl ulaşıldığını ortaya koyar (Pieper, 2012, s. 28).

2.1.1. Etik Kuramları

Ahlakın dayanakları, eylemlerin doğruluğu, ahlak kurallarının nesnel mi yoksa göreceli mi olduğu, doğru yanlışın ne olduğu etik hakkında inceleme yapanların temel sorularıdır (Erdoğan, 2006, s. 6). Bu temel sorular etik kuramlarını ortaya çıkarmıştır.

Sperry (2007) etik karar verme kuramlarını yapma kuramları ve olma kuramları olarak iki gruba ayırmaktadır. Yapma kuramları yapılması gerekenin ne olduğuna cevap aramaktadırlar. Yapma kuramları aşağıdaki gibidir:

1. Sonuç Yönelimli Etik/Faydacı Etik: Bu yaklaşımda öncelikle seçenekler belirlenir, seçeneklerden etkilenecek bireyler listelenir, etkilenecek kişilerin fayda ve zararının derecesi belirlenir ve en fazla fayda getiren davranış seçilir.
2. Haklar Etiği: Kişinin haklarına gösterilen saygıya istinaden eylemin doğruluğunu belirlemektedir. Bu yaklaşımda öncelikle saygı gösterilecek kişilerin belirlenmesi gerekmektedir. Sonrasında ise kişinin hakkını koruyacak seçenekler üretilmektedir.
3. Görev Yönelimli Etik: Bireyin sonuca ulaşması zorunluluğuna karşı çıkmaktadır. Eylemin hizmet ettiği amaç kabul edilirse veya eylemin doğası iyiye eylemin doğru olduğunu savunmaktadır.
4. İlkeler Etiği: Sperry (2007)'in yapma kuramlarında yer almamasına rağmen en sık kullanılan yaklaşımdır. Ahlaki yargılama olarak görülmekte ve bir ikilemi çözmeye, gelecekteki etik eyleme çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir (Meara, Schmidt ve Day, 1996).
5. Çoklu Yönelim: Bu yaklaşım da Sperry'nin yapma kuramlarında yer almamaktadır bu kurama Rowson (2006) yer vermektedir. Bu yaklaşım hem etik kodları hem de en faydalı sonuç ortaya çıkaran davranışları içeren, denge sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım olmaktadır.

Sperry (2007)'nin olma kuramları ise karar sürecinde uzmanın karakterini, ilişki şeklini, hayatını ortaya koyan ahlaki özelliklerin incelenmesi gerektiğini öne süren kuramlardır. Olma kuramları aşağıdaki gibidir:

1. İlişkisel Etik/ Önemseme- Bakım Etiği: İlişkisel etik özellikle dışlanmış ve farklı kültürdeki bireyler, kadınlar üzerinde durmaktadır. Karar veren bireyin erdem veya karakter gelişimi doğrultusunda problemin kültürel, bağlamsal, ilişkisel ve duygusal boyutuyla ele alınmaktadır. Önemseme- bakım etiği ise eylemlerin diğerini önemseme, destekleme içerdiğinde doğru olduğunu savunmaktadır.

2. Öyküsel Etik: Bu yaklaşıma göre kişinin kültürünün yaşam öyküsünü yansıtması eylemin doğruluğunu yansıtmaktadır. Bireyin hikayesine ve sosyal bağlamına göre karar verilmektedir. Diğer kuramlarla desteklendiği ölçüde uygulanabilirliği söz konusu olmaktadır.

3. Erdem Etiği: Erdem etiği, danışanın iyiliği için kuralların üzerinde bir iyilik arama sürecini içermektedir (Corey, Corey, Corey ve Callanan, 2015). Erdemin tanımı, en önemli erdemler gibi konularda genel bir kanı bulunmaması dolayısıyla da erdem kuramının öznel olması, kontrol edilmesinin güç olduğunu göstermektedir. Buna karşın insancıl olması kuramı çekici kılmaktadır. Etiğin teorisi aşağıdaki gibi başlıklara ayrılmaktadır:

1. Teleoloji: Bireyin davranışının sonuçlarına ve sonuçlarının ahlak kurallarına uygunluğuna yoğunlaşmaktadır (Mert, 2020).

2. Deontoloji: Eylemin kendisini değerlendirmekte sonucuna odaklanmamaktadır (Gök, 2009; akt. Mert, 2020).

2.1.2. Etik ve Ahlak

Velasquez (2002) ahlakı çocukluktan başlayarak toplumun doğru, yanlış, iyi, kötü ile ilgili tanımlamaları ile oluştuğunu ileri sürmektedir. Sonrasında kişinin kendi standartlarını geliştirdiğini söylemektedir. Etik ve ahlak, yakın ilişki içerisinde olsa da özdeş değildir (Altınkurt ve Yılmaz, 2011, s. 114). Etik, ahlaklılığın felsefesidir. Ahlak ise kişilerin davranışlarını ve birbirleri ile olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla oluşturulan eylem kuralları ve değerler sistemini ifade etmektedir (Cevizci, 2014). Etik, ahlak üzerine düşünmeyi ve ahlakın ne olduğu hakkında felsefe yapılmasını içermektedir (İyi ve Tepe, 2011, s. 7). Etik çoğunlukla evrensel ahlaki değerlere yönelir ahlak ise kültüre özgü değerlere yönelmektedir (Bond, 2017, s. 8). Etik evrenseldir, ahlak üzerine düşünmeyi içermektedir (Mert, 2020). Seçimlerin yapılma sürecini ve ahlaki değerlerin sistemli düşünülmesini, tartışılmasını içermektedir (Sperry, 2007).

Eylemlerin ilkesinin, çıktılarının uygun sonucunun olması ve genellenebilirliği etik olduğunu göstermektedir (Hass ve Malouf, 1995). Davranışın kabul edilen ahlaki ilkeler

doğrultusunda yapılması ilkesinin olduğunu göstermektedir. Yapılacak müdahale hakkında doğru bilgiler vermek çıktılarının uygun sonucunun olduğu anlamına gelmektedir. Davranışların karşılaştırılabilir olması genellenebilirliği açıklamaktadır (Nagy, 2019: 15).

2.1.3. Etik ve Hukuk

Toplumsal düzen sağlamak, korumak ve geliştirmek için devletin yaptırımları hukuk kavramını ortaya çıkarmaktadır. Hukuk, dışsal denetim yaratmaktayken etik, içsel denetim yaratmaktadır (Bond, 2017, s. 9). Bir eylem, hukuken geçerliken etiğe aykırı; etik olarak geçerliken hukuka aykırı olabilir (Bond, 2017, s. 10). ACA etik kuralları psikolojik danışmanın çatışma yaşaması halinde hukuk kurallarına öncelik vermesi halinde mesleki yaptırım uygulanmayacağını söylemektedir. Bu durumun çatışma yaratması dolayısıyla hukuk kurallarının mesleki etik kuralları da dikkate alması gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020). Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Psikolojik Danışmanlar Birliği (ACA) psikolojik danışmanların çoğunluğunu barındıran bir oluşumdur (Lent, Brown ve Hackett, 2000). Türkiye'deki oluşum ise Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'dir (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 9).

2.1.4. Mesleki Etik

Bir meslek grubunun eylemlerinin nasıl olması gerektiğini belirten ölçütlere mesleki etik denilmektedir (Bond, 2017, s. 9). Toplumsal iş bölümünün meydana gelmesinin ardından bir kısım işlerin bazı kişiler tarafından ustaca yapılabilmesi sonucunda meslekleşme süreci başlamış ve meslek etiği ortaya çıkmıştır (Aydın, 2015, s. 23). Meslek etiği ilkeleri, somut ilke ve kurallara dayalıdır. Sanat, hukuk, eğitim, tıp gibi meslek alanları kendi etik ilke ve kurallarını belirlemiştir. Bu kural ve ilkeler, meslek üyeleri için davranış rehberi olmakla birlikte yön verme ve sınır çizme gibi işlevleri bulunmaktadır (Karabacak ve Küçük, 2018, s. 352).

Mesleki etik, meslek grubunun eylemlerindeki seçimlerin ahlaki yönüne bakmaktadır (Sperry, 2007). Bu kurallar, bireylerin kendilerine ve karşılarındaki kişiye yönelik görevlerini içermektedir (Kuçuradi, 2006). Eylemlerin ilkesinin, çıktılarının uygun sonucunun olması ve genellenebilirliği etik olduğunu göstermektedir (Hass ve Malouf, 1995). Davranışın kabul edilen ahlaki ilkeler doğrultusunda yapılması ilkesinin olduğunu göstermektedir. Yapılacak müdahale hakkında doğru bilgiler vermek çıktılarının uygun sonucunun olduğu anlamına gelmektedir. Davranışların karşılaştırılabilir olması genellenebilirliği açıklamaktadır (Nagy,

2019, s. 15). Herlihy ve Corey'e göre (1996) etik kurallar meslek üyelerini dürüst davranmalarını sağlamak, denetim mekanizması oluşturmak, mesleki etkinliklerin geliştirilebilmesini kolaylaştırmak işlevlerine sahiptir. Meslek etiği psikolojik danışmanları etik dışı uygulamalardan korumayı ve psikolojik danışmanların iç denetim mekanizması geliştirmesini amaçlamaktadır (Corey, 2005).

Mesleki etik ilkeleri oluşturmak ve ilerlemesini sağlamak için toplum içinde mesleğe özgü bazı gruplara ihtiyaç duyulmaktadır. Grup üyeleri arasındaki iletişim bağının güçlü olması, düşünce ve duyguların paylaşımının da yoğun olmasına yol açmaktadır. Mesleki etik ilkelerin belirlenmesi ve üyelerin bu ilkeler doğrultusunda davranması için bazı gereklilikler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Aydın, 2021, s. 89):

1. Kabul gören eylemlerin açıklanması,
2. Meslek pratiğinde kalite beklentisinin arttırılması,
3. Üyelere öz değerlendirme imkanlarının sunulması,
4. Mesleki tutumların genel sınırlarının belirlenmesi,
5. Meslek niteliklerinin geliştirilmesine yardımcı olunması,
6. Meslek yetkinliğinin tanımlanmasıdır.

Kişisel etik ile mesleki etiğin bütünleşmesi gerekmektedir meslek etiğinden uzaklaşmak beraberinde yozlaşmayı getirebilmektedir. Psikolojik danışmanlık mesleğinde kalitenin yükselmesi amacıyla psikolojik danışmanların meslek etiğini benimsemeleri ve uygulamaları danışmanlarına yarar sağlamalarına yardımcı olmaktadır (İkiz, 2020).

2.2. Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Rehberlik, kişilerin kendini tanımasına, kendi ilgi ve becerilerini geliştirmelerine, çevre ile sağlıklı ve dengeli bir uyum sağlamalarına yardımcı olma hizmetidir (Yeşilyaprak, 2004). Psikolojik danışma ise rehberlik hizmetlerinin bir parçası olan kişisel ve duygusal konulara odaklanan profesyonel bir hizmettir. Rehberlik, psikolojik danışmayı kapsayan ilişkili ve tamamlayıcı bir alandır (Altıntaş, 2015, s. 4). Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, genel itibariyle öğrencilerin potansiyellerini fark ettirmek, gizli güçlerini ortaya çıkarmak, kişisel ve sosyal olarak problem çözme becerilerini geliştirmek amacıyla uzmanlar tarafından verilen bir hizmet türüdür. Okullar eğitimin dolayısıyla nitelikli bireyler yetiştirilmesinin önemli bir parçasıdır. Bu sebeple psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetleri de ayrı bir

önem taşımaktadır (Bakırcıoğlu, 2005). Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, okulda uygulanan eğitim programının bir parçasıdır (Yeşilyaprak, 2016).

Psikolojik danışma, danışanların kendini gúvende hissettiği maskelerini çıkarıp sorunlarını ve duygularını olduğu haliyle ortaya koyduğu bir ortam sunmaktadır. Psikolojik danışmanlar yardım etme becerileri konusunda uzmanlaşmış kişilerdir. Psikolojik danışmanlar, gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, kişilik kuramları, sosyal psikoloji gibi temel teorik derslerin yanında; psikolojik danışma ilke teknikleri, rehberlik, mesleki ilişkiler ve etik mesleki danışma gibi psikolojik danışma ve rehberlik alanının derslerini alan kişilerdir. Türkiye’de psikolojik danışmanlar, üniversitelerin eğitim fakúlteleri, eğitim bilimleri, eğitim ve psikolojik hizmetler anabilim dalının rehberlik ve psikolojik danışma programlarından yetiştirilmektedir. 2007 yılında Yükseköğretim kurulunun kararıyla anabilim dalının adı rehberlik ve psikolojik danışmanlık olarak değiştirilmiştir. Psikolojik danışma ve rehberlik programı, eğitim bilimleri içerisinde yer almaktadır (Voltan-Acar, 2012).

Okul psikolojik danışmanlığı alanında çalışan psikolojik danışmanlar, Milli Eğitim Bakanlığı rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri etik yönergesine uygun hareket etmektedirler. Bununla birlikte psikolojik danışmanlık mesleki etik standartlarına ve ilkelerine tabiidirler. Okul psikolojik danışmanları, tüm etik ilkelerden ve kapsamdan sorumludurlar ve aksi şekilde hareket edemezler. Okul psikolojik danışmanları eğitim kurumlarında ve rehberlik araştırma merkezlerinde hizmet vermektedirler. Bu hizmetler öğrencilerin eğitsel kariyer ve sosyal duygusal alanlardaki ihtiyaçlarına yöneliktir. Psikolojik danışma, rehberlik, liderlik, işbirliği ve müşavirlik gibi rolleri kullanırlar (Türk PDR-DER, 2021).

Gizlilik konusunda okul psikolojik danışmanı birden çok okul psikolojik danışmanı ile ortak bir oda kullanmak durumunda kalabilir. Öğrenci verilerini özenle korumak durumundadır. Elektronik ortamda yürütölen hizmetler (e- rehberlik modölü), öğrencinin ve velinin gizliliğini ihlal etmeyecek şekilde kısa ve öz ifade kullanır. Öğrenci fotoğrafı çekmekten ve sosyal medyada paylaşmaktan kaçınır. Okul psikolojik danışmanları, etik ilke ile yasaların çatıştığı durumlarda yasalara uyum sağlar. Eğer bir suç durumu varsa bunu derhal ilgili birimlere bildirmek zorundadır. Böyle bir durumda yapılan tüm eylemler kayıt altına alınır, ayrıntılı rapor düzenlenir. Danışanın bilgileri mahkeme tarafından istenirse veli ve danışan bilgilendirilir mümkünse danışanın ve velinin yazılı imzası alınır. Çoklu ilişki konusunda okul psikolojik danışmanı profesyonel eğitimini almadığı diğer görevlerde yer almaz. Kişisel sosyal medya hesaplarıyla öğrenci ile iletişime geçmez (Türk PDR-DER, 2021).

Okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri çalışma kılavuzu ve rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri etik yönergesinde belirtildiği üzere çocuk istismarı veya ihmal ile ilgili konularda öğrencinin ifadesinin doğruluğu sorgulanmaz; beyan esas kabul edilir ve görüşme gerçekleştirilir. Tutanak altına alınıp ilgili birimlere bildirilir. Aile çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na doğrudan ya da alo 183 sosyal destek hattı yoluyla bildirimde bulunabilir (Türk PDR-DER, 2021).

2.2.1. Psikolojik Danışma ve Etik

ACA (1997)'ye göre psikolojik danışma, kişinin iyi oluşuna, gelişimine hizmet etmek için patoloji konularına değinerek müdahale stratejileri aracılığıyla uygulanmasıdır (Hackney ve Cormier, 2008, s. 3). Psikolojik danışma sayesinde bireyler kendi güçlü yönlerini keşfedebilir ve yaşamlarının gidişatını değiştirebilirler. Nasıl mutlu olduklarını ve zor anlarla nasıl baş edebileceklerini keşfedebilirler. Yeni davranışlar öğrenebilirler ve nasıl öğrenecekleri hakkında kendilerini yetiştirebilirler (Pope ve Vasquez, 2016, s. 7). Bireyin bağımlı olmak yerine kendi kontrolünü sağlama yeteneğini geliştirmek amaçlanmaktadır (Bond, 2017, s. 36). Psikolojik danışmanlık aile danışmanlığı, okul danışmanlığı, kariyer danışmanlığı gibi alanlara ayrılmaktadır (Hackney ve Cormier, 2008, s. 3). Psikolojik danışmanların danışanlarının gelişimini desteklemeleri, çok kültürlü yaklaşımı benimsemeleri ve etik standartları temel almaları beklenmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020). Psikolojik danışma hizmetinde mesleki etik kavramı oldukça önemli olmaktadır. Psikolojik danışmanlar ve adayları tarafından doğru anlaşılması ve danışanlarına yararlı olmak adına benimsenmesi gerekmektedir (Mert, 2020).

Psikolojik danışma süreci psikolojik danışman tarafından yapılandırılmış olmalıdır. Etik ilkeler sürecin nasıl yapılandırılacağından başlayarak sürecin sonlandırılmasına kadar yol gösterici bir unsurdur. Psikolojik danışmanlar kendini tanımalı, etik kuram ve becerileri benimsemeli, problem çözme ve karar verme becerilerini özümsemeli bununla beraber etik ilke ve yaklaşımlarla mesleki gelişim sürecini sürdürmelidir. Danışanın faydası adına etik ilke ve yaklaşımlar referans olmalıdır (İkiz, 2020).

Psikolojik danışman terapötik bir güçtür (Voltan Acar, 2012, s. 76). Mesleki açıdan yetkinlik, temel mesleki değerlerin farkında olmak, danışanın yararını düşünmek psikolojik danışmanın sahip olması beklenen özelliklerdendir (Türk PDR-DER, 2021, s. 6). Türk PDR Derneği etkili psikolojik danışmanların özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır: (Türk PDR-DER, 2021)

1. Öz bakıma sahip olmalıdır.
2. Ruhsal yönden sağlıklı olmalıdır.
3. Teorik ve uygulama olarak yeterli olmalıdır.
4. Kendini yenileyebilmeli ve kendi gelişimini desteklemelidir.
5. Bütüncül bakış açısına sahip olmalıdır.
6. Açık ve şeffaf olmalıdır.
7. Liderlik özelliklerini taşımalıdır.
8. Danışanın iyiliğini önemsemeli etik ve kültüre duyarlı olmalı ve danışanın özerkliğine saygı duymalıdır.
9. Danışana adil ve eşit hizmette bulunmalıdır.

Kişisel değerlerinin ve mesleki değerlerin farkında olmalı, değer aktarımı yapmamalıdır. Etik ilkelere uygun hareket etmeli, etik kodlara başvurmalı, kişisel ve mesleki değerleri gözetmelidir. Tüm bunlar psikolojik danışmanın etkililiğini ortaya çıkarmaktadır (Türk PDR-DER, 2021).

Temel düzeyde etik standartlara uygun olarak eylemde bulunma danışanın kötülüğüne olacak uygulamadan kaçınma zorunlu etik (ilkeler etiği); zorunlu olan uygulamadan yüksek düzeyde eylemde bulunma, danışan için en iyisinin ne olacağını düşünme istekli etik (erdem etiği)'tir (Corey, Corey, Corey ve Callanan, 2015). Etik kuralların amaca hizmet etmesi için hem etik kodların içindeki ahlak ilkelerinin hem de temel erdemlerin bilinmesi gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020: 20). Etik ilkelerin temeli aşağıdaki gibidir (Corey, Corey, Corey ve Callanan, 2015):

1. Zarar Vermeme: Kasıtlı ya da kasıtsız başkalarını zarara uğratacak eylemlerden kaçınmayı tanımlamaktadır (Corey, Corey, Corey ve Callanan, 2015). Beklenmeyen bazı şeylerin oluşabileceği önceden görüp korumak mümkün olamayacağı için daha dikkatli titiz bir değerlendirmenin yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Welfel, 2006).
2. Özerklik: Danışanın kendi yönünü bağımsız olarak belirlemesidir. Özerkliğe saygıyı dikkate alırken kültürel farklılıkları da göz etmek gerekmektedir. Batı kültürü bireyselliği benimser fakat çoğu kültür karar alırken toplumu ve aileyi de dikkate almaktadır. Bu durum bireyin özerk bir biçimde karar almasını zorlaştırır.
3. Adalet: Eşit bir şekilde eylemde bulunma yükümlülüğünü ifade etmektedir. Yaşa cinsiyete etnik farklılığa ırka sosyo-ekonomik statüye cinsel oryantasyona yani

bireysel farklılıklara bakılmadan ruh sağlığı hizmetinden eşit fırsatta yararlanabilmektir.

4. S İyiliğine Olma: Danışanın ruh sağlığını desteklemeyi ifade etmektedir. Danışana zarar vermektan kaçınmak öncelikle bir gerekliliktir. Bu ilke de onu takip etmektedir (Welfel, 2006).
5. Sadakat: Danışanlarla kurulan güvenilir bağıllığı ifade etmektedir. Danışanların sorununa çözüm bulacakları terapötik bir ortam yaratırken oluşan ilişkinin kötüye kullanılmamasını ifade etmektedir.

Etik ilkelerin ortaya çıkmasında önemli olan bir başka unsur da temel erdemlerin sunduğu görüşlerdir. Bazı temel erdemler aşağıdaki gibidir (Gümüş ve Gümüş, 2020):

1. Dürüstlük: Yanlış amaçlarla yanlış davranışlarda bulunmayarak genelin iyiliğini düşünme olarak tanımlanmaktadır.
2. İhtiyatlılık: Eylemin olası sonuçlarını düşünerek hareket etme, etik ilke veya kurallardan uygun olan seçeneğe yönelme olarak tanımlanmaktadır.
3. Saygılı olma: Bireylerin özel bir dikkate layık olduğunu kabul etme olarak tanımlanmaktadır.
4. İyilikseverlik: İnsanın iyiliğine hareket etme olarak tanımlanmaktadır.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2011) Amerikan Psikolojik Danışma Derneği'nin etik kurallarını referans göstermiştir. ACA (2014) temel ilkeleri özerklik, zarar vermeme, faydalı olma, adalet, sadakat, dürüstlük olarak belirtmiştir. Etik kodlar dokuz farklı kapsamda aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Psikolojik danışma ilişkisi: Psikolojik danışman sürecin başından sonuna kadar danışanın yararı için uğraşır. Sağlıklı sınırlar oluşturur, danışanın ilerlemesine katkı sunar.
2. Gizlilik: Psikolojik danışman danışanın mahremiyetine, kültürüne, paylaşımlarına, saygı duyarak haklarını ve sorumluluklarını gözetir.
3. Mesleki sorumluluk: Psikolojik danışmanlar yeterlilik alanı doğrultusunda etik kodları uygular, kendini sürekli geliştirir.
4. Diğer ruh sağlığı uzmanları ile ilişkiler: Psikolojik danışmanlar disiplinler arası çalışmalarda sorunlara etik açıdan bakar ve çözümler.

5. Ölçme ve değerlendirme: Psikolojik danışmanlar danışana uygun bireyi tanıma teknikleri, nitel ve nicel yöntemler kullanırlar. Yetkinlik çerçevesinde uygun yorumlar yapar ve raporlaştırırlar.
6. Süpervizyon, eğitim ve öğretim: Psikolojik danışmanlar gelişimleri gereği ve danışanın yararına yetkin bir danışmandan süpervizyon desteği alırlar.
7. Araştırma ve yayın: Psikolojik danışmanlar araştırmalar yapar, araştırmalarının planlamasını uygulamasını ve raporlaştırmasını yaparlar.
8. Uzaktan psikolojik danışma, teknoloji ve sosyal medya: Gelişen teknoloji ile birlikte çağa uyum sağlayarak uzaktan psikolojik danışma yürütür, sosyal medyayı uzmanlık doğrultusunda kullanırlar.
9. Etik sorunların çözümü: Psikolojik danışmanlar etik standartlara uygun davranış sergiler, danışanın iyiliğine profesyonel olarak katkı sunar.

Etik ilkelerin benimsenmesi danışma süreci ve ilişkisi için önemli olmaktadır. Psikolojik danışmanların farkındalıklarını artırmaları, etik ilke ve değerleri özümsemeleri ve kaynaklardan yararlanmaları gerekmektedir (Üzar Özçetin ve Yalçın, 2015, s. 133).

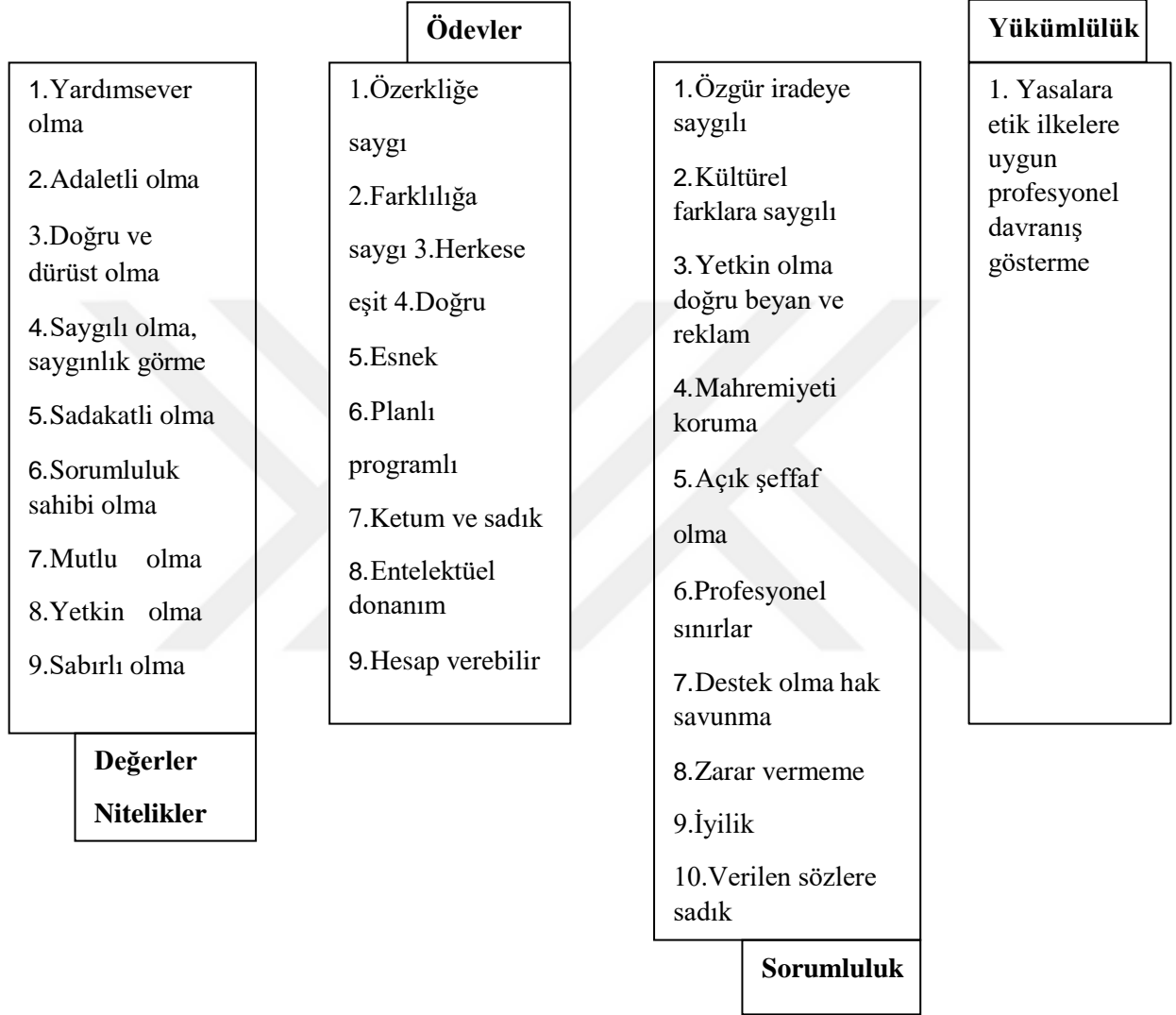
Türk PDR-DER (2011) temel etik ilkeleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Yetkinlik (yeterlik): Eğitim düzeyi ve yeterlilik sınırları doğrultusunda hizmet vermelidir.
2. Dürüstlük: Tüm mesleki etkinliklerinde doğru beyanda bulunmalıdır.
3. Duyarlılık ve hoşgörü: Danışanın hak ve özgürlüklerine duyarlı ve saygılı olmalıdır.
4. Bireysel ve kültürel farklılıklara duyarlılık: Danışanın bireysel ve kültürel farklılığı hizmeti olumsuz etkilememelidir.
5. Toplumsal sorumluluk: Danışanına hizmet verirken toplumun faydasını da gözetmelidir.
6. Mesleki ve bilimsel sorumluluk: Etik standartlara uygun olmalı ve danışanına profesyonel yaklaşmalıdır.

Temel etik standartlar ise Türk PDR-DER (2011) tarafından psikolojik danışma ilişkileri, ölçme ve değerlendirme, araştırma ve yayın, mesleğe hazırlık, konsültasyon, özel çalışma, personel yönetimi olarak belirtilmiştir.

Türk PDR derneğinin etik kodları değerlendirilirken psikolojik danışmanlık mesleğinin temel değerleri de ele alınmalıdır. Meslek değerleri etik ilkelere yön vermektedir (Türk PDR-DER, 2021:8). Etik bir psikolojik danışman, kişisel ve mesleki değerlerinde bütünleşmiş, mesleki

ödev ve sorumluluklarının bilincinde olan, mesleki etik ilkeleri içselleştirmiş ve uygulayan kişidir. Kişisel değerlerden mesleki yükümlülüklere giden şema aşağıda gösterilmiştir (Türk PDR-DER, 2021, s. 9).

Şekil 1 Kişisel değerlerden mesleki etik ilkelere giden yol

Milton Rokeach (1973), çalışmasında amaçsal ve araçsal iki kategoride olan bir değerler seti oluşturmuştur. Amaçsal değerler kişinin ulaşmak istediği nihai amacı kapsarken araçsal değerler bu amaçlara giderken kullanılacak hedefleri kapsamaktadır. Dünyada ve ülkemizde PDR alanındaki değerler Rokeach'ın çalışması referans alınarak oluşturulmuştur (Türk PDR-DER, 2021).

Aşağıda PDR alanında oluşturulan mesleki değerler listesi verilmiştir (Türk PDR-DER, 2021, s. 10).

- Amaçsal Değerler:
 - Yardımsever olma
 - Adaletli olma
 - Doğru ve dürüst olma
 - Saygılı olma
 - Sadakatli olma
 - Sorumluluk sahibi olma
 - Mutlu olma
 - Yetkin olma
 - Sabırlı olma
 - Başarılı olma
- Araçsal Değerler:
 - Danışana hitap ederken saygılı bir şekilde ilgi ve özen gösteren ilişki kurma
 - Açık sözlü olma
 - İyiliği gözetme
 - Danışanın hak savunuculuğu için çalışma
 - Danışanı güçlendirme
 - Mesleki ve etik uygulamalar sergileme
 - Riskli davranışlardan kaçınma
 - Gizliliğe önem verme
 - Öz farkındalık geliştirme
 - Belirsizliği yönetebilme
 - Verilen sözü tutma
 - Tevazulu olma
 - Kendini sürekli geliştirme
 - Yansız objektif olma
 - Öz bakıma önem verme
 - Bireysel farklılıklara uygun bilgi beceri sergileyebilme
 - Sosyal adaleti sürdürme
 - Çevrimiçi ve yüzyüze ortamda prosedüre uygun hareket etme
 - Profesyonel öneri ve görüşlerde dikkatli olma

Psikolojik danışmanın sahip olduğu kişisel değerlerin, etik ilkelere kılavuz olması etkililiğini belirlemektedir. Psikolojik danışmanlar danışanlarına en iyi şekilde nasıl hizmet edebileceklerine odaklanmaktadır. Bu sebeple değerlerin benimsenmesi gerekmektedir.

2.2.2. Etik İkilem

Bir olayın iki kutbunda da doğruların bulunması halinde kararsızlık yaşamaya etik ikilem denilmektedir. Yaşanılan bu durum, doğrudan olay ile ilgili olabildiği gibi olayın sonuçları ile ilgili de olabilir (Çubukçu, 2020). Gladding (2013) psikolojik danışmanların etik ikilem yaşamalarının nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Psikolojik danışmanların kendi kişisel inançları sebebiyle oluşan etik ikilemler.
2. Etik ilkelerin birbiriyle çelişmesinden kaynaklanan etik ikilemler.
3. Psikolojik danışmanların bağlı oldukları meslek örgütlerinin birbiriyle çelişen ilkeleri sebebiyle oluşan etik ikilemler.

Bond (2017) psikolojik danışmanların etik ikilem kaynaklarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Psikolojik Danışmanın Kişisel Etik ve Değerleri: Kişisel roller ile mesleki roller arasında ikilem oluşabilmektedir. Bu ayrım mesleki ve kişisel değerler arasında tutarsızlık oluşturmaktadır. Bu sebeple psikolojik danışmanlar kişisel ve mesleki etik sorumluluğa dikkat etmelidir.

2. Kurumun Politikası: Kurumun politikasına uygun davranmak etik ikilem yaratabilmektedir.

3. Mesleki Kurallar: Psikolojik danışmanların mesleki kuralları öncelik alması gerekmektedir.

4. Ahlak Felsefesi: Deontolojik etik, gerçeğin doğasının yarattığı etik yükümlülüklerin anlaşılmasını açıklamaktadır ve daha çok sürece dayalıdır. Faydacı etik, sonucun değerlendirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Şefkat etiği, bireylerin arasındaki bağlılığın ahlaki etkisi üzerine odaklanır. Erdem etiği, ilkelere yönelik özenin kişisel ahlaki değere dönüştürülmesidir. İletişimsel ya da öyküsel etik, evrensel bir etik yaratmanın üzerinde durmakta post-modern kuşku üzerine temellenmektedir.

5. Danışma Yaklaşımları: Danışma yaklaşımlarının her biri farklı değerleri ön plana çıkarmaktadır. Yaklaşımların savunduğu değerleri sorgulamadan almak etik ikileme sebep olabilmektedir.

6. Hukuki Kurallar: Yasalar ve etik ilkeler çoğunlukla örtüşmektedir.

Etik ikilem durumunda kalan kişinin etik duyarlılık, farkındalık, teorik bilgiyi uygulayabilme yeterliliği ve problem çözme becerilerinin bütünleştirilebilmesi yani profesyonel davranış sergileyerek etik kodları uygulaması gerekmektedir (Pope ve Vasquez, 2016). Mesleki etik kodların evrensel olmasına karşın hukuki kurallara ve kültüre bağlı olarak toplumdan topluma ya da ülkeden ülkeye değişebildiği görülmektedir. Hukuki kuralların ihlal edilmesi durumunda kişiler devlet yaptırımlarına maruz kalırken meslek üyeleri ise mesleki etik kodların ihlal edilmesi durumunda iç disiplin yaptırımlarına maruz kalmaktadır (Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu, 2020, s. 1).

Terapi, etik kavramın ya da ilkenin hangi durumda yararlı ve önemli olacağına dair sınamalar ortaya çıkarır. Nedenlerine bakıldığında etik kavram veya ilkenin soyut olması ve belirsiz olabilmesi, iki insan arasındaki karışık etkileşimden doğması, terapinin ihtiyaç, umut, risk, beklentinin odağı olması ve yaşamın tehlikede olabilecek olması olarak sıralanabilir. Terapi, acı çeken insanlara ve ihtiyaç yaratan durumlara yardımcı olabilmek amacıyla yaşamları değiştirebilmektedir. Terapi, danışanların güçlü yönlerini keşfetmelerini yaşamlarının gidişatını anlamlı olarak değiştirmelerine bir kaybın felaketin farklı bakış açısıyla ele alınmasına yardımcı olabilmektedir. Terapi, yeni davranışlar edinmeye ya da farklı davranışları nasıl öğrenecekleri konusunda yardımcı olmaya çalışmaktadır. Terapistler bir danışanın umutsuzluğa düşüp intihar etmesi ya da yaşamayı seçmesi anoreksik bir gencin sağlıklı olabilmesi gibi danışanın hayatında farklılık yaratabilirler. Terapinin dönüşümü ile doyurucu bir yaşama başlayabilirler. Etik ilkeler terapistlerin sorumlulukları üzerine düşünmesine ve uygulamak için bir yolunu yaratmasına yardımcı olabilmektedir (Pope ve Vasquez, 2016). Etik ikilem kafa karıştırıcı olduğunda otorite kabul edilen kaynaklara başvurulur. Kanunlar bir süpervizör etik yönetmelik gibi kaynakların hepsi değerli yardımlar da buluna bilmektedir. Etik yönetmeliğin farkındalığı yeterlilikte önemli olmaktadır ve kurallar etik düşünmeyi kolaylaştırmaktadır. Yasaların ya da kuralların ezbere uygulanabilmesinin imkanı yoktur. Çünkü her danışan benzersiz bir bireydir. Yönetmelikler açıkça etik olmayan davranışları yasaklayabilmektedir fakat uygulamanın farklı alanlarındaki etik meseleleri nasıl davranılması gerektiğini bize iletmede yetersiz kalabilmektedirler.

Yapılması gerekenlere hazırlayabilir fakat benzersiz danışanlara nasıl mücadele edileceğini gösteremeyebilirler (Pope ve Vasquez, 2016).

2.2.3. Yetkinlik

Danışana yetkinlik sınırları içerisinde yasal çerçevede hizmet vermek gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 45). Sperry (2007), yeterlik sınırlarının sürekli ilerleme halinde olması gerektiğini söylemektedir. Pope ve Vasquez (2016) de psikolojik danışmanın yeterlik düzeyini artırması gerektiği görüşündedirler. Meslektaşlara danışmak, eğitim almak, okumalar yapmak yetkinliği geliştirmeye yardımcı olmaktadır (Nagy, 2019). Alınan eğitim doğrultusunda hizmet vermek yetkinlik sınırlarını oluşturmaktadır (Bond, 2017, s. 138). Danışana zarar vermemek adına yetkinlik sınırları korunmalıdır (Arslan, Karataş ve Dostuoğlu, 2019, s. 96)

Yetkinlik, bireysel ve grup farklılıkları hakkındaki farkındalığı içermektedir. Psikolojik danışman danışanın kültürel ve sosyoekonomik koşulları hakkında bilgi sahibi olmalı ve saygılı olmalıdır. Kendininkinden farklı kültürel değer tutum ve davranışları görmezden gelmemelidir. Kendi dünya görüşünü danışana zorla kabul ettirmemelidir. Danışanı belli bir kalıba sokmak yerine araştırmalar yaparak kültürel ve sosyoekonomik koşulların bilgisinde olmalıdır. Gruplar arasındaki çeşitlilik önemsenmelidir (Pope ve Vasquez, 2016).

Zihinsel olarak yetkin olmak belli konularda bilgi sahibi olmayı içermektedir. Yaklaşım, strateji veya tekniklerin kanıt ve etkililiklerini bilmek gerekmektedir. Psikolojik danışmanın varsayılan yetkinliği yöntem yetkin değilse etkililiğini kaybetmektedir (Pope ve Vasquez, 2016, s. 72). “Her ne kadar bilgi olmaksızın uygulama yapmak etik değilse de bilginin karşısında duran bir uygulama yapmak da etik değildir. Müspet bilginin eksikliğinde hepimiz emek harcamalıyız fakat çelişkili bilgiyi görmezden gelmenin hiçbir özürü yoktur.” (Stricker, 1992, s. 544).

2.2.4. Gizlilik

Psikolojik danışmada oluşan güven duygusu danışanın kendini açmasını kolaylaştıracaktır (Bond, 2017, s. 181). Güvenin oluşmasında gizlilik ön adımdır (Çetinkaya Yıldız, 2019, s. 1474). Gizliliğin sağlanmaması durumunda danışanın duyduğu güven zedelenecektir (Camadan, 2018, s. 79). Psikolojik danışmanlar ve danışanları arasındaki gizlilik mesleki bir yükümlülüktür. Psikolojik danışma sırasındaki bilgiyi korumak, danışanın mahremiyetine saygı duymaktır (Çetinkaya Yıldız, 2019, s. 1474). Gizlilikle ilgili yaşanan etik ikilemler

psikolojik danışma ile ilgili araştırmaların birçoğunda öne çıkmaktadır. Gizliliğın psikolojik danışmanların yaşadığı etik ikilemlerde önemli bir noktada görölmektedir (Corey ve ark., 2015). ABD’de yapılan araştırma 1319 psikolog ile gerçekteşirilmifitir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında gizliliğın en önemli etik ikilem olduğu belirtilmiştir (Pope ve Vetter, 1992). Psikolojik danışmanların danışanlarının mahremiyetlerine saygı duymaları gerekmekte ve danışma sürecine yarar sağladığı takdirde özel bilgi talebinde bulunmaları gerekmektedir (Çetinkaya, 2020). “Başlangıçta ve psikolojik danışma sürecinde, psikolojik danışmanlar, danışanlarını gizliliğın sınırlılıkları ve gizliliğın ihlal edilmesi gereken durumlar hakkında bilgilendirirler” (ACA, 2014) Ön görüşmeden itibaren psikolojik danışman danışanla arasındaki ilişkiyi yapılandırmakta ve güven ilişkisini oluşturmaya çalışmaktadır. Bilgilendirilmiş onay formuyla danışanı gizlilik konusunda bilgilendirerek onayını almaktadır (ACA, 2014). Gizliliğın ihlal edilebileceği ve yasal gelişmeler sebebiyle istisnaların oluşacağı konusunda danışan bilgilendirilmelidir. Bilgilendirilmiş onay danışanın hak ve sorumluluklarını bilmesini sağlamaktadır. Böylelikle psikolojik danışmanın ve danışanın aynı fikirde olduğu beyan edilmiş olmaktadır (Türk PDR-DER, 2021).

Psikolojik danışmanın danışanına gizlilik ve istisnalarından bahsetmesi gerekmektedir. Belli durumlar dışında gizliliğın sağlanacağı danışana bildirilmelidir. Danışanın tehlikede olması, danışanla bağılantılı olan bir bireyin korunması, mahkeme kararı ile bilgilerin istenmesi, reşit olmayan bireylerle çalışılması neticesinde gizlilik ihlal edilebilmektedir (Balcı, 2017, s. 85). Mahkeme kararıyla bilgiler istendiğinde yalnızca danışanın onayının alındığı bilgiler açıklanabilmektedir (Herlihy ve Corey, 2015). Gizlilik, danışanların danışma ortamına güvenmelerini sağlayan bir öncelik olmaktadır (Bond, 2017).

2.2.5. Özerklik

Psikolojik danışmanın bir rolü de danışanın özerklik kapasitesini geliştirmektir. Danışana neyin yardımcı olacağı görüşüne saygı duymak gerekmekte ve danışan için en iyisinin bilindiği sanılarak davranılmaması gerekmektedir (Bond, 2017, s. 93). Bir diğerk durum da psikolojik danışmanların kendi inandıkları kuramları doğrulamaya çalışmak için durumu ısrarla yaklaşımın kalıplarına oturtmaya çalışmalarıdır. Bu durum danışanın özerkliğini kötüye kullanmak anlamına gelmektedir (Bond, 2017, s. 94).

2.2.6. İkili-Çoklu İlişkiler ve Cinsel İlişki

Psikolojik danışman ile danışan arasında danışma sürecinden bağımsız eş zamanlı ya da sıralı bir ilişki oluştuğunda ortaya çıkmaktadır (Herlihy ve Corey, 2015). Psikolojik danışman danışanı ya da yakınıyla eşzamanlı rol içerisinde bulunduğu, danışan ya da yakınıyla ardışık rol içerisinde bulunduğu, iki tarafın da isteği dışında bir ilişki geliştiğinde, profesyonel rollerde bulunan bazı durumlarda ikili ya da çoklu ilişkiler oluşabilmektedir. Psikolojik danışmanın tüm çoklu rollerden uzak durması, farkında olmadan oluşabilecek bir çoklu ilişkiyi de etik ilkelere uygun olarak çözümlemesi gerekmektedir. Çoklu ilişki kaçınılmaz olduğunda danışana karşı hassas sınırlar koymak gerekmektedir (Türk PDR-DER, 2021). Erdur-Baker ve Çetinkaya (2007) okul psikolojik danışmanlarının okullarda müdür yardımcılarında yardım etme, disiplin kurulunda bulunma, yazışma işleri yapma gibi bazı işler sebebiyle çoklu ilişkiler kurmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Danışanla cinsel ilişki en sömürücü çoklu ilişkidir ve danışanın güvenini sarsmaktadır. Bu konuda istisnai bir durum yoktur (Nagy, 2019).

Pope, (1988b, 1994, 2001) danışanların cinsel ilişkiden gördüğü zararları aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Öfke duyma,
2. Cinsel karmaşa yaşama,
3. Güvensizlik yaşama,
4. İntihar riskinin artması,
5. Boşluk hissi ve yalıtım
6. Rol ve sınır karmaşası yaşama,
7. Duygusal karmaşa yaşama
8. İki değerlilik
9. Suçluluk duyma
10. Bilişsel olarak işlevsiz hale gelme; odaklanmada zorluk, hafıza sorunları, rahatsız eden düşünceler olarak sıralanabilmektedir (akt. Pope ve Vasquez, 2016).

Psikolojik danışmanın danışanla ilişkisindeki sınırları belirlemesi gerekmektedir. İkili çoklu ilişkiyi kendi yararına kullanıyorsa sınır ihlali yapmaktadır. Bu durum da danışanla psikolojik danışman arasındaki ilişkiyi zedelemektedir. Çoklu ilişkiler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Eren Artan, 2020):

1. Zorunlu çoklu ilişkiler: Psikolojik danışmanın kurumda psikolojik danışman dışındaki rollere maruz kalması durumunda oluşmaktadır.
2. Kaçınılmayan çoklu ilişkiler: Sosyal çevreden ve zorunlu iletişimden dolayı çoklu ilişki oluşması durumudur.
3. İstemli çoklu ilişkiler: Sosyal çevreden kaynaklanan fakat değiştirilebilir olması sebebiyle psikolojik danışmanın seçimine bağlı oluşan çoklu ilişkilerdir.
4. Tesadüfi çoklu ilişkiler: Farkında olunmadan çoklu ilişkiye maruz kalınmasıdır.

Danışanlarla cinsel ilişki temel etik yasaklardandır. Yasağa uymak etik sorumlulukların ilk adımıdır (Pope ve Vasquez, 2016). Danışana karşı cinsel çekim hissetmenin etik dışı olmadığını bilmek, fakat farkındalığı artırmak ve çözüme ulaştırmak gerekmektedir. Ruh sağlığı alanında hizmet verecek kişilere cinsellik kapsamındaki etik dışı davranışların neler olduğunun aktarılması gerekmektedir. (Oktay ve Oktay, 2018). Süpervizyon desteğine başvurmak, meslektaşlara danışmak ya da terapi desteği bu süreçte yardımcı olabilmektedir (Pope ve Vasquez, 2016, s. 254).

2.2.7. Bilgilendirilmiş Onam

Danışanın haklarını korumak, güvenini sağlamak amacıyla bilgilendirilmiş onayını almak psikolojik danışmanın etik yükümlülüğü olarak karşımıza çıkmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 145). Yasal bir yükümlülük olmasının yanında danışanın faydalanmasını artıran ve daha güvenilir bir süreç sağlayan terapötik bir araçtır (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 147). Uygulamanın türü, danışanın yaş grubu, başkalarına veya kendisine zarar verme durumu bilgilendirilmiş onayın içeriğini etkilemektedir (Nagy, 2019, s. 92). Genel olarak bilgilendirilmiş onay aşağıdaki başlıkları içermektedir:

1. Psikolojik danışmanın sahip olduğu nitelikler hakkında danışana bilgi sunma: Eğitim düzeyi, uzmanlık alanı, yeterlilik düzeyinin yüksek olduğu yaş grubu ve sorun alanları gibi bilgileri içermektedir (Corey ve diğ., 2015).

2. Danışma sürecine dair danışana bilgi sunma: Psikolojik danışmanın ne olduğu, sürecin işleyişi ve sıklığı, psikolojik danışmanın ve danışanın rol, görev ve sorumlulukları, bir oturumun süresi ve sayısı, müdahale yaklaşımı ve bu yaklaşımın açıklaması, danışmada kullanılacak teknikler, olası risk ve yararları gibi bilgileri içermektedir (Corey ve diğ., 2015). Yeni tekniklerin kullanılması durumunda, danışanla paylaşılması gerekmektedir (Nagy, 2019, s. 93).

3. Maliyete dair danışana bilgi sunma: Her oturumun ücreti ve ödeme biçiminin belirtilmesi gerektiğini ilişkin bilgileri içermektedir. Ödemekte güçlük yaşayan danışanlara ücretsiz ya da düşük ücretli kurumlar hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir (Türk PDR DER, 2006).

4. Psikolojik danışma kuralları ve danışanın haklarına dair bilgi sunma: Psikolojik danışmanın danışana ait tüm bilgileri zorunlu olmadıkça paylaşmayacağı danışma ilişkisi bittiğinde de gizliliğin devam edeceği bilgisinin verilmesini içermektedir (Corey ve diğ., 2015). Ses kayıt cihazı kullanılacaksa izin alınması gerekmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 151). Danışanın kayıtlara ulaşmak istemesi dahilinde danışan açısından sorun oluşturmayacaksa bunun bir hak olduğunun danışana belirtilmesi gerekmektedir (Nagy, 2019, s. 95).

5. Gizliliğin amacına ve sınırlarına dair bilgi sunma: Gizliliğin önemli olduğu ve bozulma zorunluluklarının anlatılması bilgisini içermektedir. Psikolojik danışmanın süpervizyon alması halinde ya da meslektaşları ile paylaşması durumunda danışandan izin alınması gerekmektedir (Corey ve diğ., 2015).

Psikolojik danışma sürecinde danışanın dışarıdan bir etki olmadan onay vermesi gerekmektedir (Bond, 2017, s. 103). Bilgilendirilmiş onay sayesinde danışan danışma alıp almayacağına, farklı bir tedavi ya da danışman deneyip denemeyeceğine dair karar verebilmektedir (Pope ve Vasquez, 2016). Aile ya da grupta danışmada tüm danışanlardan bilgilendirilmiş onam ya da red alınmaktadır (Pope ve Vasquez, 2016, s. 210). Fırsat eşitliği sağlamak adına hiçbir danışanı bu durumdan mahrum etmemek dolayısıyla tüm danışanlardan bilgilendirilmiş onam almak gerekmektedir (Pope ve Vasquez, 2016, s. 211).

2.3. Etik Karar Verme

Etik ikilemlerle karşı karşıya kalmak karar verme sürecinde seçeneklerden birini tercih etmeyi gerektirmektedir (Keskin, Samancı, Kurt, 2013, s. 143). Artan farkındalık ve sürekli sorgulama içeren etkin bir süreçtir (Pope ve Vasquez, 2016, s. 81). Seçeneklerden daha iyi olana karar vermek amacıyla olası bütün seçenekleri değerlendirmek gerekmektedir. Etik

stratejileri içselleştirmek, bireyin etik duyarlılık ve farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir (Keskin, Samancı, Kurt, 2013, s. 143). Pope ve Vasquez (2016) etik karar vermeyi engelleyen 22 mantık yanılığı sıralamaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

1. Ad Hominem ya da Ad Feminam: Tartışmada karşı tarafın hareketlerini savunmak için delil olarak kullanmak veya tartışmayı yapan kişinin özelliklerine odaklanarak kişinin içinde bulunduğu pozisyonu gözden düşürmek için yapılan yanılığlardır.
2. Sonucu doğrulamak: Bu yanılığı tanımlamak amacıyla psikotik olan insanlar tuhaf bir şekilde davranırlar, bu kişi tuhaf bir şekilde davranır ve bu sebeple bu kişi psikotiktir olarak örneklenebilir.
3. Bilgi yetersizliğinden kaynaklanan yanılığı: Bu yanılığı şu şekilde ifade edilebilir x'in yanlış olduğunu gösteren bir kanıt yoktur o nedenle X doğrudur.
4. Mantık tartışması: Bir önerenin desteğiyle teklif edilen tartışma yanılıcıysa o önerinin de yanlış olduğu yanılığı şeklindedir.
5. Kısır döngü yanılığı: Konu ile ilgili kanıt sağlamaktan ziyade kendi gerçekliğinin doğruluğunu ispat etmeye yönelik bir döngüsellik içinde bulunan yanılığlardır.
6. Bütünleme yanılığı: Bir grubun üyelerinin özelliklerinin şeklini aldığını ileri süren yanılığdır.
7. Öncüllü değilleme: Bu yanılığa örnek verilecek olursa bir testin sahte normlara dayalı olması testin geçersiz olmasına yol açar. Fakat normların sahte olmaması sebebiyle testin geçerli olduğunu ileri süren yanılığdır.
8. Bölücü yanılığı: Örnek verilecek olursa bir testin sonucu yanlışsa bunun nedeni ya danışan rol yapmıştır ya da bu testin uygulaması terapist tarafından becerilememiştir. Test yönergesine bakılır testin uygulanmasının becerilmediği görülünce o zaman danışan rol yapmamıştır sonucuna ulaşılır.
9. İndirgeme yanılığı: Grubun üyelerinin grubun özelliklerine sahip olduğu varsayımına dayanır.
10. Varoluşsal yanılığı: İki evrensel seçenek içerisinden belirli bir sonuç çıkaran yanılığa dayanır fakat iki seçenek de doğru olabilir bu sebeple diğerinin yanlışlandığı söylenemeyebilir.
11. Yanlış benzetme: En az bir önemli yönden karşılaştırmanın yanılıcı olduğuna dayanmaktadır.

12. Yanlış ikilem: Ya o ya da bu yanılığı veya yanlış tercihlerin yanılığı olarak bilinir. Uç noktada olan iki seçeneğin diğer olasılıklar arasından çıkarıp kabul etme biçimi olarak yer alır.
13. Genetik yanılığı: Bir önermenin doğru ya da yanlış olup olmadığı önermenin kökenine inilerek çıkarsanır.
14. Altın oran: Yarışan iki konum arasındaki en iyi uzlaşmayı kabul eden bir yanılığı biçimidir.
15. Yanlış öncülden tümünden gelim yapma: Tartışma öncülüğünün yanlış olabileceği ihtimali görmezden gelinerek önerinin sonucunun doğru olduğu varsayılır.
16. Doğalcılık yanılığı: İfade edilen gerçekliğin mantıksal çıkarsama değerlerin üzerinde biçimlenmesidir.
17. Sözde yanılığı: Adlandırdığımız bir şeyi varsayma hatasıdır.
18. Bundan sonra geliyorsa demek ki böyle: Nedensellik korelasyonu karıştıran bir yanılığıdır.
19. Konuyu saptırma yanılığı: Geçerli kanıt ve düşünmeden uzaklaşmak için ilişkisiz bilgiye giriş yapmak şeklindedir.
20. Kaygan zemin yanılığı: Neden olmayan bir şeyi nedenmiş gibi yanlış anlama şeklindedir.
21. Kukla kişi yanılığı: Bir diğerinin pozisyonunu yanlış hale getiren bir yolla yanlış bir tanımlama biçimidir.
22. Sen de yanılığı: Karşı tarafın fikrinin yanlış olduğunu iddia ederek dikkati dağıtmak şeklindedir.

Psikolojik danışmanlar, etik standart ve yasalardan faydalanamadıkları zamanlarda etik karar verme süreciyle karşılaşabilmekte ve çatışma yaratan süreç ikilemleri ortaya çıkarabilmektedir (Kitceher, 1984). Etik karar verme süreçlerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu süreç aşağıdaki gibidir (Aydın, 2006):

1. Hareket etmeden önce düşünmek: Etik karar verebilmek için en önemli aşamalardan biri sorunu tanımlamadan önce sorun hakkında detaylı düşündürmektir. Bu şekilde analiz yapılması daha sağlıklı olacaktır.

2. Sorunların tanımlanması: Kişinin sorunu tüm açıklığı ile ortaya koyması gerekmektedir. Kendine sorunu sormalı ve cevabını aramalıdır (Bateman ve Snell, 2004).

3. Gerçekleri bilme: Alternatifleri değerlendirebilmek amacıyla yeterli ve geçerli bilgilerin elde edilmesine bakılmalıdır.

4. Seçenekleri geliştirmek: Ulaşılmak istenene odaklanarak ve etik değerleri gözeterek alternatifler üretilmelidir.

5. Eylemin sonuçlarını göz önüne almak: Uygulanacak kararın etkilerine odaklanılmalı, uygulamanın yasal olup olmadığı, etkilenecek bireylerin olası davranışları ve uygulayıcının karar sonucunda nasıl hissedeceği gibi sorulara odaklanılmalıdır.

6. Seçmek ve karar vermek: Bu aşamada kişi alternatifler arasından seçimini yapmalıdır. Seçim yapılamazsa konu ile ilgili uzmanların fikrini almalı, insanların bu durumda nasıl bir yol izleyecekleri üzerinde durulmalıdır.

7. Gözden geçirmek ve değerlendirmek: Karar uygulanmaya konulmalı fakat istenilen gibi bir sonuç elde edilemeyeceği düşünülürse karar yeniden gözden geçirilmelidir. Diğer alternatiflere bakılmalıdır.

Etik karar verme sürecinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Karar vericinin süreci iyi tanımlaması gerekmektedir (Aydın, 2006). Yaşanan ikilemler etik kodların, yasaların, sorunun sosyal bağlamının iki ya da daha fazla seçenek ortaya koymasıyla ortaya çıkmaktadır. Etik kararların kişisel, mesleki, maddi, kültürel dayatmaların altında kalması etik karar vermenin kısıtlanmasına neden olmaktadır (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 205). Bu nedenle etik karar verme kuram ve modellerinden yararlanmak faydalı olacaktır (Kitchener, 1984).

2.3.1. Etik Karar Verme Modelleri

Bireyler yaşamları boyunca birçok konuda karar vermek durumundadırlar. Karar verirken etik ilkelere uygun davranmak gerekse de sahip olunan bilgiler, umutlar, hedefler, geçmiş yaşantılar karar verme sürecini etkilemektedir (Duran, 2014). Karar verme sürecinde etik ilkeler, kılavuz niteliğindedir. Fakat değişen koşullarda yalnızca etik ilkelerin yeterli olmadığı en iyi çözüme ulaşmayı sağlayamayacağı düşünülmektedir (Corey, 2005). Etik ilkeler, eğitsel kaynaklar, meslektaşlar, konsültasyon etik karar verme sürecinde yararlanılabilecek kaynaklardır (Gladding, 2011). Bu süreçte etik ikilemlerle karşılaşmak kişilerin etik karar verme rehberi oluşturmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Duran, 2014). Etik ihlalin önlenmesi için karar verme modelleri kullanmak önemli olmaktadır (Türk PDR-DER, 2021).

Bazı mesleki dernekler psikolojik danışmanların etik ikilem yaşadıklarında takip edebilecekleri bir etik karar verme modeli ortaya koymuşlardır. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin (2011) karar verme modeli basamakları aşağıdaki gibidir:

1. Etik sorunun ve gerçekleştiği bağlamın belirlenmesi
2. Olası eylem seçeneklerinin belirlenmesi
3. Belirlenen her bir seçeneğin kısa ve uzun vadede yarar ve zararlarının belirlenmesi
4. Tüm ilke ve kuralları değerlendirip, eylem olasılıklarından birinin seçilmesi
5. Karar yönünde harekete geçilmesi ve sonucun sorumluluğunun alınması
6. Eylemin sonucunun değerlendirilmesi
7. Eğer sorun çözülmemiş ise diğer olasılıkların devreye sokulması

Amerikan Okul Psikolojik Danışmanları Derneği (ASCA) (2016) tarafından yayınlanan karar verme modelinin basamakları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Etik ikilemi tanımlayın.
2. Potansiyel bir etik ikilem içinde mevcut olan potansiyel kültürel, dini ve dünya görüşü faktörlerini ve güç dinamiklerini tanımlayın.
3. Okul Danışmanları için ASCA Etik Standartlarını ve ilgili bölge politikalarını ve prosedürlerini uygulayın.
4. Uygun uzmanlara danışın (örneğin, gözetmenler, diğer öğrenci hizmetleri uzmanları, okul danışmanlığı akranları).
5. Öğrencinin yaşını ve gelişim düzeyini dikkate alın.
6. Ebeveyn/vasi ve öğrenci haklarını göz önünde bulundurun.
7. Aşağıdakilerin etik ilkeleri uygulayın:
 - Yararlılık: Ruh sağlığını ve esenliğini geliştirerek bireyin ve toplumun iyiliği için çalışmak.
 - Zarar vermeme: Zarar veren eylemlerden kaçınmak .
 - Adalet: Bireylere eşit davranmak.
 - Özerklik: Kişinin yaşamının yönünü kontrol etme hakkını teşvik etmek.
 - Sadakat: Profesyonel ilişkilerde kişinin sorumluluklarını yerine getirmesi de dahil olmak üzere verdiği sözleri tutması.
 - Doğruluk: Profesyonel temas kurduğu bireylerle dürüstçe ilgilenmek.

8. Olası eylem planlarını ve bunların sonuçlarını belirleyin.
9. Eylem planını uygulayın ve sonucu analiz edin.
10. Okul/bölge politikasındaki tutarsızlıkları belirleyin.

Bazı araştırmacılar da karar verme modelleri ortaya koymuşlardır. Bunlar:

Forester-Miller ve Davis (1996); Etik karar verme modeli yedi adımlı bir harita sunmaktadır:

1. Problemin tanımlaması
2. Etik ilkelerin değerlendirilmesi
3. Etik ikilemi belirleme
4. Eylemin seçeneklerine odaklanması
5. Seçeneklerin değerlendirilmesi
6. Bir eylemi seçilmesi ve değerlendirilmesi
7. Eylem planının oluşturulması

Freeman (2000); Model etik ikileme neden olan problemi belirleme ve karar vermeye yardımcı olabilecek ilkeler barındıran aşağıdaki gibi dokuz adımlı bir harita sunmaktadır:

1. Problemi belirleme ve tanımlama
2. Tanımlanan problemle ilgili etik kodları ve yasaları inceleme
3. Etik ilkeleri inceleme
4. Birden fazla etik ilke varsa, hiyerarşik bir sıralama oluşturma
5. Olması gereken işlemleri belirleme
6. Gereken eylemi gerekçelendirerek belirleme
7. Seçilen eylemi inceleme
8. Eylem planını belirleme
9. Karar ve eylemi uygulama

Welfel (2006); Psikolojik danışmanlar temele dayalı bir karara varmak için sezgiden daha yeterli bilgiye sahip olmalıdırlar. Etik standartlar, yasalar, literatür, meslektaş bilgisi süreci profesyonel yürütmeye yardımcı olmaktadır. Model etik karar vermek için aşağıdaki gibi on adımlı bir harita sunmaktadır:

1. Etik ikilemi fark etme
2. Tarafları belirleme
3. Problemi ve seçenekleri belirleme
4. Etik standartlar ve yasaları inceleme

5. Literatür tarama
6. Kuramları inceleme
7. Meslektaş görüşüne başvurma
8. Karar verme
9. İlgili kişileri bilgilendirme
10. Seçilen eylemi dikkatle inceleme

Knapp ve Vandecreek (2010) tarafından geliştirilen beş adımlı karar verme modelinin adımları:

1. Problemin tanımlanması
2. Hipotez geliştirilmesi
3. Alternatiflerin değerlendirilmesi ve analizi
4. Çözüme varılması
5. Çözümün değerlendirilmesi

Corey, Corey, Corey ve Callanan (2015); Etik karar verme modeli sekiz adımlı bir harita sunmaktadır:

1. Problemi fark etme
2. Potansiyel problemi fark etme
3. Etik kodları inceleme
4. Yasaları inceleme
5. Konsültasyon desteğinden yararlanma
6. Uygun olan eylemi inceleme
7. Kararların sonuçlarını inceleme
8. En uygun kararı inceleme

Bond (2016) tarafından hazırlanan karar verme modeli altı adımlı bir harita sunmaktadır:

1. Problemin tanımlanması
2. İkilem durumunun kimin ikililemi olduğunun tanımlanması
3. Yasaların ve etik ilkelerin incelenmesi
4. Alternatif eylemlerin incelenmesi

5. Eyleme karar verilmesi
6. Eylemin uygulanması ve değerlendirilmesi

Kanada Psikologlar Derneği (CPA) 17 adımlı bir karar verme modeli sunmuştur. Ancak her adım her duruma uymamaktadır ve uyarlama yapılabilmektedir (Pope ve Vasquez, 2016).

1. Soruyu ikilemi veya meseleyi mümkün olduğunca açık bir şekilde belirleyin: Soru ifadesi problemin açıkça belirtilmesini kolaylaştırmalıdır. İkilem veya sorun belirsizlik arasında kalmamalı ve kelimeler yanıltıcı olmamalıdır. En iyi yaklaşım, etik sorunun net bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır.
2. Verdiğiniz karardan kimlerin etkilenebileceğini tahmin edin: Verilen kararın bir başkasını nasıl etkileyeceğini ölçmek gerekmektedir.
3. Danışanınızın kim olduğunu eğer başka kimseler varsa bulun: Danışanın kim olduğu ile ilgili belirsizlik varsa açığa kavuşturulmalıdır.
4. Yetkinlik alanımızın bilgi eksikliğimizin becerilerimizin deneyimlerimizin veya uzmanlığımızın söz konusu durum için uygun olup olmadığını değerlendirin: Etik problemin ele alınması için psikolojik danışmanın yetkinliğini değerlendirmesi gerekmektedir.
5. İlgili resmi etik kuralları gözden geçirin: Etik kuralların uygulanması halinde yasal ya da temel değerler arasında bir uyumsuzluğa yol açıp açılmadığına bakılmalıdır.
6. İlgili yasal kuralları gözden geçirin: Yasal kurallar ile diğer gereklilikler ya da temel değerler arasındaki uyum incelenmelidir.
7. İlgili araştırma ve kuramı gözden geçirin: Farklı yaklaşımlar incelenmeli yönelim dışındaki araştırmalar ve kuramlarla bağlantılı koparılmamalıdır.
8. Kişisel duygularınızın yanlılıklarınızın ya da ilgi alanınızın etik kararlarımız etkileyip etkilemediğini düşünün: Etik olarak doğru olanı yapmak kişisel olarak kayıp yaşamayı gerektirebilir bunun düşünülmesi gerekmektedir.
9. Sosyal kültürel dini ya da benzer faktörlerin durumu etkileyip etkilemeyeceğini düşünün ve en iyi tepkiyi araştırın: Aynı davranış farklı toplum kültür veya dinlerde farklı anlamlara gelebilmektedir bir toplumda etik olan başka bir toplumda etik olmayabilir. Danışanın sosyal kimliğinin ya da bizim sosyal kimliğimizin sürece dahil olmaması gerekmektedir.
1. Danışmanlık almayı düşünün: İlgili alanda tanınmış bir uzmanın varlığı etik hakkındaki sorulara fayda sağlayabilir.

2. Alternatif yollar geliştirin: En iyi olası tepkiyi araştırmak amacıyla farklı yollar geliştirmek gerekmektedir.
3. Eylemin alternatif yolları üzerinde dūřünün: Karardan etkilenebilecek her bir kiři ve davranıř için olası sonuçların neler olduđu hakkında dūřünülmesi verilen kararların kısa ve uzun vadeli sonuçları riskleri ve yararları dūřünülmelidir.
4. Etkilenecek her kişinin bakış açısını benimsemeye çalışın: Karardan etkilenecek kişilerle empati yapmak çarpıtma yapmayı telafi edebilmektedir.
5. Ne yapacađınıza karar verin ve daha sonra bunu gözden geçirin ya da tekrardan dūřünün ve harekete geçin: Karar verdikten sonra üzerinde bir kere daha dūřünmek Seçenekler arasındaki fark edilmeyen eksiklikleri fark etmeyi kolaylařtırabilir.
6. Süreci belgelendirin ve sonuçları değerlendirin: Olası sonuçlar, haklar, sorumluluklar, riskler dikkatli kayıt tutulduğunda değerlendirme yapmaya yardımcı olmaktadır.
7. Sonuçların kişisel sorumluluğunu üstlenin: Verilen tepkinin doğru ya da yanlışlığının sonuçları üzerine inceleme yapmak gerekmektedir.
8. Kararınızın hazırlık planlama ve önlem için doğurgularını dūřünün: Hazırlık planlama ve önlem alma için verilen kararın etkisi faydalı olmalıdır. Politikalardaki yöntemlerdeki ya da uygulamalardaki değişiklikler gelecekteki problemleri önlemeye yetebilir mi bunun üzerine dūřünmek gerekmektedir.

Gümüş ve Gümüş tarafından yeni bir model tasarlamak amacıyla değil model basamaklarının ortak özelliklerini görmek amacıyla aşağıdaki adımlar oluşturulmuştur. (Gümüş ve Gümüş, 2020, s. 183):

1. Adım: Problemi tanımlama: En iyi yaklaşıma ulaşılması için etik ikilemin net anlaşılması gerekmektedir (Pope ve Vasquez, 2016, s. 136). Tanımlamak zor olduğunda daha deneyimli bir psikolojik danışmandan yardım alınmalıdır (Bond, 2017). Danışanın yaşamında önemli olan kişiler ve problemden etkilenen üçüncü kişiler belirlenmektedir (Welfel, 2006).
2. Adım: Etik ikilemin seçeneklerini belirleme: Etik ilkeler etik ikilemin değerlendirilmesine yardım etmektedir (Kitchener, 1984). Bu aşamada psikolojik danışmanın duyguları üzerine odaklanılmaktadır. Süreci karıştıracak duyguların değerlendirilmesi gerekmektedir (Herlihy ve Corey, 2015).
3. Adım: Etik standart, ilkelere, yasal konulara, meslektaş görüşlerine, literatüre bakma: Deneyimli ve bilgili meslektaşların görüşlerinden faydalanmak önemli olan bazı noktaların aydınlatılmasını kolaylaştırmaktadır (Sperry, 2007). Etik ikilemin merkezi sorunu tanımlanıp

olası seçenekler belirlendikten sonra öncelikle etik kodlara başvurulması gerekmektedir (Corey ve diğ.).

4. Adım: Danışanı karar verme sürecine katma ve ulaşılmak istenen sonuçları tanımlama: Sperry (2007), bu adımın karar vermenin en önemli adımı olduğu görüşündedir.

5. Adım: Çözüm seçenekleri geliştirme ve bu seçenekleri değerlendirme: Ergene (2004) seçenekleri belirlerken yapılabirliğine bakılmadan, önem sırası oluşturmada, yaratıcı bir biçimde oluşturulması gerektiğini söylemektedir.

6. Adım: Eylem yönü hakkında düşünme ve karar verme: Danışanın olası çözümlerin yarar ve riskleri dikkate alması, aynı işlemi psikolojik danışmanın da gerçekleştirmesi ve karşılaştırarak bir değerlendirme yapmak karar verebilmek için faydalı olabilmektedir (Gümüş ve Gümüş, 2020).

7. Adım: Eylemi planlama, etkilenen kişileri bilgilendirme ve planı uygulama: Meslektaşların, varsa etik danışma kurulunun, süpervizörün, karardan etkilenecek kişilerin bilgilendirilmesi ve onay alınması kararın uygulanabilmesi için gerekmektedir (Welfel, 2006). Belgelemek psikolojik danışmanın olası bir durumda kendini savunmasını da kolaylaştırmaktadır (Welfel, 2006). Corey ve diğerlerine (2015) göre eylemin sonuçları için izleme çalışması yapmak süreç için farklı eylem planları ortaya koymaya da katkı sağlamaktadır

Karar vermeye yönelik dernekler ve araştırmacılar tarafından birçok modelin geliştirildiği söylenebilmektedir. Etik ilkelerin referans alınmasını ortak olarak vurguladıkları benzer şekilde bir problem çözme adımı geliştirdikleri görülmektedir (Camadan, 2020).

ACA etik kurallarında etik problemlerin çözümü olarak “Psikolojik danışmanlar bir etik ikileme karşılaştığında uygun gördüğü şekilde konsültasyonu, etik ilke ve standartları ve yasaları dikkate almayı, eylemin olası sürecinin oluşturulmasını; riskleri ve yararları düşünmeyi; koşullara ve dahil olan herkesin iyiliğine dayalı olarak objektif karar seçmeyi içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan bir etik karar verme modeli kullanırlar ve bunu belgelendirirler” şeklinde belirtmiştir. Belirli hiçbir etik karar verme modelinin her zaman etkili olmayacağına; güvenilir bir karar modeli kullanmanın beklendiğine ve bu süreçte danışanla işbirliği içinde çalışılması gerektiğini vurgulamışlardır (Gümüş ve Gümüş, 2020).

Etik kararların kişisel mesleki ekonomik ve sosyal kültürel etkiler altında olmasının yanı sıra mantığa bürünme ve özenli olmama gibi psikolojik danışmandan kaynaklanan etkiler olabilir. Bu sebeple etik karar verme kuram ve modellerine ilişkin yeterli bir eğitim

almak psikolojik yardım mesleği için oldukça önemlidir. Etik ikilemlerde etik karar verme ülkemiz için çok yeni bir konu olduğu için kaynak sayısı son derece sınırlıdır. Lisans ve lisansüstü eğitimde de oldukça yeni bir konu olması psikolojik danışmanların eksikliklerinin olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle psikolojik danışmanların çoklu kaynaklardan beslenmeleri bilgi ve yeterliklerini geliştirmeleri yeterli bir eğitimle etik anlayış ve duyarlılık geliştirmeleri gerekmektedir. Etik ikilem konusunda sistematik bir yaklaşımı benimsemek psikolojik danışmanların danışan danışman ilişkisi için ve meslek etiği konusunda geçmişte sınırlı olan ülkemiz için oldukça önemli olmaktadır. Türk PDR derneğinin bünyesindeki Etik Komisyonu'nun okul psikolojik danışmanları için Milli Eğitim Bakanlığı'na öneri oluşturması oldukça önemli olacaktır (Gümüş ve Gümüş, 2020).

2.4. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde etik ikilemlerle ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalara kronolojik sıra ile yer verilmiştir.

Campbell ve Elizabeth (1992) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu 30 kişi olarak belirlenmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak toplanmıştır. Çalışmada öğretmen ve okul müdürlerinin karşılaştıkları çatışmaların, etik ikilemlerin belirlenmesi ve değerlere ilişkin farkındalık durumlarını öğrenmek amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında katılımcıların; eylemleri, değerleri ve inançları ile okul kültürü arasında etik ikilem yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Pope ve Vetter (1992) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu 679 psikolog oluşturmaktadır. Amerikan Psikoloji Derneği üyelerinin karşılaştıkları etik ikilemleri belirlemek amaçlanmıştır. Katılımcıların en çok gizlilik, çoklu ilişkiler, ücret, eğitim öğretim işleri, adli konularda sorun yaşadıklarına ulaşılmıştır.

Tirri (1999) tarafından yapılan nitel ve nicel araştırmanın örneklemini öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışmada öğretmenlerin görevlerini sürdürürken mesleklerinde ahlaki ikilemlerle karşılaştıklarında nasıl bir yol izlediklerini bulmak amaçlanmıştır. Veri toplama aracı olarak yapılandırılmış 71 görüşme ve Oser'in ahlak kuramına göre hazırlanmış etik ölçeği kullanılmıştır. Çalışma Helsinki'de görev yapan 33 öğretmene uygulanmıştır ve nitel veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırmanın bulgularında öğretmenlerin ikilemleri çözerken tek başına karar verdikleri; taciz durumları, eğitimin sorgulanması, cinsiyet problemleri hususlarında gizliliği tercih ettikleri ve farklı yöntemlerde çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bazı öğretmenlerin hala ikilemlerini çözemedikleri de belirtilmiştir.

Lindsay ve Clarkson (1999) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu 156 psikoterapist oluşturmaktadır. Araştırmada psikoterapistlerin etik ikilemlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bulgulara bakıldığında çoklu ilişkiler, gizlilik, cinsel konular, meslektaşlarla iletişim, yetkinlik konularında etik ikilem yaşadıklarına ulaşılmıştır.

Tirri ve Husu (2000) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu 26 anaokulu ve ilkokul öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada erken çocukluk dönemindeki etik ikilemleri belirlemek amaçlanmıştır. Anlatılanların ilişkisel okunması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğretmen ve veliler arasında, meslektaşların birbirleriyle ve toplumsal kurumlarla etik ikilem yaşadıkları belirlenmiştir.

Kıranlı (2002) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini 27 lise yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, liselerde görev yapan yöneticilerin etik ikilem durumlarını çözümlene düzeylerini belirlemektir. Araştırmada, örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Yöneticilerden verilen örnek olaylara ilişkin etik ikilemlerin çözümüne ilişkin kendi fikirlerini yazmaları istenmiş, veriler, cümle ve paragraf analiz yöntemi ile tablolara dönüştürülmüştür. Araştırma bulgularına bakıldığında okul yöneticilerinin yaşadıkları etik ikilem durumlarının çözümünde tek bir etik ilkenin sorunun çözümünde yeterli olmadığına daha fazla etik ilkenin benimsenmesinin ve uygulanmasının çözüm için yeterli olacağına ulaşılmıştır.

Capuzzi (2002) tarafından yapılan araştırmada okullarda intihar önleme programlarını ele alarak bu uygulamaların etkililiği incelemek amaçlanmıştır. İntihar eğilimi gösteren gençlerin problem çözme, stresi yönetme ve duygularını ifade etme gibi konularda zorluk yaşadıklarına ulaşılmıştır. Okul psikolojik danışmanlarının intihara meyilli bir gence danışmanlık hizmeti verirken yetkinlik ilkesini gözetmesi gerektiği gerekirse yönlendirilme yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Roos (2005) yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının eğitiminde sınıflarda karşılan günlük etik ikilem durumlarında kullanılan yöntemleri ele almıştır. Bu çalışmada Ross (2005), farklı sebeplerden dolayı başarı seviyesi düşük olan öğrencilerin eğitiminde öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilem durumları ve öğretmenlerin bu konudaki uygulamalarını değerlendirmeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının etik ikilem durumları için kullanılan eğitim yönteminde üç ana yöntem ortaya çıkmıştır. Bunlar; alan tecrübesi, örnek olay çalışma yöntemi ve mesleki davranış kodları eğitimleridir. Bu bağlamda

da öğretmen adaylarının eğitiminde bu üç ana başlığa yönelik eğitimlerin ilk sıralarda verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bodenhorn (2006) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu 92 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Çalışma okul psikolojik danışmanlarının yaygın ve zorlayıcı etik ikilemelerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Etik ikilemelerin en fazla gizlilik, çoklu ilişkiler, ebeveyn hakları, zarar verme gibi durumlarla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Norberg ve Johansson (2007) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubu 35 okul yönetim kurulu üyesi, yedi müfettiş, 50 müdür, 35 yeni başlamış müdür ve 40 öğretmenden oluşmaktadır. İsveç okul liderlerinin etik ikilemelerini inceledikleri çalışmada konferans, tartışma yöntemleri ile veriler toplanmıştır. Sonuçlara bakıldığında okul yönetim kurulu üyelerinin etik ikilemeleri; kişisel değerler ile mesleki değer ve ödevlerin çatışması, okul güvenliği ve gizlilik haklarına saygı arasında, fırsat eşitliği sağlama ile finansal durum arasında kalma şeklindedir. Müfettişlerin de kurul kararı ile uygulama görevi arasında, kişisel değerlerle mesleki değerler arasında ikilem yaşadıkları saptanmıştır. Tecrübeli olan okul müdürleri öğretmenlerin güvene zarar veren davranışları, çocukların faydasına olan kararı verme konularında ikilem yaşarken yeni başlamış müdürlerin çalışanların meslektaşları hakkındaki şikayetleri, çocuklara şiddet ile müfredat konusunda etik ikilem yaşadıklarına ulaşılmıştır. Öğretmenlerin ise ekonomik destek, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara verilecek eğitim konularında ikilem yaşadıkları belirlenmiştir.

Dayanç (2007) tarafından yapılan araştırmanın nicel bölümü, Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği eğitimi alan son sınıf öğrencilerinden 156 kişiden nitel bölümü ise aynı bölüm öğrencilerinden üçüncü ve dördüncü sınıfta eğitim alan 72 kişiden oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin mesleki etik düşünme düzeyleri ve cinsiyetleri arasında kız öğrenciler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğrencilerin mesleki etik düşünme düzeyleri ve anne eğitim seviyesi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğrencilerin mesleki etik düşünme düzeyleri ile yaş ve baba eğitim seviyesi değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin tüm boyutlardaki yanıtları arasında birbiri ile uyuşan bir ilişki olduğu görülmüştür.

Lehr, Lehr ve Sumarah (2007) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemi Nova Scotia'daki 43 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı okul danışmanlarıyla gizlilik ve bilgilendirilmiş onamla ilgili konularda yapılan derinlemesine görüşmelerin bulgularını sunmaktır. Psikolojik danışmanlarla 45 dakikalık yarı

yapılandırılmış bir telefon görüşmesi yapıldı. Görüşmelerin analizi sonucu beş kategori belirlendi. Bunlar; öğrencilerin gizliliği, rıza yaşı, mesleki gizlilik konuları, öğrenci bilgilerinin başkalarıyla paylaşılması, öğretmenler ve müdürlerle gizlilik konularında bilgilendirme olarak sıralanmaktadır.

Lazovsky (2008) tarafından yapılan nicel araştırmanın örneklemini İsrail'deki 195 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Okul psikolojik danışmanlarının öğrenci mahremiyetine ilişkin karar verme süreçlerinin değerlendirilmesine dayanan araştırmada gizliliği koruma veya ihlal etme kararına ilişkin mesleki yargılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Üç alandaki on sekiz etik ikilem, bir anket ile birlikte katılımcılara verildi. Etik ikilemlerde gizliliği ihlal etmeye en tehlikeli durumlarda başvurduklarına ve bunu yaptıklarında ise etik ve yasal standartların dayandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Koç (2009) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini Ankara'da yaşayan on beş deneyimli ve on bir deneyimsiz okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada etik ikilem durumlarına sebep olan nedenler ve bu ikilem durumlarına kullanılan çözüm yolları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında en fazla ikilem yaşanan durumlar, kurum içindeki diğer öğretmenler ile, öğrencilerin aileleri ile ve okul idaresindeki görevli yöneticiler kaynaklı ortaya çıktığına; yaşanan ikilem durumlarının çözümünde öğretmenlerin iletişim becerilerinin güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Boon (2011) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu bölgesel bir Avustralya üniversitesinde dördüncü sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının karşılaştıkları etik ikilemleri belirlemek ve etik eğitimi algılarını belirlemek amacıyla vaka araştırması yöntemi kullanılmıştır. Veriler toplama aracı olarak odak grup görüşmeleri ve anket kullanılmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının idari zorbalık, aşağılama, hoşgörüsüzlük, cinsel tacizin görmezden gelinmesi gibi etik dışı davranışlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Üniversitedeki eğitimin uygulamada yetersiz kaldığı ve eğitimcilerin etik ikilem tartışmalarını nasıl yapacaklarını bilmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Shapira-Lishchinsky (2011) tarafından yapılan araştırmanın çalışma grubunu 50 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin önemli olaylarda yaşadıkları etik ikilemleri ortaya çıkarmak ve kararlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin gizlilik, resmi iklime karşı kişisel

ihtiyaçlar, okul standartlarına karşı meslektaşlara bağlılık, ailevi olaylar ve eğitim standartları alanlarında etik ikilem yaşadıkları tespit edilmiştir.

Kolay Akfert'in (2012) psikolojik danışmanların karşılaştıkları etik ikilemleri ortaya çıkarmak ve ikilemleri çözmek için yapılan eylemleri belirlemek amacıyla nitel bir durum çalışması yapıldığına ulaşılmaktadır. KKTC'de farklı kurumlarda çalışan 40 psikolojik danışmanın katıldığı çalışmanın bulgularına bakıldığında özellikle okulda çalışanların gönüllülük konusunda etik ikilem yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kurumlarda ortak olarak gizliliğin sınırları, çoklu ilişkiler, yetkinlik ve değer aktarımı ile ilgili ikilem yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Etik kuralların dikkate alınması, yardım alınması, danışanın da sürece dahil olması, bireysel sorgulama yapılması, yasaların dikkate alınmasıyla çözüme ulaşıldığı bulunmuştur.

Uzun ve Elma (2012) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, Samsun ilinde okul öncesi eğitim kurumlarında görevli 35 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre bazı öğretmenler, işinde ihmalkarlık yapan öğretmenler hakkında bu durumun doğal olabileceğini savunurken bazı öğretmenler de bu durumun büyük bir problem olduğunu ve yok sayılmaması gerektiğini düşünmektedir. Öğretmenler aile içi şiddete tepki göstermektedir ama bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını düşündüklerinden bilgilendirilmeye ihtiyaçları bulunmaktadır.

Duran (2014) tarafından yapılan nicel araştırmanın örneklemini, Ankara ilinde bulunan sekiz merkez ilçede MEB'e bağlı hem resmi hem de özel anaokulu ve anasınıflarında görev yapan 205; nitel araştırmanın örneklemini ise 16 (8 alt grup, 8 üst grup) okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin algıladığı mesleki etik davranışların yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bütün boyutlarda toplam boyutta yaş ve hizmet yılı değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği fakat öğrenim düzeyine göre, lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin algıladıkları etik davranışların daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Nitel araştırma bulgularına göre, alt gruptaki öğretmenler olaylara sonuca dönük olarak yaklaşırken üst gruptaki öğretmenler olaylara daha duyarlı ve farkındalığı yüksek karar aldıkları görülmüştür. Her iki grupta bulunan öğretmenler etik ikilemleri çözerken benzer çözüm yollarını benimsemektedir. Üst grupta bulunan öğretmenler alt gruptakilere göre öğrenciler arasında dengeyi sağlama konusunda daha hassas davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Ottekin Demirbolat ve Aslan (2014) tarafından yapılan nicel araştırmanın örneklemini ise 451 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin etik duyarlılık düzeyleri yüksektir. “Başka insanlarla ilişki kurmaya özen gösterme” ve “eylem ve seçenek sonuçlarının belirlenmesi” boyutlarında etik duyarlılık en yüksek düzeyde, “sosyal önyargıları engelleme” boyutunda ise en düşük düzeyde bulunmuştur.

Cherkowski, Walker ve Kutsyuruba (2015) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu Kanada’da on il ve üç bölgede görev yapan müdürler oluşturmaktadır. Veriler posta ve e-posta yolu ile gönderilen yapılandırılmış formla toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında müdürlerin kurumdaki astlarının başkalarından şikâyetleri, öğrenciler ya da veliler hakkındaki yorumlar, hastalık izinlerinin kişisel işler için alınması gibi konularda etik ikilem yaşadıkları görülmüştür. Müdürlerin kararlarında saygı, sadakat, güven, eşitlik ve adaleti gözettikleri, iş birliğine önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

İkiz, Otlu ve Arslan’ın (2017) yaptığı çalışmanın amacı, farklı koşullarda görev yapan psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemleri ve bu ikilemleri çözmek için neler yaptıklarını ve ikilemleri çözerken baş etmek zorunda kaldıkları engelleri belirlemektir. Bu çalışma çoklu durum deseninin kullanıldığı 40 psikolojik danışmanın katıldığı nitel bir çalışmadır. Sonuçlara bakıldığında üniversite, okul ve özel psikolojik danışma merkezlerinde görev yapan psikolojik danışmanların sırasıyla “öğretim ortamları”, “gönüllülük” ve “hizmet ücretinin belirlenmesi” konularında etik ikilem yaşadıkları görülmektedir. Tüm kurumlarda yaşanan ortak etik ikilemlerin “özel hayatın kısıtlanması”, “çoklu ilişkiye girme”, “yetki ve değer aktarımı” olduğu tespit edildi. Bu ikilemleri “etik kuralları dikkate alarak”, “yardım alarak”, “danışmanı sürece dahil ederek”, “kişisel sorgulamalar yaparak” veya “hukuki süreçte kalmaya çalışarak” çözmeye çalıştıkları saptanmıştır. İkilemlerin çözümünün önündeki engeller ise "siyasi ve kurumsal", "etik ikilemlerin çözümünde yetersizlik" ve "kişisel nedenler" olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

İkiz, Şensoy, Balkan ve Akıman’ın (2017) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini 16 psikolojik danışman oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, özel kurum ve kuruluşlardaki psikolojik danışmanların meslek etiği konusundaki bilgi durumlarını incelemektir. Psikolojik danışmanlara yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Değerlendirirken içerik analizi kullanılmıştır. Bulgulara bakıldığında en önemli mesleki etik ilkenin gizlilik olduğu görülmektedir.

İkiz, Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen'in (2017) çalışmasına bakıldığında okul psikolojik danışma hizmetlerinde mesleki etik ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla farklı eğitim kurumlarındaki 40 okul psikolojik danışmanı ile görüşmeler yapıldığına ulaşılmaktadır. Araştırma sonuçları psikolojik danışmanlık hizmetlerinde danışmanların etik bilgi ve becerilerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim yöneticilerinin okul psikolojik danışmana hizmeti kolaylaştırmak adına yardımcı olması ve psikolojik danışmanın yetkin olması gerektiğine ulaşılmıştır. Gizliliğin en sık yaşanan etik problem olduğu ve meslektaş yardımına ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Yam'ın (2017) 40 psikolojik danışman üzerinde yaptığı nitel araştırmasında psikolojik danışmanların en çok gizlilik, gönüllülük, cinsellik ve yetkinlik konularında etik ikilemler yaşadıkları bulunmuştur. Etik ikilem yaşanması sonucunda psikolojik danışmanlarda kaygı, çaresizlik, karasızlık gibi olumsuz duygular oluştuğuna ve etik ikilemlerin çözümünün mesleki yeterlik algılarını etkilediğine ulaşılmıştır.

Tekel ve Karadağ (2017) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini dördü ilkokul, dördü lise olmak üzere toplam sekiz okul müdürü oluşturmaktadır. Veriler vaka çalışması deseniyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizi betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır. Çalışma, ilkokul ve liselerde çalışan okul müdürlerinin yaşadıkları ahlaki ikilemleri incelemek amacıyla yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde ilkokul ve lise müdürlerinin üst yönetimin baskısından dolayı, kişisel vicdanlarının kendilerine baskısından dolayı, iki öğretmenin sorun yaşadığı durumlarda arada kalmaktan dolayı, öğrenci ve öğretmen arasında kalmaktan dolayı ahlaki ikilem durumlarını yaşadıkları, etik kodları kullanarak sorunlarının üstesinden gelmeye çalıştıkları görülmüştür.

Gök (2018) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, Gaziantep'te görev yapan 10 kadın ve 10 erkek olmak üzere 20 lise müdüründen oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre lise müdürleri; disiplin problemlerinde toplumsal değerlere göre karar verirken etik ikilemlerin çözümünde bireysel değerlere göre karar vermektedir. Erkek müdürlerin daha çok din ile bütünleşen değerlere göre karar aldıkları, kadın müdürlerin ise dini değerlerle beraber kurum kültürünü de dikkate aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Erkek müdürler, öncelikli olanın akademik başarı olduğunu düşünürken; kadın müdürler ise yönetimde sosyalliğin akademik başarıya katkı sunacağını düşünmektedir. Erkek müdürlerin öğrencilerin kişisel yaşamına müdahale etmeyeceklerine kadın müdürlerin ise müdahale edebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tekel (2018) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, İstanbul ilindeki 10 ortaokul müdüründen oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ahlak kavramı üç müdürün toplum kabulü, 4 müdürün iyi ve doğru olanı yapmak olarak tanımlanmıştır. Okul müdürlerinin en sık karşılaştığı etik ikilemler kendi kuralı ve üst yönetimin beklentileri arasında kalma, yönetmelik ile üst yönetimin beklentileri arasında kalma, yönetime yardım eden öğretmene imkan sunma ile tüm öğretmenlere imkan sunma, yönetime yardım eden öğretmeni destekleme ile öğrenciyi destekleme, yönetmeliğe uyma ile öğrencilerin yararına hareket etme ve öğrenciler arasında hangisine yardım konusunda yaşanan etik ikilemler olarak sıralanmıştır. Okul müdürlerinin etik ikilem durumlarında olayın ne olduğunu tanımlamak, veri elde etmek, tüzük ve yasaları incelemek, birilerine danışmak ve uygulamak adımlarını kullandıklarına ulaşılmıştır. Ahlaki ikilemlerin çözümünde okul müdürlerinin bireye değer verme etiği, adalet etiği ve yarar etiğinden yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan, Sommers- Flanagan (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacı, psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) programına yeni başlayan öğrenciler ile programı bitirmek üzere olan öğrencilerin etik inanışlarını, Türk PDR etik kodları çerçevesinde karşılaştırmaktır. Araştırmaya 251 öğrenci katılmış ve veriler anket yöntemiyle toplanmıştır. Bulgular incelendiğinde iki grubun kararları arasında ikili ilişkiler, çok kültürlü danışma, yetkinlik, gizlilik, intihar önleme, ücretler ve reklamlar ile test yönetimi konularında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Leppard (2018) tarafından yapılan araştırmada çalışma grubunu okul müdürleri oluşturmaktadır. Okul müdürlerinin etik ikilemlere tepkilerini belirlemek amacıyla vaka araştırması yapılmıştır. Araştırmada müdürlerin zihinsel şemalarının okul ortamını etkilediği ve etik ikilemleri çözmede zorluk yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Etik ikilemlerinin sebebinin okul içinde ve dışında kişilerin birbirleri ile yarışan gereksinim ve çıkarların varlığı olarak belirlenmiştir.

Hart (2018) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu Amerika Birleşik Devletleri'nin güneydoğu bölgesinde okul yöneticisi yetiştiren on üç müfettiş oluşturmaktadır. Bu araştırma müfettişlerin karar vermesini etkileyen faktörleri ve karar verme süreçlerinin rasyonel veya sezgisel modelleri ne ölçüde yansıttığını araştırmak amacıyla yapılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme aracıyla toplanmıştır. Katılımcıların kararını etkileyen üç temel faktör; öğrenciler için en iyisinin ne olduğu, toplumun tepkileri ve meslektaşlarının tavsiyelerini alma olarak belirlenmiştir. İkilemlerin doğasının karar verme sürecini etkilediği ve müfettişlerin hesap verebilirlik ve çeşitli

beklentiler nedeniyle ikilemler yaşadıkları da ifade edilmiştir. Karar verirken sezgileri ile rasyonel yaklaşımı birlikte kullanarak karar verdikleri de sonucuna ulaşılmıştır.

Tal-Alon ve Shapira-Lishchinsky (2019) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu İsrail’de görev yapan 18 müdür oluşturmaktadır. Bu araştırma fiziksel engelli öğretmenlerin görev yaptığı okullardaki okul müdürlerinin etik ikilemlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Veriler, görüşme veri aracıyla toplanmıştır. Okul müdürlerinin eğitim sistemine, öğrencilerin refahına ve okul çalışanlarının huzurun bağlılık konularında etik ikilem yaşadıkları tespit edilmiştir.

Lowery (2019) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu Güney Ohio bölgesindeki on okul lideri oluşturmaktadır. Bu çalışma okul liderlerinin etik ikilemlerle karşılaştıklarında karar vermek için ahlaki okuryazarlığı nasıl kullandıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Veriler, açık uçlu görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında katılımcıların etik ikilemi kararın net olmadığı durumlar, birden çok doğru, çeşitli olasılıklara sahip değer sistemi olarak tanımladıkları belirlenmiştir. Okul liderlerinin karar verirken başkalarına danıştıkları, empati yaptıkları, fayda zarar analizi yaptıkları görülmüştür.

Erdoğan (2019) tarafından yapılan nicel araştırmanın örneklemini, Ankara ili kamu ortaokullarında görev yapmakta olan 540 öğretmen, 60 müdür yardımcısı ve 30 okul müdüründen oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenler ve okul yöneticileri çoğunlukla orta düzeyde etik ikilem yaşamaktadır. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin yaşadıkları etik ikilemler ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmazken yaş değişkenine göre orta yaş grubundaki öğretmenlerin daha fazla etik ikilem yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Orta düzeyde kıdeme sahip öğretmenler, davranışsal ve yapısal boyutlarda etik ikilem yaşarken orta düzeyde kıdeme sahip müdür yardımcıları ise davranışsal ve sistemsel boyutlarda daha fazla etik ikilem yaşamaktadır.

Çetinkaya Yıldız’ın (2019) 131 psikolojik danışma üzerinde yaptığı nitel araştırmasında okul psikolojik danışmanların gizlilik, çoklu ilişkiler ve mesleki yeterlik ile ilgili olarak karşılaştıkları etik ikilemleri tespit etmek amaçlanmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun mesleki yeterlik konusunda etik ikilem yaşadığı bulunmuştur. Sonrasında sırayla gizlilik ve çoklu ilişkiler konusunda etik ikilem yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların üçte birinin etik konusunda kendilerini yetersiz buldukları ve meslektaşlarına, yazılı kaynaklara, internete, okul idaresine ve üniversite hocalarına danıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan, Karataş ve Dostuoğlu'nun (2019) yaptıkları çalışmada psikolojik danışmanların yaşadıkları etik problemlerin ve gelecekte oluşabilecek etik problemlere ilişkin öngörülerini incelenmiştir. 52 katılımcı etik sorunları alan dışı atama, unvan problemleri, çok kültürlü danışma, yetkinlik ve gizlilik olarak sıralanmıştır. Gelecekte oluşabileceği düşünülen etik sorunlar ise kısa süreli unvan problemleri, alan dışı atamalar, çok kültürlü danışma, yetkinlik ve etik kod karmaşası şeklinde sıralanmıştır.

Çelik (2019) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Siirt ili Baykan ilçesinde görev yapmakta olan toplam 65 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırma sonucuna bakıldığında; sınıf öğretmenlerinin, almış oldukları hizmet öncesi eğitimin kalitesini sorgulamakta olduklarına ulaşılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı programının uygulamaya dönük olmadığına, fedakârlık yaparak mesleklerini devam ettirdiklerine, mesleki/manevi tatmin arayışında olduklarına, mesleki rol kompleksi yaşayabildiklerine, özel hayat - mesleki hayat arasında zorluk çektiklerine, araştırma bölgesinden kaynaklı kadın öğretmenlerin sosyo kültürel olarak buldukları bölgeden dolayı zorluk yaşadıklarına, veli sorumsuzluğundan şikayetçi olduklarına ve maddi kaygılar taşıdıklarına ulaşılmıştır.

Bang (2020) tarafından yapılan nitel araştırmanın çalışma grubunu Kore'de hemşirelik üçüncü sınıfta okuyan elli üç öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı Kore'deki hemşirelerin etik ikilemleri ve karar vermelerinin belirlenmesi olmuştur. Veriler, tartışma yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında etik ikilem durumlarında karar vermenin özgüvenle ilişkili olduğu, mesleki benlik ile etik ikilemlerde mantıksal karar verme durumu arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tezcan ve Güvenç (2020) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini Çanakkale merkez ilçede görev yapan 15 ortaokul öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre ortaokul öğretmenlerinin karşılaştıkları mesleki etik ikilemler öğrenciyi koruma, adil değerlendirme, meslektaşını koruma ve veli müdahalesini dengeleme olarak dört başlık altında toplanmaktadır.

Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu (2020) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde Rize ilinde görev yapan 16 okul psikolojik danışman oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, okul psikolojik danışmanları kendilerini en çoktan en aza sırasıyla şu konularda bilgili görmektedirler:

1. Yetkinlik,

2. Gizlilik,
3. Duyarlılık,
4. Kişisel ve Kültürel Farklılıklara Saygı,
5. Etik Standartlara Bağlılık,
6. Sorumluluk,
7. Dürüstlük,
8. Gönüllülük.

Araştırma, okul psikolojik danışmanlarının yasal olarak mesleki görev ve sorumluluklar konusunda fazla bilgiye sahip olmalarına karşın bu konuda kendilerini yetersiz algıladıklarını göstermektedir. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, psikolojik danışmanlar gizlilik, gönüllülük ve yeterlilik konularında mesleki etik ve hukuksal problemlerle karşılaştıkları zaman bu problemi aşamadıklarında etik ikilem yaşamaktadır. Araştırmada okul psikolojik danışmanlarının en fazla gizlilik olmak üzere yetkinlik ve gönüllülük durumlarında etik ikilemlerle karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, etik ikilemlerin üstesinden gelmek amacıyla okul psikolojik danışmanları meslektaşlarından, akademisyenlerden, kurumlardan ve basılı kaynaklardan yardım almaktadır.

Özivgen ve Karaçam (2020) tarafından yapılan nicel araştırmanın örneklemini, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan 142 beden eğitimi ve spor öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemler ve alt boyutları (davranışsal, yapısal, politik, sistemsel) ile cinsiyetleri, kıdemleri, yaşları, çalışılan kurumun kademesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çalışmanın diğer değişkeni olan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin mesleki haz düzeyleri ile cinsiyetleri, kıdemleri, yaşları, çalışılan kurumun kademesi arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Erdoğan ve Sezgin (2020) tarafından yapılan nitel araştırmanın örneklemini, 10 okul müdürü, 10 müdür yardımcısı ve 10 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların etik ikilemin her boyutunda (yapısal, davranışsal, politik ve sistemsel) etik ikilem yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yapısal etik ikilem boyutunda okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının; kuralların uygulanması, maddi finansman sağlama konusunda ve okulun fizikî olanaklarının geliştirilmesi konusunda; müdür yardımcılarının ayrıca okul müdürünün verdiği kararlar neticesinde de etik ikilem yaşadıklarına ulaşılmıştır. Bu boyutta öğretmenlerin de yönetimin tutarsız ve adil olmayan uygulamaları, idarenin verdiği kararlar

ve okula maddi finansman sağlama konusunda etik ikilem yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Davranışsal boyutta okul müdürlerinin yaşadığı etik ikilemler öğretmen istekleri, veli istekleri, öğrenciler üzerinde disiplin sağlanması, öğrenci istekleri ve öğretmenlerin öğrencilere incitici davranması şeklinde sıralanmıştır. Müdür yardımcılarının yaşadıkları etik ikilemler ise bireysel iletişimin devam ettirilmesi, öğretmen istekleri, veli istekleri, öğrenciler üzerinde disiplin sağlanması şeklinde sıralanmıştır. Öğretmenlerin yaşadıkları davranışsal etik ikilemler; öğretmenlerin meslektaşlarına olumsuz eylemlerini söyleme, öğrencilerin olumsuz eylemleri hakkında velileri haberdar etme, öğrenci disiplini sağlama, öğrencilerin gizli kalması gereken bilgilerini paylaşma, öğrenci başarısına değer biçilmesi, velilerin istekleri ve öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyeleri arasındaki çelişki olarak sıralanmıştır. Politik etik ikilem boyutunda okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının üst yönetimin beklentileri ve kamu bilgi edinme portalları (CİMER, BİMER ve MEBİM) konularında etik ikilem yaşadıklarına ulaşmıştır. Öğretmenlerin ise üst yönetimin beklentileri ve öğretmenler arasında oluşan gruplaşmalar nedeniyle politik etik ikilemler yaşadıkları görülmektedir. Sistemsel etik ikilem boyutunda okul müdürlerinin yaşadığı etik ikilemler; merkezi sınavlar, kaynak kitaplar, yasalar ve resmi yazılar, müfredat, öğretmenlerin nöbeti, okul müdürlerinin görevlendirilme sistemleri, mesleki gelişim olanakları ve ikili eğitim olarak sıralanmıştır. Müdür yardımcılarının yaşadığı etik ikilemler ise merkezi sınavlar, müfredat, zümre toplantıları sıralanmıştır. Öğretmenlerin sistemsel boyutta yaşadığı etik ikilemler de merkezi sınavlar, hizmetiçi eğitimler, müfredat olarak sıralanmıştır. Okul müdürlerinin çoğu etik ikilemlere tam olarak çözüm stratejisini kullanırken müdür yardımcılarının ise kısmen çözüm stratejisini kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerin ise etik ikilem durumlarında politik ve sistemsel boyutta tam çözüm ve davranışsal boyutta ise kısmen çözüm stratejisini; yapısal boyutta ise tam çözüm stratejisinin yanı sıra kısmen çözüm stratejisini de kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.

İlgili araştırmalara bakıldığında etik ikilemler ve karar verme konularında daha çok nitel araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Karar verme modellerinin kullanıldığı çalışmaların sayısının oldukça az olduğu söylenebilmektedir. Araştırmalar incelendiğinde yurt içinde ve yurt dışında benzer konularda etik ikilem yaşandığı, etik ikilemlerin özellikle gizlilik, yetkinlik, ikili ilişkiler ve gönüllülük konusunda olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin toplanmasına ve analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, okulda çalışan psikolojik danışmanların karar verme modeli kullanmalarının, etik karar vermeleri üzerindeki etkisini belirlemek için betimsel olarak tasarlanmıştır. Araştırmada ilişkiisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkiisel tarama iki ya da daha çok sayıdaki değişkenin, arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu model tarama türü ve korelasyon türü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Karasar, 2012). Bu araştırmada korelasyon türü ilişkiye bakılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Okulda çalışan okul psikolojik danışmanların etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının, etik karar vermeleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, uygun örnekleme (convenience sampling) yöntemi tercih edilmiştir. Uygun örnekleme yöntemi araştırmaya hız kazandıran bir yöntemdir. Araştırmacı, yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçmektedir (Dawson ve Trapp, 2001). Araştırma grubunu Ankara, Kırıkkale ve Çorum illerinde çalışan 122 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Araştırma grubu sezgisel ve kritik değerlendirme ölçütüne göre iki ayrı gruptan oluşmaktadır. Araştırma grubuna ait betimsel istatistik sonuçları Tablo 3.1.'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Araştırma grubuna ait tanımlayıcı bilgiler

	Kritik (%) n	Sezgisel (%) n	Toplam (%) n
Yaş			
21-30	(71,7) 43	(64,5) 40	(68,0) 83
31-40	(25,0) 15	(29,0) 18	(27,0) 33
41-50	(3,3) 2	(6,5) 4	(4,9) 6
Cinsiyet			
Kadın	(61,7) 37	(54,8) 34	(58,2) 71
Erkek	(38,3) 23	(45,2) 28	(41,8) 51
Mezun Olunan Lisans Bölümü			
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	(95,0) 57	(91,9) 57	(93,4) 114

Tablo 3.1. Devamı

Psikoloji	(5,0) 3	(8,1) 5	(6,6) 8
Hizmet Süresi			
0-5 yıl	(56,7) 34	(54,2) 32	(54,9) 67
6-10 yıl	(25,0) 15	(28,8) 17	(27,9) 34
11-20 yıl	(18,3) 11	(13,6) 8	(15,6) 19
21-30 yıl	(0,0) 0	(3,4) 2	(1,6) 2
Eğitim Düzeyi			
Lisans	(73,3) 44	(74,2) 46	(73,8) 90
Yüksek Lisans	(25,0) 15	(22,6) 14	(23,8) 29
Doktora	(1,7) 1	(3,2) 2	(2,5) 3
Çalışılan Okul Türü			
Özel	(30,0) 18	(33,9) 21	(32,0) 39
Devlet	(70,0) 42	(66,1) 41	(68,0) 83
Çalışılan Okul Kademesi			
Anaokulu	(8,3) 5	(1,6) 1	(4,9) 6
İlkokul	(35,0) 21	(33,9) 21	(34,4) 42
Ortaokul	(33,3) 20	(29,0) 18	(31,1) 38
Lise	(23,3) 14	(35,5) 22	(29,5) 36

N=122 (sezgisel için n=62 ve kritik için n=60)

Tablo 3.1. incelendiğinde katılımcıların %68'inin 21-30, %27'sinin 31-40 ve %4,9'unun 41-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Cinsiyetlere bakıldığında %58,2'sinin kadın, %41,8'inin erkek olduğu görülmektedir. Mezun olunan lisans bölümüne bakıldığında %93,4'ünün Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Bölümü mezunu, %6,6'sının psikoloji lisans bölümü mezunu olduğu görülecektir. Hizmet süresi için %54,9'unun 0-5 yıl aralığında olduğu, %27,9'unun 6-10 yıl aralığında, %15,6'sının 11-20 yıl aralığında ve %1,6'sının 21-30 yıl aralığında olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyine bakıldığında %73,8'inin lisans mezunu, 23,8'inin yüksek lisans mezunu ve %2,5'inin doktora mezunu olduğu görülmektedir. Çalışılan okul türüne göre %68'inin devlet okullarında %32'sinin özel okullarda çalıştığı görülecektir. Çalışılan okul kademesine göre %34,4'ünün ilkokul, %31,1'inin ortaokul, %29,5'inin lise ve %4,9'unun anaokulunda çalıştığı görülmektedir. Ayrıca çalışılan okul kademelerinin anaokulu dışında daha dengeli bir dağılıma sahip olduğu görülecektir. Sezgisel ve kritik alanları için bakıldığında da dağılımların birbirine oldukça benzer olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruların katılımcılar tarafından okunduğu ve cevaplandırıldığı yazılı soru listesidir (Kumar, 2011: 154).

Anket Baccio'nun (2020) çalışmasından yararlanarak oluşturulmuştur. Araştırmada, etik bir ikilemi çözmek için sistematik bir karar verme modeli (kritik form) kullanmanın, yalnızca sezgiye ve mesleki yargıya (sezgisel form) dayanarak çözüm üretmekten üstün olup olmayacağını belirlemek amaçlanmıştır. Bu nedenle, etik durum anketi sezgisel form ve etik durum anketi kritik form olarak iki anket oluşturulmuştur. İki form da kişisel bilgi formu, etik durum anketi ve etik konusundaki eğitim kaynaklarını içeren bilgi formu olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmacı tarafından kişisel ve demografik bilgi toplama amacıyla oluşturulan bilgi formudur. Formda okulda çalışan psikolojik danışmanların cinsiyeti, yaşı, mezun olunan lisans bölümü, hizmet süresi, eğitim düzeyi, çalışılan okul türü ve çalışılan okul kademesi sorulmuştur.

3.3.2. Etik Durum Anketi

Okul psikolojik danışmanlarının yaşadıkları etik ikilemlerde sistematik bir karar verme modeli kullanmanın etik kararlar üzerindeki kaliteyi değerlendirmek amacıyla Boccacio (2020)'nin çalışmasından yararlanarak oluşturulmuştur. Etik durum anketinin sezgisel formu ve kritik formunda, etik ikilem içeren bir senaryo yer almaktadır. Senaryo Jacob-Timm'in (1999) araştırmasındaki bir etik ikilemin değiştirilmiş bir versiyonudur.

“Annesi o doğduktan kısa bir süre sonra vefat etmiş, davranış bozukluğu olan bir çocukla çalışıyorsunuz. Babanın duygusal ve fiziksel olarak başkalarının iyi niyetini kullanma ve sömürme geçmişi var ve yetkililerce bilinmektedir. Çocuğun okuldaki tüm yaramazlıklarından haberdar olmak istiyor, böylece çocuğu evde daha fazla cezalandırabiliyor. Çocuk değerli bir eşya çalarsa veya başka önemli antisosyal (başkasına zarar verme, başkalarının haklarını ihlal etmek, sorun çıkarmaya devam etme vb.) davranışlarda bulunursa babanın bu konuda çocuğu istismar etme ihtimalinin yüksek olduğunu bilerek ne yaparsınız?”

Sezgisel formda bu senaryoya ait iki açık uçlu soru bulunmaktadır.

- 1) Yukarıdaki durumda etik bir sorun var mı? Cevabınız evet ise nedir?
- 2) Bir okul psikolojik danışmanı olarak bu durumu nasıl ele alırsınız?

Kritik formda ise bu senaryoya ait yedi açık uçlu soru bulunmaktadır. Kritik formdaki yedi açık uçlu soru Koocher ve Keith Spiegel'in (1998) etik karar verme modelinin adımlarını içermektedir.

1) *Yukarıdaki durumda etik bir sorun var mı? Cevabınız evet ise, lütfen ilgili olası etik-yasal sorun(lar)ı tanımlayınız:*

2) *Her sorunun çözümü için geçerli olduğuna inandığınız etik ve yasal yönergeleri belirtiniz (Türk PDR Derneği'nin Mesleki Etik İlkelerine başvurmanız teşvik edilir):*

3) *Etkilenen tüm tarafların (örneğin ebeveynler, çocuk, okul personeli) haklarını, sorumluluklarını ve refahını değerlendiriniz. Düşüncelerinizi aşağıda listeleyiniz:*

4) *Sorunları ele almak için alternatif kararların bir listesini oluşturunuz:*

5) *Her kararın sonuçlarını sıralayınız. (Her olası kararın kısa vadeli, devam eden ve uzun vadeli sonuçlarını değerlendiriniz. Etkilenen taraflara olası psikolojik, sosyal ve ekonomik maliyetleri göz önünde bulundurunuz.)*

6) *Her bir karardan kaynaklanan çeşitli sonuçların veya faydaların gerçekten meydana geleceğine dair herhangi bir kanıt sununuz (yani, bir risk-fayda analizi yapınız).*

7) *Karar veriniz. Bir okul psikolojik danışmanı olarak bu durumu nasıl ele alırdınız?*

Hem sezgisel hem de kritik formdaki katılımcılara kararlarının uygunluğuna ilişkin algılarını ve önerdikleri çözümleri uygulama konusundaki kararlılıklarını değerlendirmek amacıyla iki soru bulunmaktadır. Katılımcılar bu iki soruya 5'li likert ölçeği kullanarak yanıt vermişlerdir. (1=Hiç, 2=Biraz, 3=Orta, 4= Çok ve 5= Son derece)

Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden ne kadar eminsiniz

Bu duruma tepkinizi gerçekten yerine getireceğinizden ne kadar eminsiniz?

Etik durum anketinin ikinci bölümünde katılımcıların mesleki etik eğitimlerinin kaynağını/kaynaklarını (lisans dersleri, lisansüstü dersler, staj deneyimi, konferanslara katılım vb.) ve çalışma sırasında etik ikilemleri nasıl ele alacaklarını belirlerken kullandıkları yöntemi/yöntemleri (sezgiye güvenme, meslektaşlara danışma, profesyonel deneyime güvenme vb.) içermektedir.

Etik durum anketinin kapsam geçerliliği için rehberlik ve psikolojik danışmanlık anabilim dalında en az doktora düzeyinde eğitim almış üç uzmanın görüşü alınmıştır. Bu

görüşler doğrultusunda etik durum anketinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Etik durum anketinde yapılan bu düzenlemelerden sonra alandaki okul psikolojik danışmanlarına uygulamalar yapılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Araştırmanın yapılması için enstitüden öncelikle 08.02.2021 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır. Veri toplama araçları Google Form üzerinden düzenlenmiştir. Katılımcılar ölçekleri doldurmadan önce araştırma hakkında bilgilendirilmiş onam formu ile bilgilendirilmiştir. Ankara, Çorum ve Kırıkkale ilindeki okul psikolojik danışmanları, sezgisel 300 kişi ve kritik değerlendirme 300 kişi olarak koşullardan birisine rastgele atanmıştır. Sezgisel değerlendirme koşulundaki 62 katılımcı ankete dönüş yaparken kritik değerlendirme koşulunda 60 katılımcı dönüş yaparak katılımcı olmuştur.

Veri toplama tamamlandıktan sonra katılımcıların çözümleri ayrı kağıtlara yazılmıştır. Birbirinden bağımsız iki değerlendirici katılımcıların önerdiği çözümlerin kalitesini değerlendirmiştir. Her iki değerlendirici okul psikolojik danışmanlığında deneyimli (15 yıl ve 17 yıl) ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında yüksek lisans yapmış olmaları nedeniyle seçilmiştir. Araştırmalara bakıldığında etik ikilemlere yönelik çözümlerin kalitesinin değerlendirilmesinde bağımsız bir derecelendirme sisteminin faydalı olacağı düşünülmektedir (Gawthrop ve Uhlemann, 1992). Boccacio (2020) tarafından etik kararların değerlendirilmesi amacıyla dört boyutlu bir puanlama anahtarı geliştirilmiştir. Kararların etik olarak değerlendirme olasılığı aşağıdaki durumlarda daha yüksektir.

1. Mesleki etik ilkelere dayanması (İlkeli) (Haas ve Malouf, 2005).
2. Olası zarar ve faydaları gözeterik sonuçlara odaklanıldığında (Sonuç Odaklı) (Kitchener, 1984).
3. Etkilenen tarafların haklarını dengelediğinde (Dengeli) (McNamara, 2008).
4. Kamu denetimine dayandığında (Savunulabilir) (Stadler, 1986).

Ölçme aracında yer alan dört boyut “ilkeli”, “sonuç odaklı”, “dengeli” ve “savunulabilir”dir. Bu dört boyut iki değerlendirici tarafından puanlanmıştır. Puanlayıcıların boyutlara göre verdiği yanıtlar zayıf=1, yeterli=2 ve mükemmel=3 şeklinde puanlanmıştır. Değerlendiricilere puanlama anahtarı konusunda bilgi verilmiş ve kendilerine zayıf, yeterli ve mükemmel çözüm örnekleri verilmiştir.

Puanlayıcıların verdiği puanların birbiri ile uyum düzeyinin belirlenmesi için kullanılan puanlayıcılar arası güvenilirliğin belirlenmesinde Spearman Rho Korelasyon Katsayısı (r_s) kullanılmıştır. Spearman rho, puanların sıralama düzeyinde olduğu durumlarda kullanılabilen bir korelasyon tekniğidir ve -1 ile 1 arasında değişen değerler alabilmektedir. Manidarlık düzeyi için .05 düzeyi kullanılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda elde edilen değerler boyutlara göre ayrı bir şekilde Tablo 3.2.'de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Puanlayıcılar arası güvenilirlik

	Spearman rho	P
İlkeli	0,91	0,00*
Sonuç Odaklı	0,83	0,00*
Dengeli	0,94	0,00*
Savunulabilir	0,95	0,00*

*: 0,05 düzeyinde manidar.

Ölçme aracında yer alan boyutlar olan “ilkeli”, “sonuç odaklı”, “dengeli” ve “savunulabilir” boyutlarına ilişkin olarak elde edilen Spearman Korelasyon Katsayıları sırası ile 0,85, 0,72, 0,95 ve 0,96 (hepsi için $p < 0,05$) olarak elde edilmiştir. Korelasyon katsayılarının 0,70’ten yüksek olması pozitif ve yüksek düzeyde korelasyona işaret etmektedir. Dolayısı ile puanlayıcılar arası tutarlılığın yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Tüm katılımcıların kararları her iki değerlendirici tarafından da değerlendirmeye tabii tutulmuş ve analizlere dahil edilmiştir.

Verilerin analizinde SPSS 26 paket programı kullanılmıştır; yaş ve hizmet süresi değişkeni için Kay-kare testi, alt boyutlara ve değerlendirmenin türüne göre verilen yanıtların dağılımı belirlenirken Spearman rho korelasyon katsayısı, yanıtlayıcıların tepkilerinden emin olma düzeylerine ilişkin olarak sezgisel ve kritik puanları arasında fark olup olmadığı belirlenirken Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Yanıtların niteliği boyutlara göre incelenmiş, bu boyutların “sistemik karar verme modeli kullanma” durumuna göre fark gösterip göstermediği yaş ve hizmet süresi değişkenleri kontrol altına alınarak 8 tane kovaryans analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 4

Araştırmanın bu bölümünde toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

4. BULGULAR

Okulda çalışan okul psikolojik danışmanlarının etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının etik karar vermeleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla araştırmanın bu bölümünde, yapılan analizlere ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Sezgisel ve Kritik olmak üzere iki değerlendirme türünün olduğu ankette, iki değerlendirici ilkeli, sonuç odaklı, dengeli ve savunulabilir alt boyutlarına göre üçlü derecelendirme (1=zayıf, 2=yeterli, 3=mükemmel) ile çözümleri puanlamıştır. Alt boyutlara ve değerlendirmenin türüne göre verilen yanıtların dağılımına bakıldığında sezgisel değerlendirmede ilkeli boyutu %43,55 ile zayıf, sonuç odaklı boyutu %46,8 ile zayıf, dengeli boyutu %58,05 ile zayıf, savunulabilir boyutu ise %50,8 ile zayıf olarak derecelendirilmiştir. Bunun yanında kritik değerlendirmede ilkeli boyutu %64,15 ile mükemmel, sonuç odaklı boyutu %53,35 ile yeterli, dengeli boyutu %45 ile mükemmel ve savunulabilir boyutu %46,7 ile zayıf alırken %35 ile mükemmel olarak derecelendirilmiştir. Sezgisel değerlendirmenin tüm boyutları ağırlıklı olarak zayıf olarak derecelendirilirken kritik değerlendirmenin savunulabilir boyutu dışında diğer boyutları ağırlıklı olarak mükemmel olarak derecelendirilmiştir. Kritik değerlendirmenin savunulabilir boyutu %46,7 ile zayıf derecelendirilirken %35 ile mükemmel olarak derecelendirilmiştir. Yeterli derecelendirilmesinin de %18,3 olduğuna bakılacak olursa kritik değerlendirmede savunulabilir boyutun da ağırlıklı olarak yeterli ve mükemmel arasında olduğu söylenebilmektedir.

Alt boyutlara ve değerlendirmenin türüne göre verilen yanıtların dağılımı Tablo 3.3.'te görülmektedir.

Tablo 3.3. Alt Boyutlara ve Değerlendirme Türüne Göre Dağılımların yüzdeleri ve frekansları

	Sezgisel		Kritik		Toplam	
	değer.1	değer.2	değer.1	değer.2	değer.1	değer.2
İlkeli						
Zayıf	45,2 (28)	41,9 (26)	8,3 (5)	6,7 (4)	27 (33)	24,6 (30)
Yeterli	35,5 (22)	38,7 (24)	26,7 (16)	30 (18)	31,1 (38)	34,4 (42)
Mükemmel	19,4 (12)	19,4 (12)	65 (39)	63,3 (38)	41,8 (51)	41 (50)

Tablo 3.3. Devamı

Sonuç odaklı							
Zayıf	46,8 (29)	46,8 (29)	18,3 (11)	18,3 (11)	32,8 (40)	32,8 (40)	
Yeterli	40,3 (25)	37,1 (23)	55 (33)	51,7 (31)	47,5 (58)	44,3 (54)	
Mükemmel	12,9 (8)	16,1 (10)	26,7 (16)	30 (18)	19,7 (24)	23 (28)	
Dengeli							
Zayıf	61,3 (38)	54,8 (34)	28,3 (17)	28,3 (17)	45,1 (55)	41,8 (51)	
Yeterli	22,6 (14)	22,6 (14)	26,7 (16)	26,7 (16)	24,6 (30)	24,6 (30)	
Mükemmel	16,1 (10)	22,6 (14)	45 (27)	45 (27)	30,3 (37)	33,6 (41)	
Savunulabilir							
Zayıf	51,6 (32)	50 (31)	46,7 (28)	46,7 (28)	49,2 (60)	48,4 (59)	
Yeterli	25,8 (16)	25,8 (16)	18,3 (11)	18,3 (11)	22,1 (27)	22,1 (27)	
Mükemmel	22,6 (14)	24,2 (15)	35 (21)	35 (21)	28,7 (35)	29,5 (36)	

T_s

Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmede ikinci soru olan “*Her sorunun çözümü için geçerli olduğuna inandığınız etik ve yasal yönergeleri belirtiniz (Türk PDR Derneği’nin Mesleki Etik İlkelerine başvurmanız teşvik edilir)*” maddesi katılımcıların karar verirken mesleki etik ilkelere dayandırarak karar vermesine yol açmış olabilmektedir. Bu nedenle ilkeli boyutu kritik değerlendirme türünde ağırlıklı olarak mükemmel olarak derecelendirilirken sezgisel boyutu ağırlıklı olarak zayıf derecelendirilmiş olabilmektedir.

Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmede altıncı soru olan “*Her bir karardan kaynaklanan çeşitli sonuçların veya faydaların gerçekten meydana geleceğine dair herhangi bir kanıt sunun (yani, bir risk-fayda analizi yapınız).*” maddesi katılımcıların karar verirken olası zarar ve faydaları gözetererek sonuçlara odaklanarak karar vermesine yol açmış olabilmektedir. Bu nedenle sonuç odaklı boyutu kritik değerlendirme türünde ağırlıklı olarak mükemmel olarak derecelendirilirken sezgisel boyutu ağırlıklı olarak zayıf derecelendirilmiş olabilmektedir.

Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmede üçüncü soru olan “*Etkilenen tüm tarafların (örneğin ebeveynler, çocuk, okul personeli) haklarını, sorumluluklarını ve refahını değerlendiriniz. Düşüncelerinizi aşağıda listeleyiniz.*” maddesi katılımcıların karar verirken etkilenen tarafların haklarını dengeleyerek karar vermesine yol açmış olabilmektedir. Bu nedenle dengeli boyutu kritik değerlendirme türünde ağırlıklı olarak mükemmel olarak derecelendirilirken sezgisel boyutu ağırlıklı olarak zayıf derecelendirilmiş olabilmektedir.

Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmede ikinci soru olan “Her sorunun çözümü için geçerli olduğuna inandığınız etik ve yasal yönergeleri belirtiniz (Türk PDR Derneği’nin Mesleki Etik İlkelerine başvurmanız teşvik edilir)” maddesi katılımcıların karar verirken kamu denetimine dayanarak karar vermesine yol açmış olabilmektedir. Bu nedenle savunulabilir boyutu kritik değerlendirme türünde ağırlıklı olarak mükemmel ve yeterli arasında derecelendirilirken sezgisel boyutu ağırlıklı olarak zayıf derecelendirilmiş olabilmektedir. Fakat kritik değerlendirmede savunulabilir boyutunda %28 ile zayıf olarak derecelendirilme de mevcuttur. Bu da katılımcıların çözümlerini mesleki etik ilkelere dayandırırken yasalara daha az dayandırdıkları sonucunu verebilmektedir.

Yanıtlayıcıların etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiklerine, verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmeye ve mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeylerine ilişkin dağılımlar yüzde ve frekans olarak Tablo 3.4.’te sunulmuştur.

Tablo 3.4. Değerlendirme koşulunun yaşa göre dağılımı

	Sezgisel		Kritik		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
21-30	40	64,52	43	71,67	83	68,03
31-40	18	29,03	15	25,00	33	27,05
41-50	4	6,45	2	3,33	6	4,92
Toplam	62	100,00	60	100,00	122	100,00

Tablo 3.4. incelendiğinde yanıtlayıcıların yarısından fazlasının (83 kişi) 21-30 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Yaş kategorilerinde yanıtlayıcılar arasındaki farkın en fazla 3 olduğu görülmektedir (21-30 ve 31-40 yaş). Yapılan Kay-kare testi sonucunda değerlendirme koşulunun yaş kategorilerine göre fark göstermediği bulunmuştur ($\chi^2(2, N=122)=1,02$, $p>,05$). Dolayısı ile katılımcıların değerlendirme kategorisine göre yaşları açısından farklı olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.5. Üç soruya verilen yanıtların yüzde ve frekansları

	hiç	Biraz	orta	çok	son derece
Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden emin olma düzeyi					
sezgisel	0,0 (0)	19,4 (12)	30,6 (19)	40,3 (25)	9,7 (6)
kritik	0,0 (0)	6,7 (4)	46,7 (28)	33,3 (20)	13,3 (8)
toplam	0,0 (0)	13,1 (16)	38,5 (47)	36,9 (45)	11,5 (14)

Tablo 3.5. Devamı

Verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma düzeyi

sezgisel	0,0 (0)	4,8 (3)	27,4 (17)	46,8 (29)	21,0 (13)
kritik	0,0 (0)	3,3 (2)	35,0 (21)	46,7 (28)	15,0 (9)
toplam	0,0 (0)	4,1 (5)	31,1 (38)	46,7 (57)	18,0 (22)

Mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi

sezgisel	0,0 (0)	6,5 (4)	43,5 (27)	41,9 (26)	8,1 (5)
kritik	0,0 (0)	5,0 (3)	53,3 (32)	33,3 (20)	8,3 (5)
toplam	0,0 (0)	5,7 (7)	48,4 (59)	37,7 (46)	8,2 (10)

Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden emin olma düzeyi, verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma düzeyi, mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi yüzde ve frekanslarına bakıldığında “hiç” cevabını veren katılımcı yoktur. Her iki gruptaki katılımcılar da kararlarının etik açıdan uygunluğuna orta ile çok güvenmekte ve seçtikleri hareket tarzını uygulayacaklarına dair orta ile çok olarak bildirmektedir. Benzer şekilde katılımcılar genel olarak etik karar verme becerilerine orta ile çok güvenmektedir.

Çözüm kalitesinin boyutları, güven derecelendirmeleri ve demografik değişkenler arasındaki korelasyonlar tablo 3.6.’da gösterilmiştir.

Tablo 3.6.. Korelasyon değerleri

	Yaş	Hizmet Süresi	Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden emin olma düzeyi	Verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma düzeyi	Mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi	İlkeli boyutu ortalama	Sonuç odaklı boyutu ortalama	Dengeli boyutu ortalama
Hizmet Süresi	0,733**							
Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden emin olma düzeyi	0,156	0,183*						
Verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma düzeyi	0,157	0,220*	0,455**					
Mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi	0,186*	0,205*	0,651**	0,534**				
ilkeli boyutu ortalama	0,140	0,160	0,059	-0,019	-0,135			
sonuç odaklı boyutu ortalama	0,128	0,134	0,257**	-0,034	0,107	0,464**		

dengeli boyutu ortalama	0,101	0,073	0,100	-0,117	-0,034	0,428**	0,801**
-------------------------	-------	-------	-------	--------	--------	---------	---------

Tablo 3.6. Devamı

savunulabilir boyutu ortalama	0,190*	0,198*	0,266**	0,149	0,244**	0,209*	0,511**	0,263**
-------------------------------	--------	--------	---------	-------	---------	--------	---------	---------

Bu paragrafta yer alan ilişkiler belirlenirken Spearman rho korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Yanıtlayıcıların yaşları ile mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi arasında $r_s=0,19$, $p<0,05$ pozitif yönlü manidar bir korelasyon vardır, fakat bu ilişki düşük düzeydedir. Yaş ile etik açıdan uygun hareket tarzını seçtiğinden emin olma ve verilen duruma tepkiyi yerine getirmekten emin olma arasında ise bir ilişki bulunmamıştır. Fakat aynı değişkenlerin hizmet süresi ile ilişkileri incelendiğinde, bütün ilişkilerin pozitif ve düşük düzeyde olduğu görülmüştür (etik açıdan emin olma düzeyi ile $r_s=0,18$, $p<0,05$; tepkiyi yerine getirmekten emin olma ile $r_s=0,22$, $p<0,05$ ve mesleki etik karar verme becerilerine güven ile $r_s=0,21$, $p<0,05$). Buradan hizmet süresinin deneyimle ilişkilendirilebileceği ve bu sebeple deneyime bağlı olarak mesleki etik karar verme becerilerine güvenin artabileceği söylenebilir. Yaş ve hizmet sürelerinin 4 boyut ile arasındaki korelasyonlar incelendiğinde yalnızca savunulabilir boyutu ile anlamlı ilişkiler elde edildiği belirlenmiştir. Yaş ile savunulabilir boyutu arasında $r_s=0,19$, $p<0,05$ ve hizmet süresi ile savunulabilir arasında $r_s=0,20$, $p<0,05$ olarak elde edilen korelasyon katsayıları pozitif yönlü ve düşük düzeyde ilişkilere işaret etmektedir. Buradan etik kararları yasal çerçeveye dayandırmanın yaş ve hizmet süresiyle pozitif yönde ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Son olarak 4 boyut ile etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğine güven, verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma ve mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinden emin olma ile “sonuç odaklı” arasında $r_s=0,26$, $p<0,05$; “savunulabilir” ile arasında $r_s=0,27$, $p<0,05$ manidar korelasyon katsayıları elde edilmiştir; “ilkeli” ve “dengeli” boyutları ile olan ilişkiler ise manidar değildir. Verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma ile 4 boyut arasında elde edilen korelasyon katsayıları manidar değildir. Mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi ile 4 boyut puanları arasında elde edilen korelasyon katsayılarından yalnız “savunulabilir” boyutu ile olan korelasyon katsayısı manidardır ($r_s=0,24$, $p<0,05$).

Dört boyutta alınan puanların sezgisel ve kritik değerlendirmeye ilişkin puanların birbirinden farklı olup olmadığına ilişkin olarak Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Bu analize ilişkin istatistikler Tablo 3.7.’de verilmiştir.

Tablo 3.7. Sezgisel ve kritik değerlendirme için bağımsız değerlendiricilerin etik çözüm kalitesi puanlarını karşılaştıran Mann-Whitney U sonuçları

BOYUT		n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
İlkeli	Sezgisel	62	44,53	2761,00	808,00	0,00*
	Kritik	60	79,03	4742,00		
Sonuç odaklı	Sezgisel	62	51,23	3176,00	1223,00	0,00*
	Kritik	60	72,12	4327,00		
Dengeli	Sezgisel	62	50,73	3145,00	1192,00	0,00*
	Kritik	60	72,63	4358,00		
Savunulabilir	Sezgisel	62	58,78	3644,50	1691,50	0,36
	Kritik	60	64,31	3858,50		

*: 0,05 düzeyinde manidardır.

Mann-Whitney U testleri incelendiğinde “ilkeli”, “sonuç-odaklı”, “dengeli” boyutlarına göre kritik değerlendirme puanlarının lehine bir fark olduğu görülmektedir. Ayrıca bu faktörlerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3.8.’de verilmektedir.

Tablo 3.8. Sezgisel ve kritik değerlendirme için bağımsız değerlendiricilerin etik çözüm kalitesi puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

		Ort	S
İlkeli	Sezgisel	1,7581	,73964
	Kritik	2,5667	,61387
Sonuç odaklı	Sezgisel	1,6774	,70185
	Kritik	2,1000	,62977
Dengeli	Sezgisel	1,6129	,77576
	Kritik	2,1667	,83700
Savunulabilir	Sezgisel	1,7258	,80814
	Kritik	1,8833	,89427

Tablo 3.8. incelendiğinde daha önce Mann-Whitney U testi sonuçları ile de örtüştüğü görülmektedir. Puanların sezgisel için bütün boyutlarda 1 ve 2 arasında, diğer bir ifade ile zayıf ile yeterli arasında bir düzeyde olduğu görülmektedir. Kritik lehine olan testlerde puanların 2 ile 3 arasında olduğu, yani yeterli ve mükemmel düzey arasında yer aldığı; “savunulabilir” boyutu için yapılan testte ise sezgisel ve kritik arasında ufak 0,16 civarında bir fark olmasına rağmen bu farkın Mann-Whitney U testine göre manidar olmadığı görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında sistematik bir karar verme modeli kullanılan kritik değerlendirmedeki çözümlerin kalitesinin herhangi bir karar verme modeli kullanılmayan

sezgisel değerlendirmeye göre daha kaliteli olduğu görülmektedir. Savunulabilir boyut için her iki değerlendirmenin de çözüm kalitesinin yüksek olduğu söylenebilir.

Etik karar vermede güven ile ilgili u madde için ortalama puanların karşılaştırılması Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. Bu testlere ilişkin bulgular Tablo 3.9.'da sunulmuştur.

Tablo 3.9. Sezgisel değerlendirme ve kritik değerlendirme için katılımcıların kendi bildirdikleri güven derecelendirmelerini karşılaştıran Mann-Whitney U testi sonuçları

		n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Etik açıdan en uygun hareket tarzını seçtiğinizden emin olma düzeyi	sezgisel	62	59,76	3705,00	1752,00	0,56
	kritik	60	63,30	3798,00		
Verilen duruma tepkiyi gerçekten yerine getirmekten emin olma düzeyi	sezgisel	62	63,92	3963,00	1710,00	0,41
	kritik	60	59,00	3540,00		
Mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi	sezgisel	62	63,38	3929,50	1743,50	0,51
	kritik	60	59,56	3573,50		

Sezgisel değerlendirme ve kritik değerlendirme için katılımcıların kendi bildirdikleri güven derecelendirmelerini arasında anlamlı bir fark elde edilememiştir.

Yanıtlayıcıların mesleki etik konusundaki eğitimimizin kaynağını karakterize etmelerine ilişkin yüzde ve frekans değerleri Tablo 3.10.'da sunulmuştur.

Tablo 3.10. Katılımcıların mesleki etik konusundaki eğitim kaynakları

	Sezgisel	Kritik	Toplu
Birden çok yöntem kullanıyor	88,7 (55)	78,3 (47)	83,6 (102)
Konuya ayrılmış lisans ders(ler)	91,9 (57)	85 (51)	88,5 (108)
Konuya ayrılmış lisansüstü ders(ler)	24,2 (15)	26,7 (16)	25,4 (31)
Staj/Staj deneyimi	33,9 (21)	31,7 (19)	32,8 (40)
Staj/Staj süpervizyonu	9,7 (6)	10 (6)	9,8 (12)
Bağımsız okuma	32,3 (20)	40 (24)	36,1 (44)
Konferanslara/alıştaylara katılım	38,7 (24)	38,3 (23)	38,5 (47)
Meslektaşlarla tartışma	77,4 (48)	71,7 (43)	74,6 (91)
Yok	0,0 (0)	1,6 (1)	0,8 (1)

Tablo 3.10. Devamı

Diğer			
Mesleki deneyim	1,6 (1)	3,3 (2)	2,4 (3)
Tecrübe	1,6 (1)	0,0 (0)	0,8 (1)
Sahadaki deneyimler	1,6 (1)	0,0 (0)	0,8 (1)
Deneyim	1,6 (1)	0,0 (0)	0,8 (1)
Birebir deneyim	0,0 (0)	1,7 (1)	0,8 (1)

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%83,6) mesleki etik kaynaklarının birden fazla olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar en çok konuya ayrılmış lisans dersleri (%88,5), meslektaşlarla tartışma (%74,6), konferanslara/çalıştaylara katılım(%38,5), bağımsız okuma (%36,1) etik bilgilerinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların küçük bir kısmı diğer seçeneğine açık uçlu yanıt vermiş ve mesleki deneyim, tecrübe, sahadaki deneyim, deneyim, birebir deneyim olarak deneyimden bahsetmiştir.

Katılımcıların etik ikilemlerle başa çıkarken kullandıkları yöntemlerin yüzde ve frekans değerleri Tablo 3.11’de sunulmuştur.

Tablo 3.11. Etik ikilemlerle başa çıkma yöntemleri

	Sezgisel	Kritik	Toplu
Birden çok kaynak kullanır	87,1 (54)	88,3 (53)	87,7 (107)
Sezgiye güveniyorum	40,3 (25)	13,3 (8)	27 (33)
Profesyonel deneyime güveniyorum	38,7 (24)	40 (24)	39,3 (48)
Etik kodlara, yasalara veya diğer yönergelere bakıyorum	59,7 (37)	85 (51)	72,1 (88)
Bir meslektaşla danışıyorum	69,4 (43)	70 (42)	69,7 (85)
Eylemlerin risklerini/faydalarını düşünüyorum	62,9 (39)	68,3 (41)	65,6 (80)
Sistematik karar verme modelini kullanıyorum.	4,8 (3)	16,7 (10)	10,7 (13)
Tavsiye için profesyonel bir kuruluşla (örn. Türk PDR derneği) iletişime geçiyorum.	27,4 (17)	16,7 (10)	22,1 (27)
Diğer			
Güvendiğim, tecrübeli lisans hocalarıma da danışırım	1,6 (1)	0 (0)	0,8 (1)
Ahlak yasalarını göz önünde bulunduruyorum	1,6 (1)	0 (0)	0,8 (1)

Katılımcıların çoğunluğu (%87,7) etik sorunları nasıl ele alacaklarını belirlemek için birden fazla yöntem kullandıklarını belirtmiştir. Etik ikilemlere yönelik olarak yapılan incelemede sezgisel değerlendirme koşulundaki katılımcıların “sezgilerime güveniyorum” yanıtlarının %40,3, kritik yanıtlayıcılar için ise %13,3 olduğu görülmüştür. Burada sezgisel ve

kritik yanıtlayıcılar açısından fark olup olmadığının incelenmesi için yapılan ki-kare testine göre $\chi^2(1)=11,26$, $p<0,05$ elde edilmiştir. Elde edilen manidar farka göre sezgisel ve kritik yanıtlayıcıların bulunduğu gruplar arasında “sezgilerime güveniyorum” sorusu açısından sezgisel yanıtlayıcıların (n=25) lehine fark bulunmaktadır. Bu sebeple sezgisel değerlendirme koşulundaki katılımcıların sistematik bir model olmadan soruları yanıtladıkları düşünülürse sezgiye yönelik cevap verdikleri düşünülebilir. Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmedeki katılımcıların bir dizi yönergeye tabii olması sezgisel karar vermelerini engellemiş olabilmektedir.

“Etik kodlara, yasalara veya diğer yönergelere bakıyorum” yanıtının ise kritik yanıtlayıcılar lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada sezgisel ve kritik yanıtlayıcılar açısından fark olup olmadığının incelenmesi için yapılan ki-kare testine göre $\chi^2(1)=9,73$, $p<0,05$ şeklinde bulunmuştur. Elde edilen bulgu, kritik yanıtlayıcıların bulunduğu grup lehine (n=51) bir fark olduğunu belirtmektedir. Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmedeki katılımcıların etik kod ve yasalara başvurmasının istenmesi sebebiyle böyle bir farkın oluştuğu söylenebilir.

“Sistematik karar verme modelini kullanıyorum” yanıtını verenlerin kritik yanıtlayıcılar lehine olduğu görülmektedir. Burada sezgisel ve kritik yanıtlayıcılar açısından fark olup olmadığının incelenmesi için yapılan ki-kare testine göre $\chi^2(1)=4,48$, $p<0,05$ olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile kritik ve sezgisel yanıtlayıcılar açısından sistematik karar verme modelinin kullanılmasının farklı olduğu ve bu farkın kritik yanıtlayıcıların bulunduğu grup lehine (n=10) olduğu belirlenmiştir. Kritik değerlendirme formunda sistematik bir karar verme modelinin olması katılımcıların sistematik karar verme modelini kullanıyorum yanıtını vermesine sebep olabilmektedir.

“Tavsiye için profesyonel bir kuruluşla iletişime geçiyorum” yanıtını verenler ise sezgisel yanıtlayıcılar lehinedir. Burada sezgisel ve kritik yanıtlayıcılar açısından fark olup olmadığının incelenmesi için yapılan ki-kare testine göre $\chi^2(1)=2,05$, $p>0,05$ olduğu belirlenmiştir. Bu durumda iki grup açısından “tavsiye için profesyonel bir kuruluş ile iletişime geçme” açısından bir fark olmadığını göstermektedir.

Yanıtların niteliği boyutlara göre incelenmiş, bu boyutların “sistematik karar verme modeli kullanma” durumuna göre fark gösterip göstermediği *yaş* ve *hizmet süresi* değişkenleri kontrol altına alınarak 8 tane kovaryans analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda “ilkeli” boyutunda manidar fark yoktur $F(1,119)=2,958, p>0,05$.

Boyutlardan “sonuç odaklı” için yapılan kovaryans analizi sonucunda $F(1,119)=4,77, p<0,05$ bulunmuştur. Sistemik karar modeli kullanan grup lehine 0,44 birimlik düzeltilmiş bir fark bulunduğu görülmektedir. Yaş değişkeninin ise manidar olmadığı görülmüştür. Bulgular Tablo 3.12.’de sunulmuştur.

Tablo 3.12.. Sonuç odaklı boyutu için yaş puanlarına göre düzeltilmiş karar niteliği puan ortalamalarının ANCOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş	0,44	1	0,44	0,93	0,34
SKV	2,24	1	2,24	4,77	0,03
Hata	55,86	119	0,47		
Toplam	492,50	122			

Boyutlardan “dengeli” için yapılan kovaryans analizi sonucunda $F(1,119)=3,30, p>0,05$ olduğu belirlenmiştir. Dolayısı ile yaşa göre düzeltilmiş puan ortalamaları arasında “sistemik karar verme modeli” kullanmaya göre fark yoktur.

Boyutlardan “savunulabilir” için yapılan kovaryans analizi sonucunda yaşa göre düzeltilmiş ortalama puanların “sistemik karar verme modeli” kullanmaya göre fark gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(1,119)=4,99, p<0,05$). Sistemik karar verme modeli kullanan grup lehine düzeltilmiş 0,50 puanlık bir fark olduğu belirlenmiştir. Bulgular Tablo 3.13.’de sunulmuştur.

Tablo 3.13. Savunulabilir Boyutu için Yaş Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş	1,79	1	1,79	2,60	0,11
SKV	3,42	1	3,42	4,99	0,03
Hata	81,70	119	0,69		
Toplam	484,50	122			

Hizmet süresi puanları kontrol edildiğinde, puanların sistemik karar verme modeli kullanıp kullanmama durumuna ilişkin fark gösterip göstermediği belirlenmek istenmiştir.

“İlkeli” boyutu için yapılan kovaryans analizine göre grupların ortalama puanları arasında fark yoktur ($F(1,119)=2,87, p<0,05$).

“sonuç odaklı” boyutu için yapılan kovaryans analizine göre grupların ortalama puanları yaşa göre düzeltilmiş fark bulunmaktadır ($F(1,119)=4,70$, $p<0,05$). Buna göre “sistemik karar verme modeli” kullanan grubun lehine 0,44 düzeltilmiş ortalama puan farkı olduğu görülmektedir.

Tablo 3.14. Sonuç Odaklı Boyutu için Hizmet Süresi Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
hizmet süresi	0,99	1	0,99	2,12	0,15
SKV	2,18	1	2,18	4,70	0,03
Hata	55,31	119	0,46		
Toplam	492,50	122			

“dengeli” boyutu için yapılan kovaryans analizine göre grup ortalamaları arasında manidar fark bulunmamaktadır ($F(1,119)=3,40$, $p>0,05$).

“savunulabilir” boyutu için yapılan kovaryans analizi incelendiğinde grupların yaşa göre düzeltilmiş ortalama puanları arasında manidar fark bulunmaktadır ($F(1,119)=5,05$, $p<0,05$). Grupların düzeltilmiş ortalama puan farklarının, “sistemik karar verme modeli” kullanan grup lehine 0,55 birim olduğu görülmektedir. Bulgular Tablo 3.15’te verilmektedir.

Tablo 3.15. Savunulabilir Boyutu için Hizmet Süresi Puanlarına Göre Düzeltilmiş Karar Niteliği Puan Ortalamalarının ANCOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
hizmet süresi	2,77	1	2,77	4,08	0,05
SKV	3,43	1	3,43	5,05	0,03
Hata	80,72	119	0,68		
Toplam	484,50	122			

Kovaryans analizlerinden elde edilen bulgular genel olarak incelendiğinde sonuç odaklı ve savunulabilir boyutlarından elde edilen puan ortalamalarının, sistemik karar verme modeli kullanan yani kritik değerlendirme grubunun lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Hem yaş hem de hizmet süresi değişkenlerine göre benzer sonuçlar elde edilmesinin bir nedeni bu iki değişken arasındaki yüksek düzeyde pozitif korelasyon olabilir. Bunun yanında yanıtlayıcıların kararlarının niteliğinin kritik modeli kullanan grup lehine olmasının nedeni sistemik bir karar verme modeli kullanmanın etik ilkeleri, yasal dayanağı, olası risk ve fayda analizini, tarafların haklarını dengelemesini içermesi olabilir.

BÖLÜM 5

Bu bölümde araştırmanın bulgu ve yorumlarına dayanarak tartışma bölümüne, sonuçların özetine, uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, sistematik bir karar verme modeli kullanmanın etik ikilemlerin çözüm kalitesine etki düzeyini inceleyen literatürdeki bir boşluğu ele alma girişimini temsil etmektedir. Bu araştırmada, okul psikolojik danışmanlarının etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının etik karar vermeleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, sistematik bir karar verme modeli kullanmanın daha üstün etik kararlarla sonuçlandığı yönündeki varsayımı desteklemektedir. Sezgisel değerlendirmenin tüm boyutları (ilkeli, sonuç odaklı, dengeli, savunulabilir) ağırlıklı olarak zayıf olarak derecelendirilirken kritik değerlendirmenin savunulabilir boyutu dışında diğer boyutları ağırlıklı olarak mükemmel olarak derecelendirilmiştir. Kritik değerlendirmenin savunulabilir boyutu %46,7 ile zayıf derecelendirilirken %35 ile mükemmel olarak derecelendirilmiştir. Yeterli derecelendirilmesinin de %18,3 olduğuna bakılacak olursa kritik değerlendirmede savunulabilir boyutun da ağırlıklı olarak yeterli ve mükemmel arasında olduğu söylenebilmektedir.

Kararların kalitesine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında her iki gruptaki katılımcılar da kararlarının etik açıdan uygunluğuna orta derece ile çok derece güvendiğini bildirirken seçtikleri hareket tarzını uygulayacaklarına dair kararlarını orta ile çok olarak derecelendirmişlerdir. Benzer şekilde katılımcılar genel olarak etik karar verme becerilerine orta ile çok güvenmektedir.

Çözüm kalitesinin boyutları, güven derecelendirmeleri ve demografik değişkenler arasındaki korelasyonlara bakıldığında katılımcıların yaşları ile mesleki etik karar verme becerilerine güven düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir korelasyon vardır. Yaş ile etik açıdan uygun hareket tarzını seçtiğinden emin olma ve verilen duruma tepkiyi yerine getirmekten emin olma arasında ise bir ilişki bulunmamıştır. Fakat aynı değişkenlerin hizmet süresi ile ilişkileri incelendiğinde, bütün ilişkilerin pozitif olduğu görülmüştür. Buradan

hizmet süresinin deneyimle ilişkilendirilebileceği ve bu sebeple deneyime bağlı olarak mesleki etik karar verme becerilerine güvenin artabileceği söylenebilir.

Dört boyutta alınan puanların sezgisel ve kritik değerlendirmeye ilişkin puanların birbirinden farklı olup olmadığına bakıldığında sistematik bir karar verme modeli kullanılan kritik değerlendirmedeki çözümlerin kalitesinin, herhangi bir karar verme modeli kullanılmayan sezgisel değerlendirmeye göre daha kaliteli olduğu görülmektedir. Savunulabilir boyut için her iki değerlendirmenin de çözüm kalitesinin yüksek olduğu görülmektedir. Luke, Goodrich ve Gilbride (2013), etik karar alma sürecini etik kodların kendisinden daha önemli olduğunu ve bu sebeple etik karar alma modellerini öğrenip takip etmeyi önermektedir.

Yanıtlayıcıların mesleki etik konusundaki eğitimlerinin kaynağını karakterize etmelerine bakıldığında birden fazla eğitim kaynağından yararlandıkları görülmüştür. Katılımcılar en çok konuya ayrılmış lisans dersleri, meslektaşlarla tartışma, konferanslara/çalıştaylara katılım, bağımsız okuma gibi konuların etik bilgilerinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların küçük bir kısmı diğer seçeneğine açık uçlu yanıt vermiş ve etik konusundaki eğitim kaynağı olarak deneyimden bahsetmiştir. Yapılan çalışmalara bakıldığında psikolojik danışmanların mesleki etik konusunda meslektaş tartışmaları, (İkiz, Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen, 2017; Çetinkaya Yıldız, 2019; Lowery, 2019; Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu, 2020) basılı kaynaklardan faydalanma (Çetinkaya Yıldız, 2019; Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu, 2020) ve akademisyenlerden faydalanma (Camadan, Topsakal ve Sadıkoğlu, 2020) gibi kaynaklara başvurdukları görülmüştür. Gümüş ve Gümüş (2020), psikolojik danışmanların çoklu kaynaklardan beslenmeleri bilgi ve yeterliklerini geliştirmeleri yeterli bir eğitimle etik anlayış ve duyarlılık geliştirmeleri gerektiğini söylemektedir. İkiz, Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen'in (2017) çalışmasına bakıldığında okul psikolojik danışmanlarının etik problemlerde öncelikle meslektaşlarından yardım istediği sonucuna ulaşılmıştır.

Etik ikilem, bir olayın birbirine zıt her iki tarafında da doğruların bulunması durumunda yaşanan kararsızlık olarak tanımlanmaktadır. Yaşanılan bu durum, doğrudan olay ile ilgili olabildiği gibi olayın sonuçları ile ilgili de olabilir (Çubukçu, 2020). Katılımcıların etik ikilemlerle başa çıkarken kullandıkları yöntemlere bakıldığında birden fazla yöntem kullandıkları görülmüştür. Katılımcıların “sezgilerime güveniyorum” yanıtlarının sezgisel yanıtlayıcıların lehine olduğu görülmektedir. Bu sebeple sezgisel değerlendirme koşulundaki katılımcıların sistematik bir model olmadan soruları yanıtladıkları

düşünülürse sezgiye yönelik cevap verdikleri sonucuna ulaşmak mümkün olacaktır. Karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmedeki katılımcıların bir dizi yönergeye tabii olması sezgisel karar vermelerini engellemiş olabilmektedir. “Etik kodlara, yasalara veya diğer yönergelere bakıyorum” yanıtının ise kritik yanıtlayıcılar lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bulguya dayanarak karar verme modelinin kullanıldığı kritik değerlendirmedeki katılımcıların etik kod ve yasalara başvurmasının istenmesi sebebiyle böyle bir farkın oluştuğu söylenebilir.

“Sistemik karar verme modelini kullanıyorum” yanıtını verenlerin kritik yanıtlayıcılar lehine olduğu görülmektedir. Katılımcılara kritik değerlendirmede sistemik bir karar verme modeli kullanıldığı belirtilmemiştir. Kritik değerlendirme formunda sistemik bir karar verme modelinin olması katılımcıların sistemik karar verme modelini kullanıyorum yanıtını vermesine sebep olmuş olabilir.

Yanıtların niteliği boyutlara göre incelenmiş, bu boyutların “sistemik karar verme modeli kullanma” durumuna göre fark gösterip göstermediği *yaş* ve *hizmet süresi* değişkenleri kontrol altına alınarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular genel olarak incelendiğinde sonuç odaklı ve savunulabilir boyutlarından elde edilen puan ortalamalarının, sistemik karar verme modeli kullanan yani kritik değerlendirme grubunun lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Hem *yaş* hem de *hizmet süresi* değişkenlerine göre benzer sonuçlar elde edilmesinin bir nedeni bu iki değişken arasındaki yüksek düzeyde pozitif korelasyon olabilir. Bunun yanında yanıtlayıcıların kararlarının niteliğinin kritik modeli kullanan grup lehine olmasının nedeni sistemik bir karar verme modeli kullanmanın etik ilkeleri, yasal dayanağı, olası risk ve fayda analizini, tarafların haklarını dengelemesini içermesi olabilir. ACA (2014) etik kurallarında etik problemlerin çözümü *olarak* “Psikolojik danışmanlar bir etik ikileme karşılaştığında uygun gördüğü şekilde konsültasyonu, etik ilke ve standartları ve yasaları dikkate almayı, eylemin olası sürecinin oluşturulmasını; riskleri ve yararları düşünmeyi; koşullara ve dahil olan herkesin iyiliğine dayalı olarak objektif karar seçmeyi içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan bir etik karar verme modeli kullanırlar ve bunu belgelendirirler” şeklinde belirtmiştir. Etik ikilem konusunda sistemik bir yaklaşımı benimsemek psikolojik danışmanların danışan danışman ilişkisi için ve meslek etiği konusunda geçmişi sınırlı olan ülkemiz için oldukça önemli olmaktadır. Türk PDR derneğinin bünyesindeki Etik Komisyonu’nun okul psikolojik danışmanları için Milli Eğitim Bakanlığı’na öneri oluşturması oldukça önemli olacaktır (Gümüş ve Gümüş, 2020). Kolay Akfert’in (2012) psikolojik danışmanların karşılaştıkları etik ikilemleri ortaya çıkarmak ve

ikilemleri çözmek için yapılan eylemleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada etik kuralların ve yasaların dikkate alınması ile etik problemlerin çözüme ulaşacağı sonucuna ulaşılmıştır. Sistemik bir karar verme modeli kullanmak etik kuralların ve yasaların dikkate alındığı bir dizi yönergeye oluşması sebebiyle araştırmayı ve bulguları desteklemektedir.

Etik ikilemlerde etik karar verme ülkemiz için çok yeni bir konu olduğu için kaynak sayısı son derece sınırlıdır. Lisans ve lisansüstü eğitimde oldukça yeni bir konu olması psikolojik danışmanların eksikliklerinin olduğunu düşündürmektedir. Etik karar verme kuram ve modellerine ilişkin yeterli bir eğitim almak psikolojik danışmanlar için oldukça önemlidir (Gümüş ve Gümüş, 2020). Bulgulara bakıldığında sistemik bir karar verme modeli kullanmanın etik ikilemlerdeki çözüm kalitesini olumlu anlamda etkilediği görülmektedir. Etik karar verme modellerine bakıldığında modellerin ortak noktalarının, problemlerin çözümlerini etik ilkelere ve yasalara dayandırılmak istenmesi olduğu görülmektedir. Karar verilirken etik ilkelere ve yasalara uygun karar vermek çözümlerin savunulabilir olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda sistemik bir problem çözme adımı sunması problemi ele alırken daha detaylı yaklaşılmasını, problemi farklı noktalardan ele almayı kolaylaştırmaktadır. Alternatif çözümler geliştirmek ve tüm çözümlerin risk ve fayda analizini yapmak çözümleri de detaylı incelemeyi sağlamaktadır. İkiz, Sevinç, Kaval, Yeğintürk ve Kalen'in (2017) araştırmasına bakıldığında bazı psikolojik danışmanların konuya çözüm bulmak için kendi değerlerini mesleki değerlerden önde tuttukları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlar psikolojik danışmanların etik eğitime ihtiyaç duyduğunu düşündürmektedir. Lisans ve lisansüstü eğitimde etik karar verme modelleri üzerinde durulması ve psikolojik danışmanların sadece sezgilerine ve deneyimlerine güvenerek değil sistemik bir şekilde karar verme modeli kullanarak problemlere yaklaşmasının etik çözümlere ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. Lisans ve lisansüstü derslerde etik ikilem, karar verme modelleri ve sistemik bir karar verme modeli kullanmanın önemine yoğunlaşılabilir.
2. Lisans ve lisansüstü derslerde etik ikilem ve karar verme modelleri üzerine psikolojik danışman adaylarına süpervizyon verilebilir.

3. MEB tarafından etik ikilem ve karar verme modeli kullanımı konusunda okul psikolojik danışmanlarına seminer düzenlenebilir.
4. MEB tarafından okul psikolojik danışmanlarına etik karar verme konusunda süpervizyon verilebilir.

5.2.2. Araştırmaya yönelik öneriler

1. Bu çalışmada okulda çalışan psikolojik danışmanların etik ikilem yaşadıklarında bir karar verme modeli kullanmalarının karar vermeleri üzerindeki etkisi ele alınmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda diğer kurumlarda çalışan psikolojik danışmanlar örneklem olarak ele alınabilir.
2. Bu çalışmada kademe ayrımı yapılmadan okulda çalışan psikolojik danışmanlardan veri toplanmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda bir kademe (anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise) spesifik olarak ele alınabilir.
3. Bu çalışmada spesifik olarak bir eğitim düzeyine (lisans, yüksek lisans, doktora) odaklanılmamıştır. İleride yapılacak araştırmalarda eğitim düzeyine odaklanılabilir.
4. Bu çalışmada kritik değerlendirme grubundaki katılımcılara sistematik bir karar verme modeli kullandıkları söylenmemiştir. İleride yapılacak araştırmalarda katılımcıları öncelikle sezgisel değerlendirme formuna tabii tutup sezgilerine dayanarak karar vermeleri istenebilir. Sonrasında ise kritik forma tabii tutup bir karar verme modeli kullanmaları istenebilir. İki form arasındaki ilişki ele alınabilir.
5. Etik dersi alan ve almayan gruplar arasındaki fark ele alınabilir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (2010). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Altinkurt, Y. & Yılmaz, K. (2011). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar İle İlgili Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 113-128.
- Altıntaş, E. (2015). *Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik, Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (16. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- American Counseling Association (ACA). (2014). *ACA Code of ethics*. (Elektronicversion).
- American School Counselor Association (2016). ASCA ethical standards for school counslers. <https://www.schoolcounselor.org/asca/media/asca/Ethics/EthicalStandards>
- Arslan, Ü. (2020). Türkiyede ve Dünyada Psikolojik Danışma Eğitimi ve Etik. F. E. İkiz (Ed). Meslek etiği ve yasal konular (ss:235-269). Ankara: Pegem Akademi.
- Arslan, Ü., Karataş, U.Y., Dostuoğlu, E. (2019). Psikolojik danışmanlık alanında mevcut ve gelişen etik sorunlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 86-103.
- Arslan, Ü. ve Sommers-Flanagan, J. (2018a). Ethicalbeliefs of counselingstudents in Turkey. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [PAU Journal of Education]* 44,196- 212. doi: 10.9779/PUJE.2018.214.
- Atayman, V. (2005). *Etik*. İstanbul: Donkişot Yayınları.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2012). *Yöneltil mesleki ve örgütsel etik* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2015). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2021). *Yöneltil, mesleki ve örgütsel etik* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2005). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Balcı, S. (2020). Gizlilik ve kayıtların saklanması. F. E. İkiz (Ed). Meslek etiği ve yasal konular (ss:82- 103). Ankara: Pegem Akademi.
- Bateman, T. S. & Snell, S. A. (2004). *Management The New Competitive Landscape*. New York: McGraw Hill Book Company.
- Bergreen, I., Begat I. ve Severinsson E. (2002). Australian Clinical Nurse Supervisors' Ethical Decision-Making Style, *Nursing and Health Sciences*, 4 (1-2), ss. 15-23.
- Boccio, D.E. (2020). Does use of a decision making model improve the quality of school psychologists' ethical decisions? *Ethics and Behavior*, doi: 10.1080/10508422.2020.1715802.
- Bodenhorn, N. (2006). Exploratory study of common and challenging ethical dilemmas experienced by Professional school counselors. *Professional School Counseling*, 10(2), doi: 2156759X0601000203.

- Bond, T. (2013). *Psikolojik danışma uygulamalarında etik ve standartlar*. (Çev. Ed. B. Yeşilyaprak, 3. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Bond, T. (2017). *Psikolojik Danışmanlıkta Etik ve Yasal Konular*. (Çev. Ed. B. Yeşilyaprak, 3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Boon, H. (2011). Raising the bar: Ethics education for quality teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(7), 76-93.
- Camadan, F. (2018). Psikolojik danışmanın yaşadığı çatışma: etik ikilem. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 76-94.
- Camadan, F., Topsakal, C. ve Sadıkoğlu, İ. (2020). An examination of the ethical dilemmas of school counsellors: opinions and solution recommendations. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 1-18. <https://doi.org/10.1017/jgc.2020.16>
- Camadan, F. (2020). Psikolojik Danışmanlıkta Etik ikilemler ve Karar Verme Modelleri. F. E. İkiz (Ed). *Meslek etiği ve yasal konular* (ss:53- 77). Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, C. Elizabeth (1992). *Moral and ethical dilemmas in schools*. The Ontario Institute for Studies in Education Department of Educational Administration. San Francisco, Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (20-24).
- Canadian Psychological Association. (2000). *Canadian code of ethics for psychologists* (3rd Ed.). Ottawa, ON: Author.
- Capuzzi, D. (2002). Legal and Ethical Challenges in Counseling Suicidal Students. *Professional School Counseling*, 6 (1), 36-46.
- Cevizci, A. (2014). *Etik ahlak felsefesi* (1.Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cherkowski, S. Walker, K.D. & Kutsyuruba, B. (2015). Principals' Moral Agency and Ethical Decision- Making: Toward a Transformational Ethics. *International Journal of Education Policy & Leadership* 10(5). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1138586.pdf>
- Corey, G., Corey, M.S., Corey, C. ve Callanan, P. (2015). *Issues and ethics in the helping profession*. (9th Ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Cengage Learning.
- Corey, Gerald (2005). Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları. (Çev. Binnur Yeşilyaprak). Ankara: Nobel Yayınları.
- Çelik, G. (2019). Sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya*.
- Çetinkaya, R. (2020). *Psikolojik danışmanlıkta meslek etiği ve yasal konular*. (5. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çetinkaya, R. S. (2014). Ethical judgments of counselors: results from a Turkish sample. *Ethics & Behavior*, 25(5), 400-417. doi: 10.1080/10508422.2014.941981
- Çetinkaya, R. S. (2015). Ethical dilemmas of Turkish counsellors: a critical incidents study. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43(4), 476-491. doi: 10.1080/03069885.2014.987726

- Çetinkaya Yıldız, E. (2019). Okul psikolojik danışmanlarının gizlilik, çoklu ilişkiler ve mesleki yeterlik konularındaki etik ikilemleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1472-1486.
- Çubukçu, Z. (2020). Okulda ve eğitimde etik dışı davranışlar, etik ikilemler ve çözüm yolları. İçinde B. Oral, A. Çoban ve M. Bars (Edt.), *Eğitimde ahlak ve etik* (2. Baskı, s. 211-222). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dailor, A. N., & Jacob, S. (2011). Ethically challenging situations reported by school psychologists: *Implications for training. Psychology in the Schools*, 48(6), 619–631. doi:10.1002/pits.v48.6
- Dayanç, T. (2007). Sınıf öğretmenliği aday öğretmenlerinin mesleki etik konusundaki görüşleri ve mesleki etik ikilemleri çözümleme biçimleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.*
- Duran, K. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışları algılama düzeylerinin ve etik ikilemleri çözümlemelerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Erdoğan, İ. (2006). Medya ve etik: eleştirel bir giriş. *İletişim, Kuram ve Uygulama Dergisi*, 23, 1-26.
- Erdoğan, O. (2019). Ethical dilemmas that school administrators and teachers experience: An analysis related to demographic variables. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(3), 569-620. <https://doi.org/10.14527/-kuey.2019.014>
- Erdoğan, O. ve Sezgin, F. (2020). Ethical dilemmas that school administrators and teachers experience: Reasons and coping strategies. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 10(2), 593-634. <https://doi.org/10.14527/pegegog.2020.020>
- Eren Artan, A. (2020). Psikolojik Danışmanların Çoklu İlişkileri Sınırlar ve Meslek Etiği. F. E. İkiz (Ed). *Meslek etiği ve yasal konular* (ss:134- 169). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergene, T. (2004). Ethical Dilemmas in Psychological Counseling: ethical decision making process. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (15), 49-55.
- Forester Miller, H. ve Davis, T. (1996). *A Practitioner's guide to ethical decision making*. American Counseling Association.
- Freeman, S. (2000). *Ethics: An introduction to philosophy and practice*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Gawthrop, J. C., & Uhlemann, M. R. (1992). Effects of the problem-solving approach in ethics training. *Professional Psychology: Research and Practice*, 23(1), 38–42. doi:10.1037/0735-7028.23.1.38.
- Gibson, W. T., & Pope, K. S. (1993). The ethics of counseling: A national survey of certified counselors. *Journal of Counseling & Development*, 71(3), 330-336.
- Gladding, S. (2011). Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları. (Çev. İbrahim Keklik ve İbrahim Yıldırım). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gladding, S. (2013). Psikolojik Danışma Kapsamlı Bir Meslek. (Çev. Nilüfer Voltan Acar). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Gök, F. (2018). Okullarda karşılaşılan etik ikilemlere ilişkin okul müdürlerinin görüşlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Gaziantep.
- Gümüş, A. E. ve Gümüş, M. A. (2020). *Psikolojik danışmada etik ve hukuk* (3.Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Haas, L. J., & Malouf, J. L. (2005). *Keeping up the good work: A practitioner's guide to mental health ethics* (4th ed.). Sarasota, FL: Professional Resource Press.
- Hackney, H. ve Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: psikolojik yardım süreci el kitabı*. (Çev: T. Ergene ve S. Aydemir Sevim). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hart, W.H. (2018). Is it rational or intuitive? Factors and processes affecting school superintendent's decisions when facing Professional dilemmas. *Educational Leadership Administration: Teaching and Program Development*, 29(1), 14-25.
- Haynes, F. (2002). Eğitimde Etik. (çev. Nermin Uygur). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Herlihy, B., & Corey, G. (1996). *ACA ethical standards casebook* (5th ed.). Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Herlihy, B., ve Corey, G. (2015). *ACA Ethical Standards casebook*. (7th Ed.) American Counseling Association (ACA).
- İkiz, F. E. (2020). Etik İlke ve Yaklaşımlar Kapsamında Psikolojik Danışma Mesleği, F. E. İkiz (Ed). Meslek etiği ve yasal konular (ss:26- 50). Ankara: Pegem Akademi.
- İkiz, F. E., Sevinç, A., Kaval, A., Yeğintürk, G., & Kalen, S. (2017). Okul psikolojik danışma hizmetlerinde mesleki etik ihtiyaçların belirlenmesi. *İş Ahlakı Dergisi*, 10(2), 223-245.
- İkiz, F. E., Şensoy, G., Balkan, K. ve Akıman, H. (2017). Psikolojik danışmanların meslek etiğine yönelik algıları: özel çalışanlara yönelik bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4),152-171.
- İkiz, F. E. ve Totan, T. (2014). Etkili psikolojik danışman niteliklerinin değerlendirilmesine ilişkin ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 5(42), 269-279.
- İkiz, F. E., Otlu, B. M. ve Arslan, Ü. (2017). Trainee psychological counselors' understanding of ethics. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 6(2), 20-17.
- İyi, S. ve Tepe, H. (2011). *Etik* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Jacob, S. & Hartshorne, T. S. (2007). *Ethics and Law for School Psychologists*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Jacob-Timm, S. (1999). Ethically challenging situations encountered by school psychologists. *Psychology in the Schools*, 36(3), 205–217. doi:10.1002/(ISSN)1520-6807
- Karabacak, N. ve Küçük, M. (2018). Etik ikilemler-sorunlar ve çözüm önerileri. İçinde M, Ergün, N. Karabacak, İ. Korkmaz, M. Küçük, (Edt.). *Öğretmenliğin mesleki değerleri ve etik* (ss. 348-386). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Keskin, M. Ö., Samancı, N. K. ve Kurt, İ. (2013). Öğretmen adaylarının güncel etik konular hakkındaki görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 142- 152.
- Kıranlı, S. (2002). Orta Öğretim Okul Yöneticilerinin Etik İlkeleri Uygulama Ve Etik İkilimleri Çözümleme Yeterliliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Kitchener, K. S. (1984). Intuition, critical evaluation and ethical principles: The foundation for ethical decisions in counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 12(3), 43–55. doi:10.1177/0011000084123005
- Knapp, Samuel J., & Leon. D. Vandecreek, (2010). Psikologlar İçin Pratik Etik: Pozitif Yaklaşım, (Çev. Müge Yılmaz; T. Fikret Karahan; Seher Balcı Çelik; Mehmet F. Sardoğan), Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Koç, K. (2009). Moral Dilemmas In Early Childhood Settings: Turkish Teachers. Accounts. Unpublished Doctoral Dissertation. *Indiana University*, ABD.
- Kolay Akfert, S. (2012). Farklı kurumlarda çalışan psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemler ile bu ikilemler karşısındaki tutum ve davranışları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1791- 1812.
- Kolçak, M. (2013). *Meslek etiği* (2. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Koocher, G. P., & Keith-Spiegel, P. (1998). *Ethics in psychology: Professional standards and cases* (2nd ed.). New York, NY: Oxford University Press
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Lazovsky, R. (2008). Maintaining Confidentiality With Minors: Dilemmas of School Counselors. *Professional School Counselling*, 11 (5), 335-346.
- Lehr, R., Lehr, A. ve Sumarah, J. (2007). Confidentiality and informed consent: school counsellors' perceptions of ethical practices. *Canadian Journal of Counseling*, 41(1), 16- 30.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47(1), 36–49. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.47.1.36>
- Leppard, L (2018). School principal responses to ethical dilemmas. *Forum on Public Policy*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/328759165_School_Principal_Responses_to_Ethical_Dilemmas_on_03.02.2021.
- Lindsay, G. ve Clarkson, P. (1999). Ethical Dilemmas of Psychotherapists. *The Psychologist*, 12, 182- 185.
- Lowery, C. (2019). Moral literacy and school leadership Perceptions of principals in southeast Ohio on the ethics of decision-making. *Journal of Educational Administration*, 58(1).112 127.
- McNamara, K. (2008). Best practices in the application of professional ethics. In A. Thomas & J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology V* (pp. 1933–1941). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.

- Meara, N. M., Schmidt, L. D., & Day, J. D. (1996). Principles and virtues: A foundation for ethical decisions, policies, and character. *The Counseling Psychologist*, 24(1), 4–77. <https://doi.org/10.1177/0011000096241002>
- Mert, A. (2020). Etik ve Temel Kavramlar, F. E. İkiz (Ed). Meslek etiği ve yasal konular (ss:1- 21). Ankara: Pegem Akademi.
- Norberg, K. ve Johansson, O. (2007). Ethical Dilemmas of Swedish School Leaders Contrasts and Common Themes. *Educational Management Administration & Leadership SAGE Publications (London, Los Angeles, New Delhi and Singapore)*. 35(2), 277–294.
- Oktay, B. ve Oktay, F. (2018). Bir Etik İhlal Olarak Hasta ve Terapist Arasındaki Cinsel İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44), 103-110.
- Ottekin Demirbolat, A. ve Aslan, H. (2014). İlk ve ortaokul öğretmenlerinin etik duyarlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Sinop ili örneği). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 187-206.
- Özivgen, H. ve Karaçam, A. (2020). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemlerin mesleki hazları ile ilişkisinin incelenmesi; Küçükçekmece örneği. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 14- 25.
- Özdemir, Erkan; (2009). Pazarlama Araştırmasında Etik Karar Alma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(2), 119-144.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe giriş* (Çev: V. Ataman ve S. Gönül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pope, K. S. ve Vasquez, M. J. (2016). *Ethics in psycho therapy and counseling: A practical guide* (5th ed.). John Wiley & Sons.
- Pope, K. S., ve Vetter, V. A. (1992). Ethical dilemmas encountered by members of the American Psychological Association: A national survey. *American Psychologist*, 47, 397-411.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, (2011). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar*. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Ross, M. E. (2005). Teacher Education: Approaches For Handling Daily Ethical Dilemmas İn The Classroom. Unpublished Doctoral Dissertation. *Seattle University*, ABD.
- Rowson, R., (2006). *Working ethics: How to be fair in a culturally complex world*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Shapira-Lishchinsky, O. (2011). Teachers'criticalincidents: Ethical dilemmas in teaching practice. *Teaching and Teacher Education*. 27 (3), 648-656.
- Stadler, H. A. (1986). Making hard choices: Clarifying controversial ethical issues. *Counseling and Human Development*, 19, 1–10.
- Stricker, G. (1992). Therelationship of research to clinical practice. *American psychologist*,47, 543-549.
- Sperry, L. (2007). *The ethical and proffessional practice of counseling and psychotherapy*. Pearson Education.

- Tal-Alon, N. ve ShapiraLishchinsky, O.(2019). Ethical dilemmas among teachers with disabilities: A multifaceted approach. *Teaching and Teacher Education*, 86, 102881. Retrivedfrom<https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.102881>. on 01.01.2021
- Tekel, E. Ve Karadağ, E. (2017). İlkokul Ve Lise Okul Müdürlerinin Karşılaştıkları Ahlaki İkilemlere İlişkin Nitel Bir Çalışma. *İş Ahlakı Dergisi*, 10(1) ,77–98.
- Tekel, E. (2018). Okul müdürlerinin karar verme süreçlerinde karşılaştıkları ahlaki ikilemlerinin çoklu etik paradigma açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir*.
- Tezcan, G. ve Güvenç, H. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 439-460.
- Tirri, K. (1999). Teachers' perceptions of moral dilemmas at school. *Journal of Moral Education*, 28(1).
- Tirri, K. ve Husu, J. (2000). Uncovering a relational epistemology of ethical dilemmas in early childhood education. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association New Orleans ,LA, April 24-28*. Retrieved from [https://eric.ed.gov/?q=terri%2c+K.+ve+hsu%2c+J.\(2000\).+uncovering+a+relational+epistemology+of+ethical+%09dilemmas+%c4%b1n+early+childhood+education](https://eric.ed.gov/?q=terri%2c+K.+ve+hsu%2c+J.(2000).+uncovering+a+relational+epistemology+of+ethical+%09dilemmas+%c4%b1n+early+childhood+education).
- Tryon, G. S. (2001). School psychology students' beliefs about their preparation and concern with ethical issues. *Ethics & Behavior*, 11, 375–394.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2006). *Psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar*. Ankara.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2021). *Psikolojik danışma etik kodları*. Ankara.
- Uzun, E. M. ve Elma, C. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri çözümleme biçimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 279- 287.
- Üzar Özçetin, Y. S. & Yalçın, İ. (2015). Grupla Psikolojik Danışma Sürecinde Bir Risk Alanı: Sınır Aşmaları. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5 (43), 128-136.
- Velasquez, M. G. (2002). *Business Ethics Concepts and Cases* (5. Baskı). New Jersey: Prentice Hall.
- Voltan-Acar, N. (2012). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri* (9.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Welfel, E.R. (2006). *Ethics in counseling & psychotherapy. Standarts, research, & emerging issues*. (3th Ed.). Belmont: Thomson.
- Yeşilyaprak B. (2004). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2016). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri* (25. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

EKLER

EK-1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
3. Mezun olduğunuz bölüm:
4. Hizmet süreniz:
 - () 0-5 yıl
 - () 6-10 yıl
 - () 11-20 yıl
 - () 21-30 yıl
 - () 31 ve üzeri
5. Eğitim düzeyiniz
 - () Lisans
 - () Yüksek Lisans
 - () Doktora
6. Çalıştığınız okul türü
 - () Özel () Devlet
7. Çalıştığınız okul kademesi
 - () Anaokulu () İlkokul () Ortaokul () Lise

EK-2. ETİK DURUM ANKETİ SEZGİSEL FORM

BÖLÜM 1: Bu bölüm sizden etik bir senaryo okumanızı ve durumu nasıl ele almaya karar vereceğinize ilişkin görüşlerinizi sunmanızı ister.

1) Yukarıdaki durumda etik bir sorun var mı? Cevabınız evet ise nedir?

BÖLÜM 2: Lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

3) Bir okul psikolojik danışmanı olarak etik ikilemleri ele almaya nasıl karar veriyorsunuz?

- | Sistematik karar verme modelini kullanıyorum
- | Tavsiye için profesyonel bir kuruluşla (örn. Türk PDR derneği) iletişime geçiyorum
- | Diğer _____

EK- 3. ETİK DURUM ANKETİ KRİTİK FORM

BÖLÜM 1: Bu bölüm sizden etik bir senaryo okumanızı ve durumu nasıl ele almaya karar vereceğinize ilişkin görüşlerinizi sunmanızı ister.

1) Yukarıdaki durumda etik bir sorun var mı? Cevabınız evet ise, lütfen ilgili olası etik-yasal sorun(lar)ı tanımlayınız:

3) Bir okul psikolojik danışmanı olarak etik ikilemleri ele almaya nasıl karar veriyorsunuz?

| Tavsiye için profesyonel bir kuruluşla (örn. Türk PDR derneği) iletişime geçiyorum

| Diğer _____

EK- 4. ETİK İZİN

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 08.02.2021
OTURUM NO : 01
TOPLANTI SAATI : 12.30

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Mustafa ÖZEN başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.

GÜNDEM 21- Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi Doç. Dr. Sevdâ ASLAN'ın Danışmanı olduğu Esin ERDOĞAN tarafından yapılan proje başvurusunun görüşülmesi.
KARAR 21- Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi Doç. Dr. Sevdâ ASLAN'ın Danışmanı olduğu Esin ERDOĞAN tarafından yapılan "**Okul Psikolojik Danışmanlarının Etik Karar Vermelerinin Karar verme Modeli Açısından İncelenmesi**" isimli proje incelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik ilkelere uygun olduğuna karar verildi.

EK- 5. ANKET İZİNİ

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Esin MATOĞLU

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Durumu:

Lisans: Kırıkkale Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2015-2019

Yüksek Lisans: Kırıkkale Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2019-2023

Yayımları (Diğer):

Psikolojik Danışmanlık, Etik ve Etik Karar Verme Kavramları Üzerine Bir Derleme
Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Alanları: Etik, Etik İnkilem, Karar Verme Modelleri